

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI

TÜRK – AMERİKAN İLİŞKİLERİNDE TÜRK MODERNLEŞMESİ
BAĞLAMINDA GÖRSEL TEMSİLLER: PULLAR VE KARİKATÜRLER
(1946 - 1957)

Özcan KARA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2026

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI**

**TÜRK – AMERİKAN İLİŞKİLERİNDE TÜRK MODERNLEŞMESİ
BAĞLAMINDA GÖRSEL TEMSİLLER: PULLAR VE KARİKATÜRLER
(1946 - 1957)**

Özcan KARA

Danışman: Doç.Dr. Özlem AYDOĞMUŞ ÖRDEM

Jüri Üyesi: Doç.Dr. Birsal AYBEK

Jüri Üyesi: Doç.Dr. Elife Hatun KILIÇBEYLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2026

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından İletişim Çalışmaları Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Özlem AYDOĞMUŞ ÖRDEM
(Danışman)

Üye: Doç.Dr. Birsal AYBEK

Üye: Doç.Dr. Elife Hatun KILIÇBEYLİ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

... /... /2026

Prof. Dr. Hüseyin GÜLER
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. .../... /2026

Özcan KARA

ÖZET**TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNDE TÜRK MODERNLEŞMESİ
BAĞLAMINDA GÖRSEL TEMSİLLER: PULLAR VE KARİKATÜRLER
(1946-1957)****Özcan KARA****Yüksek Lisans Tezi, İletişim Çalışmaları Ana Bilim Dalı****Danışman: Doç.Dr. Özlem AYDOĞMUŞ ÖRDEM****Şubat 2026, 133 sayfa**

Modernleşmenin yalnızca ekonomik ve kurumsal değişimlerle sınırlı kalmadığı, görsel söylem ve kültürel sembollerle kamuoyuna aktarılan ideolojik bir süreç olduğu görülmektedir. Bu çalışma, 1946-1957 yılları arasındaki Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan siyasal ve sosyal dönüşümü, dönemin posta pulları ve karikatürleri üzerinden, görsel söylem analizi yöntemiyle incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, bu görsel materyalleri modernleşme kuramı ve görsel iletişim perspektifinden ele almaktadır. İkinci Dünya Harbi'nin ardından oluşan yeni dünya düzeninde Türkiye'nin çok partili yaşamı benimseyerek Batı Blokuna yönelmesi, özellikle ABD ile kurduğu stratejik ve politik iş birliğinin temelini oluşturmuştur. Sovyet tehdidi karşısında Türkiye'nin jeopolitik konumu, ABD ile ilişkilerin gelişmesinde belirleyici olmuş; bu süreç Missouri Zırhlısının İstanbul'a gelişi, Truman Doktrini, Marshall Planı, Fullbright Anlaşması, Kore Savaşı'na katılım ve NATO üyeliği gibi gelişmelerle somutlaşmıştır. Araştırma, adı geçen bu görsel materyalleri modernleşme kuramı ve görsel iletişim perspektifinden ele almaktadır. Söz konusu görsel materyaller, sembolik, içeriksel ve işlevsel kategoriler doğrultusunda analiz edilerek, Türkiye'deki dönüşüm süreci eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Nitel bir yaklaşımla, seçilen pul ve karikatürler üzerinde sembolik, işlevsel ve içeriksel çözümleme yapılmıştır. Bulgular, dönemin resmî modernleşme ve Batı'ya entegrasyon söyleminin pullar aracılığıyla nasıl propagandasının yapıldığını; buna karşın, karikatürlerin bu süreçte dair nasıl eleştirel ve ironik bir kamuoyu oluşturduğunu göstermektedir. Çalışma öngörülen sonuçları ve literatüre katkısı yönüyle hem tarihsel bir analiz sunmakta hem de alternatif görsel

kaynakların siyasal ve toplumsal değişimi yansıtmadaki işlevselliğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk modernleşmesi, filateli, pul, karikatür, soğuk savaş.

ABSTRACT**VISUAL REPRESENTATIONS IN TURKISH-AMERICAN RELATIONS IN
THE CONTEXT OF TURKISH MODERNIZATION: STAMPS AND
CARICATURES (1946 -1957)****Thesis of Master, Department of Communication Studies****Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Özlem AYDOĞMUŞ ÖRDEM****February 2026, 133 pages**

Modernization is seen not only as a process of economic and institutional change, but also as an ideological process conveyed to the public through visual discourse and cultural symbols. This study aims to examine the political and social transformation in Turkish-American relations between 1946 and 1957 through the use of postage stamps and cartoons from the period, using visual discourse analysis. This research examines these visual materials from the perspective of modernization theory and visual communication. In the new world order that emerged after the Second World War, Turkey's adoption of multi-party life and its orientation towards the Western Bloc, especially the strategic and political cooperation it established with the USA, formed the basis of its foundation. Turkey's geopolitical position in the face of the Soviet threat was decisive in the development of relations with the United States; this process was embodied in developments such as the arrival of the Battleship Missouri in Istanbul, the Truman Doctrine, the Marshall Plan, the Fulbright Agreement, participation in the Korean War, and NATO membership.

The research examines these visual materials from the perspective of modernization theory and visual communication. These visual materials were analyzed through symbolic, contextual, and functional categories, critically assessing the transformation process in Turkey. A qualitative approach was employed to conduct symbolic, functional, and contextual analyses on selected stamps and cartoons. The findings demonstrate how the official discourse of modernization and integration with the West was propagated through stamps, while the cartoons, in turn, generated a critical and ironic public opinion regarding this process. With its anticipated results and

contribution to the literature, the study offers both a historical analysis and demonstrates the functionality of alternative visual sources in reflecting political and social change.

Key words: Turkish modernization, philately, stamp, caricature, cold war.

ÖN SÖZ

“Hayatında hiç okula gitmediği halde bana okuma, öğrenme, zeka pırıltıları veren anneme ve kitapların yaşamım olmasına hep destek olan babama”

Olguların yerini algıların aldığı, iletişimim öneminin çok daha iyi anlaşıldığı bir dönemden geçiliyor. Bu dönemin, eleştirel gözle bakıp sorgulayan gerçek bilginin peşinde koşan bireylere gereksinim duyulduğu bir dönem olduğu ortaya çıkıyor. Gerçek bilginin peşinde koşan bireylerden oluşan bir toplumun geleceğinin aydınlık olacağı da daha net olarak anlaşıyor. Çalışmamın aydınlık geleceğin oluşmasında ve Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün” aklın ve bilimin ışığında çağdaş uygarlık düzeyine” ulaşılmasında bir parça katkısı olmasını diliyorum.

Bu çalışmamda bana olanak sağlayan ve hep destek olan tez danışmanım Doç.Dr. Özlem AYDOĞMUŞ ÖRDEM başta olmak üzere ilkokuldan bu yana beni yönlendiren, üzerimde emeği olan tüm öğretmenlerime ve jüride değerli katkılarıyla beni aydınlatan Doç.Dr. Birsal AYBEK ile Doç.Dr. Elife Hatun KILIÇBEYLİ’ye sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Yaşam boyu öğrenci kalmaya ve bilginin peşinde koşmaya kararlı bir birey olmamda bana desteklerini esirgemeyen, bilgisini paylaşan, deneyimlerinden yararlandığım tüm iyi insanlara ve her koşulda yanımda olan yaşam kaynağım eşim Aysel, kızlarım Çiğdem ve Burçak’a kucak dolusu sevgiler.

Bilginin ışığında gülümseyen aydınlık bir gelecek dileğiyle...

Özcan KARA

Adana, 2026

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ	viii
KISALTMALAR	xii
TABLolar LİSTESİ	xiii
RESİMLİSTESİ.....	xii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu	4
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4. Sınırlılıklar	6
1.5. Tanımlar	7

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE ALANYAZIN TARAMASI

2.1. Modernleşme Kuramları ve Kuramsal Açıklamalar	9
2.1.1. Modernleşme	10
2.1.2. İlgili Araştırmalar	16
2.2. Politik Alanda Görsel Materyallerin Rolü 18	
2.2.1. Pulların Siyasal İletişimdeki Yeri	19
2.2.2. Görsel Metin Olarak Pullar: Filateli ve Propaganda	26
2.2.3. Karikatürlerin Sosyo-Politik Yorum Aracı Olarak İşlevi	29
2.2.4. Siyasal İletişim Aracı Olarak Karikatür: Toplumsal Eleştiri ve Mizah	34
2.3. Türk-Amerikan İlişkileri, Pullar ve Karikatürlerin Yeri	35
2.4. 1946-1957 Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri	39
2.4.1. Soğuk Savaş'ın Başlangıcı ve Türkiye'nin Batı'ya Yönelişi	39
2.4.2. 1946-1957 Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri	40

2.4.3. Türk-Amerikan İlişkilerinin Siyasal Boyutları	43
2.4.4. Türk-Amerikan İlişkilerinin Sosyal Boyutları	44
2.4.5. 1946-1957 Döneminde Türkiye-ABD Dış Politika Anlayışları	45

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli	51
3.2. Çalışma Materyali (Evren-Örneklem)	52
3.3. Veri Toplama Teknikleri	52
3.4. Görsel Söylem ve İçerik Analizi Metodolojisi	53

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Pullar Üzerinden Siyasal ve Sosyal Değişim İle İlgili Bulgular	57
4.1.1. Missouri'nin İstanbul'u Ziyareti Pul Serisi Analiz Bulguları	58
4.1.2. Kore Savaşları Pul Serisi'nin Analiz Bulguları	60
4.1.3. NATO'nun Kuruluşunun 5. Yıldönümü Pul Serisi'nin Analizi Bulguları	62
4.1.4. Sarıyar Barajı'nın Açılışı Pul Serisi'nin Analiz Bulguları	64
4.1.5. Türk-Amerikan İş Birliğinin X. Yıldönümü Pul Serisi'nin Analiz Bulguları	65
4.1.6. Benjamin Franklin'in 250. Doğum Yılı Pul Serisi'nin Analiz Bulguları ..	67
4.2. Pullar Üzerinden Siyasal ve Sosyal Değişimin Bulguları	69
4.3. Karikatürler Üzerinden Siyasal ve Sosyal Değişim İle İlgili Bulgular	70
4.3.1. Batı'nın Yardımına Gereksinim Duyulması İle İlgili Karikatürlerin (Missouri Zırhlısı'nın Ziyareti ve Boğazlar Sorunu) Analiz Bulguları	71
4.3.2. Büyük Devletlerin (ABD ve Sovyetler Birliği) Yardımları İle İlgili Karikatürlerin Analiz Bulguları	73
4.3.3. Demokrasi, Barış, Özgürlük Söylemlerini Kullanan Büyük Devletler İle İlgili Karikatürlerin Analiz Bulguları	76
4.3.4. Kore Savaşı İle İlgili Karikatürün Analiz Bulguları	79

4.3.5. Türkiye’deki Batı (Özellikle ABD) Hayranlığı İle İlgili Karikatürlerin Analiz Bulguları	81
4.3.6. Reklamlarda ABD Ürünlerinin (ABD Üretimi Olduğu İçin) Kaliteli Olduğu İmajının Kullanılması İle İlgili Karikatürlerin Analiz Bulguları	83
4.3.7. İktidardaki Demokrat Parti’yle İlgili Karikatürlerin Analiz Bulguları	85
4.3.8. Batı’ya Yönelik Eleştirel Karikatürlerin Analiz Bulguları	89
4.4. Karikatürler Üzerinden Siyasal ve Sosyal Değişimin Bulguları	92
4.5. Bulguların Değerlendirilmesi	93

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

5.1. 1946-1957 Döneminde Türk-Amerikan İlişkilerinin Sosyal Boyutlarının Analizinde Pulların ve Karikatürlerin Yeri	100
5.2. 1946-1957 Döneminde Türk-Amerikan İlişkilerinin Siyasal Boyutlarının Analizinde Pulların ve Karikatürlerin Yeri	107
5.3. 1946-1957 Döneminde Türk- ABD İlişkilerinin Türk Modernleşmesi ve Demokratik Yaşamındaki Yeri	111

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç	116
6.2. Öneriler	124

KAYNAKÇA	125
ÖZGEÇMİŞ	133

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Bkz	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
DP	: Demokrat Parti
İsfilâ	: İstanbul Filateli ve Kültür Merkezi
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
No	: Numara
PTT	: Posta Telgraf Teşkilatı
s	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
UKB	: Uluslararası Kadınlar Birliği
UPU	: Universal Postal Union (Uluslararası Posta Birliği)
vb.	: Ve Benzerleri
vd.	: Ve Diğerleri
yy.	: Yüzyıl

TABLÖLAR LİSTESİ**Sayfa**

Tablo 1. Pul ve Karikatürlerin Üç Katmanlı Analiz Modeli: İşlevsel, Sembolik, İçeriksel Analiz.	54
Tablo 2. Pul ve Karikatür Analizinde Kullanılan Üçlü Kategorik Yaklaşım: İşlevsel Sembolik ve İçeriksel Sorular.....	55

RESİM LİSTESİ

	Sayfa
Resim 1. Uluslararası 12. Kadınlar Kongresi Anma Serisi, 1935	24
Resim 2. ABD İstiklalinin 150. Yıldönümü Anma Serisi	26
Resim 3. Propaganda Amaçlı Filatelik Materyal Örnekleri	28
Resim 4. 23 Temmuz 1950, Hürriyet	41

BÖLÜM I

GİRİŞ

Sarup (2023), modernlik kavramı Rönesans’la birlikte ortaya çıkmış, son derece etkili bir konumda olan Alman toplumbilim kuramının perspektifinden modernliğin ilerlemeyi amaçlayan ekonomik ve idari ussallaştırmayı, sosyal dünyanın farklılaşp ayrışmasını ifade etmektedir. Giddens (2021), ise modernliğin egemen dönüşüm dinamiğini göz önüne almakta, modernliğin evrenselleştirici özelliği olduğunu vurgulamaktadır. Bauman (2023) modernliğin yüz yıl önce “en mükemmel aşama” demekken günümüzde sonu gelmeyen bir gelişme süreci olduğunu savunur. Moderniteyi, modernize etme çabası olarak tanımlayan Bauman erken modernite şeyleri tekrar yerine yerleştirmek amacıyla yerinden sökmüş olduğunu ifade eder (2023). Bauman’ın, (2023) “bireyselleşme eskiden olduğu gibi şimdi de bir tercih değil yazgıdır, aradaki fark modernitenin eskiden daha katı şimdi ise akışkan ve hafif olmasıdır ve akışkan modernite terimiyle kavramlaştırdığı görülmektedir. Bunun yanı sıra bireyselleşme oyununa katılmama şansı olmadığını ifade eder (Bauman, 2023). Buna karşılık olarak Giddens’in (2021), modernite kavramının Marx’a göre ana dönüştürücüsü kapitalizm, Durkheim’e göre endüstriyalizm ve Weber’in düşüncesine göre de rasyonel kapitalizm ve rasyonelleşme olduğunu ortaya koyduğu görülmektedir. Türk modernitesinin, söz konusu modernlik ve modernite düşüncelerinin ışığında değerlendirilmesinin uygun olacağı anlaşılmaktadır.

Türk Modernleşmesi konusundaki araştırmalar kapsamında, Meriç’in (2025) modernleşmeyi, insanla birlikte ilerleyen bir değişim süreci olarak tanımladığı görülmektedir. Batı’daki burjuvazinin mücadelesiyle siyasi, sosyal, kültürel yaşamına benzetir. Ancak bu süreçte her şeyin aynı ölçüde değişmesinin beklenemeyeceğini, önemli olanın modernleşmeyi sağlayan insanla kurumlar arasındaki uyum ve bağın olduğunu belirtir. Batı’nın dünya görüşünün Hristiyanlık, burjuva ve sosyalizm temeline dayandığını savunur. Meriç (2025), modernleşme aşamalarında, Hristiyanlık, antik çağların kölelik sistemine göre insanları Tanrı’nın huzurunda duruma getirerek bir ilerleme sağlamışken Aydınlanma Çağı’nın XVII. yüzyılda bu eşitliği biraz daha ileriye götürüp akıl karşısında insanların eşit olduğunu kabul ettiği görülmektedir. Ortaylı (2008) ise Tanzimatçı devlet adamlarının ılımlı ve anlaşmacı bir yöntem uygulayarak kendilerine muhalif olanları bile hizmete aldıklarını ve günün muhaliflerini yarının

çalışma arkadaşları olarak gördüklerini söyleyip hiç kimseyi kırmadan eski bir imparatorluğu medenileşme yoluna çıkarmalarından söz eder. Modernleşme olgusunun, Osmanlı dünyasında egemen dilin tartışılmasını, ona atfedilen kurum ve sistemin sarsılmasını, dönüşüme uğramasını birlikte getirdiğini ifade eder (Ortaylı, 2008). Gökalp (2007), Osmanlı İmparatorluğu'nun son asrı ve Türkiye'nin yakın tarihine odaklanarak sosyal bilim araştırmaları için makro siyasi ve sosyal değişime isim koyma problemi bu dönüşüm karşısındaki normatif duruştan farklı olmadığını savunur. Gökalp'in (2007) çalışmalarına göre, 19. yüzyılın değerlendirmesi üzerine kurulu erken dönem yapıtlarda, yaşanan dönüşüm Garplılaştırma başlığı altında toplanmış, değişen ve değişmeyen toplumsal ve tarihsel özellikleri ayırt etmek için medeniyet-hars ayrımı kullanılarak ulusal kimlik inşasına ve ulusun tarihsel köklerini yerleştirmeye dönük kavramsal müdahaleler yapılmış olduğu görülmektedir. Hars ile medeniyet kavramları ortaya konarak her ulusun kendine özgü harsa sahip olduğu ifade edilmektedir. Tanpınar'ın (1988), 19. yüzyılda medeniyet ihtidasi tartışması, kurumlar ve anlayışlar bağlamında Batılılaşmayı amaçlayan Tanzimat paşalarına mal edilen medeniyetçilik ideolojisi siyasi ve kültürel yeni programların kılavuzu durumuna geldiğini ifade ettiği görülmektedir. Medeniyet bunalımını problemini çözmeye odaklanan yazarlar için garpçılık politikasını savunan milli-devlet söyleminin yükselişi ve cumhuriyetin kuruluşuyla konunun zeminin de değiştiği, medeniyet buhranı ulusal kimliğin tanımı üzerindeki mücadeleye doğru eksen değiştirdiğini ifade eder (Tanpınar, 1988). Çetinsaya (2009), ise medeniyet ülküsünün terakki fikrinden doğduğunu bu durumun hars ile medeniyet arasında varsayılan ayrımın sınırlarını ortadan kaldıran bir muhtevaya sahip olan siyasi ayrışmaya zemin oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Hem Osmanlıda hem de Türkiye'de bilim ve din ilişkilerinin ileri-geri söylemi üzerine oturup radikal politika oluşturduğu görülmektedir. Tanzimat bakış açısının ve medeniyetçiliğinin neticelerinden biri olarak batılılaşma sözlüğünün oluşumunu etkilediği görülmektedir (Aydın, 2004). Modern devletlerin simgelerinden biri olan pulların kullanımı da çalışmamızın bir bölümünü oluşturmaktadır.

Pul, sadece filatelistlerin ilgi duyduğu bir kâğıt parçası olmayıp devletlerin egemenlik simgelerinden (bayrak, marş ve para ile birlikte) biridir. Pul ve diğer simgelerin ortak bir hafızaya dayalı ulus devleti oluşturan meşrulaştırıcı bir milli kimlik oluşturmak adına ulus devletin elinde hegemonik birer araca dönüştüğü ifade edilebilir (Pulko, 2006). Filateli, Yunanca philos (sevgi) ve ateles (vergisiz) sözcüklerinden

oluşmaktadır. Filateli sözcüğü, ilk kez 1864 yılında, Fransız Herpin tarafından kullanılmaya başlanmıştır (Güzhan, 2014). Filatelinin günümüzdeki anlamı, sistemli bir biçimde, pul, damga, mektup, posta kartı, posta ile ilgili her türlü evrak ve belgenin toplama ve biriktirme işlemidir. Herodot'un tarihçesinden Perslerin M.Ö.5. yüzyılda posta kurumuna sahip oldukları bilgisi yer almaktadır. Eski Mısırlıların da posta kuruluşu işlettiği bilgileri de farklı kaynaklarda yer almaktadır. Kayıtlarda dünyadaki filatelik anlamdaki ilk pulun 1 Mayıs 1840 tarihinde basılan "Penny Black" adındaki İngiliz pulu olduğu görülmektedir (Güzhan, 2014). 1863 yılında basılan Abdülaziz tuğralı pul da Türkiye'de basılan ilk pul olmuştur. Filatelik malzemelerle uğraşan kişiye filatelist adı verilmektedir. Filatelisti bu uğraşısında; sevgi, tutku, sabır, öğrenme arzusu, kültürel aydınlanma, sistemli çalışma ve ekonomik getiri duygularının güdülediği ifade edilebilir (Atılgan, 2004). Çalışmanın bir diğer ögesi olan karikatürlerin de sosyal ve siyasal yaşamda önemli bir yeri olduğu ortaya çıkmaktadır.

Karikatür sözcüğünün, abartılı bir biçimde olayları mizahın eleştirel gücünü kullanarak güldürmek ve daha çok da düşündürmek amacını taşıdığı görülmektedir. "İtalyanlar"ın 17. yüzyılda hayvan başlı insan resimlerine "caricaro" adını verdikleri, İtalya'dan İngiltere'ye göç eden Browne'nin ilk kez 1690'larda karikatür sözcüğünü kullandığı ve sanata yumuşak bir şekil vermeye çalıştığı kabul edilmektedir" (Selçuk, 1998, s. 48). Fiske (1996), tarihsel varoluşları çok eskiye dayanan karikatürlerin basit doğrudan araçlar vasıtasıyla zengin bir bilgi kaynağı taşımaya çalışan mesaj örnekleri olduğunu belirtir. Eğlendirirken düşündüren, semboller kullandıklarını ifade eder. Karikatürün geçen zamanda aynı çizgisini korumadığı ve çeşitli değişim aşamalarına geçtiği ifade edilebilir. İlk başlarda insanları hicvetmek için çeşitli özelliklerinin abartılmasıyla yapılan resim olarak tanımlanan karikatür sonraları kendine özgü bir sanat dalı olduğu görülmektedir (Özer,1985). Şaşkal (1978) ise anlamın çizgiden değil sözden çıkmış, çizginin işlevi sadece sözü açmak olduğunu belirtmektedir. Balcıoğlu (1983), tarih boyunca siyasi bir muhalefet aracı olarak gündemde kalan karikatür sanatının önemli konuları eleştirel gözle işleyerek ortaya koyma amacını taşıdığını ortaya koymaktadır. Karikatür eleştiri ve denetim işlevini toplum adına yapmakta bu anlamda karikatürün bir taraf olduğu ifade edilebilir. Balcıoğlu(1983), "karikatürün her dönemde konulara dikkat çekme ve eleştirme konusunda önemli bir işlevi bulunmakta olduğunu belirtmektedir" (s.6).

1.1. Problem Durumu

1946-1957 yılları arasındaki dönem, Türkiye'nin siyasal alanda değişimlerinin yaşandığı büyük dönüşümlerin olduğu dönem olarak öne çıktığı görülmektedir. Türk – Amerikan ilişkilerinin arttığı, Türkiye'nin Batı Bloku'na yüzünü döndüğü, ABD odaklı modernleşme çalışmalarının olduğu dönem olarak ifade edilebilir. Bu dönemin alinyasında yeterince ele alınmadığı, siyasal düşünce perspektifiyle aktarıldığı ortaya çıkmaktadır. Önceki çalışmaların genel ortak özelliği, Türk-ABD devletin resmî belgeleri üzerinden yapılmış olması, toplumda algılanma ve kültüre etkisi arka planda kaldığı anlaşılmaktadır. Bu bakış açısıyla yapılan çalışmaların sadece devletin resmi söylemi üzerinde modernleşme sürecini değerlendirdiği, toplumsal etkilerin yeterince ele alınmadığı sonucunu ortaya çıkardığı görülmektedir.

Bu noktadan hareketle, 1946-1957 arasındaki dönemdeki modernleşme çalışmalarının Türk-Amerikan ilişkilerindeki yeri araştırmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Türk toplumunun modernleşme kuramı bağlamında değerlendirilmesi ve ulaşılan sonuçların ortaya konması hedeflenmiştir. Diğer çalışmalardan farklı olarak çalışma pul ve karikatürler üzerinden yapılmış, bu dönemin görsel semboller üzerinden ideolojik ve söylemsel yorumlaması yapılmaya çalışılmıştır. Modernleşme sürecinin Türk toplumunda nasıl sunulduğu ve nasıl ilerlediği pul ve karikatürler aracılığıyla ortaya konmaya çalışılmıştır. Görsel söylem kullanılarak sorgulanan, eleştirilen, meşrulaştırılan unsurların farklı bir bakış açısıyla incelenerek Türk-ABD ilişkilerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

PTT tarafından 1946-1957 döneminde tedavüle sokulan ABD ile ilgili altı pul serisinin devletin resmi bakış açısını nasıl yansıttığı analiz edilerek Türk modernleşmesindeki yeri ortaya konmaya çalışılmıştır. Aynı nedenle, 1946-1957 yıllarındaki dergi ve gazetelerde çıkan Türkiye'nin ABD ilişkileri ile ilgili karikatürler de analiz edilerek Türk modernleşmesindeki yerinin değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, 1946-1957 yılları arasındaki Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan siyasal ve sosyal dönüşümü Türkiye'deki modernleşme kuramı bağlamında incelemeyi, dönemin posta pulları ve karikatürleri gibi görsel kaynaklar üzerinden görsel söylem analizi yöntemiyle ilerlemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, 1946-1957 dönemindeki Türk-Amerikan ilişkilerinin toplumun görsel sembol ve söylemler aracılığıyla nasıl

dönüştüğünü ve değişim sürecini değerlendirmek amacını taşımaktadır. Araştırmanın bir diğer amacı da, Türkiye’de modernleşme sürecinin görsel söylem yoluyla nasıl meşrulaştırıldığını ve topluma nasıl aktarıldığını incelemektir. Pullar ve karikatürler, bu süreçte devletin resmi ideolojik yönelimleri ile toplumsal algı arasındaki ilişkiyi anlamak açısından önemli tarihsel kaynaklar sunmaktadır. Bu bağlamda çalışma, modernleşmenin yalnızca kuramsal ve siyasal bir süreç olmadığını aynı zamanda kültürel ve söylemsel bir boyuta sahip olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

Pulların devletin resmi anlayışını taşımakta iken karikatürlerin toplumdaki eleştiri ve algıyı daha derinden temsil ettiğini anlamaya yardımcı olduğu görülmektedir. Araştırmada, pul ve karikatür aracılığıyla elde edilen verilerle modernleşmenin toplumun dönüşümündeki yerini, toplumdaki algısını ortaya koyarak Türkiye’deki modernleşme çalışmalarının eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda tek yanlı bakış açısından sıyrılıp evrensel bakış açısıyla tartışma amacını taşımaktadır.

Bu amaçlar doğrultusunda aşağıdaki **Araştırma Sorularına** cevap aranmıştır.

1. 1946-1957 Döneminde Türk-Amerikan İlişkilerinin sosyal boyutlarının analizinde pulların ve karikatürlerin yeri nedir?
2. 1946-1957 Döneminde Türk-Amerikan İlişkilerinin siyasal boyutlarının analizinde pulların ve karikatürlerin yeri nedir?
3. 1946-1957 Döneminde Türk-Amerikan İlişkilerinin Türk modernleşmesi ve demokratik dönüşümündeki yeri nedir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Alanyazında yapılan tarama sonucunda, posta pulları ve karikatürlerin birlikte modernleşme ve toplumsal dönüşümü değerlendirmede göstergebilimsel analiz metodu kullanarak inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu araştırmada, 1946-1957 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti’nin çıkardığı ABD ile ilgili pullar ve 1946-1957 yılları arasındaki dergi ve gazetelerde ABD ile ilgili yayımlanan karikatürler incelenmiştir. Dolaşıma sokulan posta pullarının propaganda maksatlı nasıl ve ne şekilde kullanıldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu maksatla, çalışma kapsamında altı pul serisi göstergebilimsel analiz metodu ile incelenmiştir. Çalışmanın disiplinler arası bir boyut kazanarak hem güzel sanatlar hem de iletişim bilimleri alanında önemli bir boşluğu

dolduracağına inanılmaktadır. Diğer yandan, çalışmanın alanında özgün bir yapıda olması, gelecek çalışmalar için alandaki kaynak eksikliğini bir ölçüde doldurması bakımından da önem taşıdığı değerlendirilmektedir.

Bu araştırma Türk-Amerikan ilişkilerini görsel tarihsel kaynakları odağına alarak farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Alanyazındaki diğer çalışmalar iki ülke ilişkileri odağına resmi belgeleri ve resmi söylemi alırken bu çalışmada pullar ve karikatürler gibi görsel sembollere dayalı malzemeleri kullanılmış, tarihsel analiz bu materyaller üzerinden yapılmıştır. Diğer yönden araştırma, modernleşme kuramını görsel sembollere dayalı bir bakış açısıyla sunmaktadır. Modernleşme genel olarak ekonomik, siyasi, kurumsal değişimler üzerinden değerlendirilirken bu çalışmanın odağında toplumsal algı ve söylemlerin yansımaları ortaya konmaktadır. Bu anlamda çalışma, modernleşme kuramına düşünsel ve kültürel boyutları merkezine alan bir katkı sunmaktadır.

Çalışmada karikatür ve pulların kullanılmış olması birbirine karşıt iki materyalin kullanılmasına olanak vermektedir. Hem pulların resmi söylemleri hem de karikatürlerin eleştirel bakış açısının ortaya konduğu materyallerin birlikte incelenmesi iki ayrı bakış açısını ortaya koyma imkanı vermiştir. Çalışma, tek taraflı resmi söylemlerin dışına çıkılmasına olanak sağlamakta ve bu yaklaşımla tarih araştırmalarında objektifliğe katkı sağlayacağı da değerlendirilmektedir. Çalışma bu yönüyle eleştirel bir tarih okuması ve farklı bakış açısı sunmaktadır. Bu çalışma görsel sembollerin tarihle ilgili çalışmalarda nasıl kullanılacağı yönünde katkı sağlamaktadır. Karikatür ve pullar dönemin düşünsel yapısını, ideolojileri ve toplumun algılarını ortaya koyan önemli belgeler olarak gelecekteki çalışmalara katkı sağlamaktadır. Çalışma bu yönüyle, geçmişin yorumlanmasında özellikle siyasal tarih alanındaki önemini ortaya çıkarmaktadır.

1.4. Sınırlılıklar

Çalışmanın sınırlılıklarını, 1946-1957 yılları arasındaki dönemin ABD ile ilgili olayları konu alan pul ve karikatürleri oluşturmaktadır. Dönemin kritik olaylarını (Missouri, Marshall Yardımı, Kore Savaşı, NATO, ABD İle İşbirliği ve dostluk vb.) doğrudan temsil eden 16 puldan oluşan altı pul serisi ve bu olaylarla ilgili farklı siyasi görüşleri temsil eden gazete ve dergilerden seçilen sekiz konu başlığında toplanmış toplam 26 karikatürden oluşmaktadır.

1.5. Tanımlar

Filateli. Yunanca philos (sevgi) ve ateles (vergisiz) sözcüklerinden oluşan filateli sözcüğü, ilk kez 1864 yılında, Fransız Herpin tarafından kullanılmaya başlanmıştır (Güzhan, 2014). Filatelinin günümüzdeki anlamı, sistemli bir biçimde, pul, damga, mektup, posta kartı, posta ile ilgili her türlü evrak ve belgenin toplama ve biriktirme işlemidir (Pulhan,1968). Dünyadaki filatelik anlamda kullanılan ilk pulun 1 Mayıs 1840 tarihinde basılan “Penny Black” adındaki İngiliz pulu olduğu görülmektedir (Güzhan, 2014). 1863 yılında basılan Abdülaziz tuğralı pul da Türkiye’de basılan ilk pul olmuştur. Filatelik malzemelerle uğraşan kişiye filatelist adı verilmektedir. Filatelisti bu uğraşısında; sevgi, tutku, sabır, öğrenme arzusu, kültürel aydınlanma, sistemli çalışma ve ekonomik getiri duygularının güdülediği ifade edilebilir (Atılğan, 2004).

Modernlik. Rönesans’la birlikte ortaya çıkan kavramlardan birinin de modernlik olduğu kabul edilmektedir. Son derece etkili bir konumda bulunan Sarup (2023), Alman toplumbilim kuramının bakış açısında modernlik, ilerlemeyi amaçlayan ekonomik ve idari ussallaştırmayı, sosyal dünyanın farklılaşıp ayrışmasını ortaya koymaktadır. Giddens (2021), modernliğin egemen dönüşüm dinamiğini göz önüne almaktadır. Modernliğin evrenselleştirici özelliği olduğunu vurgular. Bauman (2023) ise modern yaşam biçimlerinin birbirlerinden pek de farklı olmadığını, modern olmanın modernize etmek olduğunu ifade eder. Postmodernizmin açıklamasını ise her zaman bir şeyin” postu” olduğunu, bu anlamda postmodernizmin modernitenin ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtir.

Modernlik ile modernleşmenin farklı kavramlar olduğuna dikkat çeken Göle (2002), modernlik ve modernleşmenin temelde farklılıklar barındırdığını ifade etmektedir. Modernliğin, evrenselliği içerirken modernleşme, farklı ülkelerin tarih ve kültürlerinden yola çıkarak çizdikleri istikametini adı olarak ifade eder. Modernlik evrenselken, modernleşmenin daha yerel bir dokuya sahip olduğu ifade edilebilir. Sanayileşmeye dayalı toplumsal kalkınma aşamalarını anlatmak amacıyla genellikle modernleşme kavramının kullanıldığı görülmektedir. Sarup’a (2023) göre; “bilimsel buluş, teknolojik yenilikler, sanayideki ilerlemeler, nüfus hareketleri, kentleşmenin ulus devletlerin oluşmasıyla meydana gelen ve bütün hepsi de kapitalist dünya pazarının genişlemesiyle ortaya çıkan yeni oluşumların topluca bir anlatımıdır” (s.187). Bauman’ın (2023), “akışkan modernite” terimiyle kavramlaştırdığı postmodernizmin; bireyselleşmenin zorunluktan ortaya çıkan bir yazgı olduğunu, aradaki farkın

modernitenin eskiden daha katı şimdi ise akışkan ve hafif olması olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanı sıra bireyselleşme oyununa katılmama şansı olmadığını da belirtmektedir (s.13). Giddens; modernite kavramının Marx’a göre ana dönüştürücüsü kapitalizm, Durkheim’e göre endüstriyalizm ve Weber’in düşüncesine göre de rasyonel kapitalizm ve rasyonelleşme olduğunu ortaya koyduğu görülmektedir.

Karikatür. Karikatür sanatı, mizahın eleştirel gücünü kullanarak abartılı bir biçimde olayları göstermek, güldürmek ve daha çok da düşündürmek amacını taşımaktadır. Selçuk (1998), araştırmalarında “İtalyanların hayvan başlı insan resimlerine “caricaro” adını verdiklerini ortaya koymakta ve İtalya’dan İngiltere’ye göç eden Browne’nin ilk kez 1690’larda karikatür sözcüğünü kullandığını ve sanata yumuşak bir şekil vermeye çalıştığını ifade ettiği görülmektedir” (s. 48).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE ALANYAZIN TARAMASI

Aşağıda konuyla ilgili kurumsal açıklamalara ve ilgili araştırmalara yer verilmiştir. Bu bölüm, Modernleşme Kuramları ve Kuramsal Açıklamalar, Modernleşme, İlgili Araştırmalar maddelerinden oluşmaktadır.

2.1. Modernleşme Kuramları ve Kuramsal Açıklamalar

Modernleşme genellikle sanayileşmeye dayalı toplumsal kalkınma aşamalarını anlatmak amacıyla kullanılır. Sarup'a (2023) göre; bilimsel buluş, teknolojik yenilikler, sanayideki ilerlemeler, nüfus hareketleri, kentleşme, kavramlarının hepsi de kapitalist dünya pazarının genişlemesiyle ortaya çıkan yeni oluşumların topluca bir anlatımıdır (s.187). Weber (1999), için modernleşme, gelenekselden ayrılıp rasyonel kurumlara geçiştir, rasyonalizasyon kavramı içinde gelişmeyi kapsadığını belirtmektedir.

Modernite, önceki dönemlerde artan güçsüzlüğe eleştiri olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu anlamda modernite Batılı toplumlar açısından kurumsal bir dönüşüm süreci olarak tanımlanabilir. Modernitenin varoluş sürecinde etkin olan katı modernite, bir yönüyle yoğun toplumsallıktan ve güçlü toplumsal ilişkilerden bir kopuşu simgelerken diğer yönüyle politik, iktisadi ve gözetim araçlarının kullanımı bakımından önemli bir dönüşümü kapsamakta olduğu görülmektedir. Katı modernitenin bireye bakan yüzü de oldukça baskıcı ve katıdır, katı modern dönemde ahlaklı birey, panoptikon tarzı gözetime rıza gösteren, sağduyunun bilgisini sorgulamayan, sosyal dünyadan çok kendi dünyasında yaşamaya razı olmuş yaşam biçimiyle tanımlanmaktadır. Bauman (2023) söz konusu katı modernite döneminde, bireyin üst aklın dogmatik tavırlarına karşı durmamakta, gözetlenmeye veya kontrol edilmeye yönelik eylemlerine rıza gösterdiği ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bauman (2023), “bireye en temelde uyum ve adaptasyon vermek panoptikonun temel işlevi olduğu görülmektedir. Fordist fabrikalar, ceza evleri, akıl hastaneleri, özel yaşam alanları panoptikon tarzı gözetimin temel kalesi olarak öne çıkmaktadır” (s.13).

Bauman'a (2023) göre modernitenin farkının modernize etme çabası olduğunu ifade ederek, önceki dönemlerden farkının bu olduğunu vurguladığı görülür. Modernize etmek, Bauman'a göre akışkanlaştırma ve ergitmedir. Akışkan modernitenin gelişiminin

her yerde aynı anda olmadığını, gezegenin farklı yerlerinde farklı hızda, farklı dönemlerde gerçekleştiğini ve bu değişimin her seferinde ayrı bir düzende gerçekleştiğini ifade etmektedir (Bauman, 2023).

Göle (2010), modernlik ve modernleşmenin temelde farklılıklar gösterdiğini belirterek, modernliğin evrenselliği içerdiği ortaya koymaktadır. Göle'ye (2010) göre, modernleşme farklı yerde ve farklı zamanlarda farklı yolların izlendiğini ifade etmektedir. Modernlik evrenselken, modernleşmenin daha yerel bir dokuya sahip olduğu görülmektedir. Farklı bir bakış açısına sahip olan Jack Goody ise Tarih Hırsızlığı adlı yapıtında "Tarih hırsızlığının" Batı tarafından ele geçiriliş anlamına geldiğini savunduğu görülmektedir. Avrupa tarafından kendi normlarının kamusallaştırıp diğer toplumlara dayatıldığını eleştirel şekilde ortaya koymaktadır. Avrupa Rönesansı dışında diğer kültürlerin de uygarlıklara katkısı olduğu, uygarlığın sadece Avrupa'ya mal edilemeyeceğini ifade etmektedir. Goody (2025), Avrupalı bakış açısına karşı çıkarak Avrupa dışındaki dünyayı sarsarak onları köklerinden kopardığını savunmaktadır. Avrupalı bakış açısına sahip anlayış tarafından, son beş yüzyıldır Avrupa Tarihi'nin dünya tarihi olarak görüldüğünü ifade etmektedir.

2.1.1. Modernleşme

Sarup (2023), "modernizmin son yüzyılda ortaya çıktığını, yakın döneme dek özellikle kültür, estetik ve sanatla yakından bağlantılı olduğunu ifade etmektedir. En temel özelliklerinin, estetik bir öz bilinç, düşünmenin yükselişi olduğu fikrini savunur" (s.187). Harvey (2019), görünüşte evrenselciliğin değerlerini savunmakla birlikte yerelcilik ve milliyetçilikle gerçek anlamda hiçbir zaman hesaplaşmadığından dolayı modernizmi eleştirir. Bauman (2020), tarihsel ayrımların kesinliği olmadığını ve tarihte hiçbir şeyin bitmediğini, akışkan düzenleme çabasının yansımalarından başka bir şey olmadığını ifade etmektedir. Toplumu geleneksel yapıdan modern bir yapıya dönüştürme süreci modernleşme kuramlarının temelini oluşturduğu görülmektedir. Weber (1999) için modernleşme, gelenekselden ayrılıp rasyonel kurumlara geçiştir, rasyonalizasyon kavramı içinde gelişmeyi kapsar. Bauman'ın (2023) modernize etme çabası olarak tanımladığı moderniteyi, erken modernite "şeyler"i tekrar yerine yerleştirmek amacıyla yerinden sökmüş olduğu şeklinde açıklamaktadır. Modernleşme kuramlarının, İkinci Cihan Harbi'nin ardından öne çıktığı, Batı'nın gelişim modelini temel aldığı ve sosyal bilimlerde yaygınlık kazandığı ifade edilebilir. Şehirleşme,

sekülerleşme, insan hakları, rasyonel düşüncenin egemen olmasının yanında eşitlikçi ve demokratik uygulamaların modernleşmeyi oluşturan unsurlar olduğu ortaya çıkmaktadır. Klasik kuramcılar, modernleşmenin toplumsal gelişme ile paralel bir şekilde ve benzer aşamalardan geçtiğini ve bu sürecin sonunda geleneksel toplumların modern toplumlara dönüştüklerini savundukları ifade edilebilir. Bununla birlikte Batı dışındaki diğer toplumları dışladıkları ya da yeterince önemsemedikleri nedeniyle de eleştirildikleri görülmektedir.

Osmanlı’da başlayıp günümüze kadar süren Türk modernleşmesi süreci incelendiğinde Türk modernleşmesinin Weberyen bir yapıda rasyonalizasyon ve batılılaşma olduğu ifade edilebilir (Karakaş (1998). Batı’yı temel alan modernleşme çabalarının başarısı, gelenekten uzaklaşıp rasyonelleştiği ölçüde sınırlı kalmıştır. Cem (1989), modernleşme yolundaki tüm çabaların Batı’yı örnek aldığını savunur. Bütün iktidarların, iktidarlara etkileyen tüm güçlerin” fikri müşiri Batı’dır” diye ifade etmektedir. Üçüncü Selim’in Islahat Hareketleri, İkinci Mahmut’un ise Batılı yaşayış, tarzının ve kurumlarının yurda ithal edilmesiyle devletin kurtulacağına inandığını belirtir. Tanzimat Paşalarının Batıya benzemek tutkusunu Avrupa Devletleri’nin maşası olacak kadar ileri götürdüklerini, Jön Türklerin Avrupai “özgürlük” anlayışının aynen alınmasının tek çözüm yolu olduklarına inandıklarını vurgular. İttihatçılar ise aynı görüşleri milliyet çerçevesinde savunurlar. Atatürk döneminde çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak için Batı medeniyetine yaklaşmak politikası egemendir. 1950 sonrası yine Batıya benzemek amacı vardır ancak bu sefer Batı olarak Avrupa değil ABD örnek alınmaktadır. Bu bağlamda Türk modernleşmesinin özgün bir örnek olduğu ifade edilebilir. Osmanlı İmparatorluğu’nda başlayan modernleşme hareketlerinin Cumhuriyet’le birlikte hızlanan bir modernleşme sürecine dönüştüğü ifade edilebilir. Devlet eliyle hızlanan bu süreçte kültür, hukuk, politika, eğitim, alanlarındaki yenileşme hareketlerinin üstten alta doğru yaşama geçirildiği görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin bu anlamda modernleşmeyi yalnızca toplumsal bir değişim aracı olarak görmeyip ideolojik ve politik bir yapı olarak gördüğü de ortaya çıkmaktadır.

Çok partili yaşamın başladığı 1946 yılından itibaren, Türk modernleşmesinin yeni bir döneme geçtiği, ABD odaklı Batı Bloku’na yönelerek modernleşme söyleminin içeriğinin bu yönde değiştiği görülmektedir. 1946 yılında başlayan bu dönemde modernleşme hedefinin yurtiçiyle sınırlı kalmayıp uluslararası yapıya eklemlenme yönüne evrildiği ifade edilebilir.

Karpat (2010), Batılılaşma amacının 1950'lere kadar geldiğini sonrasında yeni dünya düzenine paralel olarak değiştiğini ve tartışmaların ekseninin modern kavramına kaydığını belirtmektedir. Karpat'ın modernleşme kavramının kuvvetli bir biçimde kabul görmesinde tarihçi Bernard Lewis'in (1968) "Modern Türkiye'nin Doğuşu" adlı çalışmasının etkili olduğu yaygın biçimde kabul edilmektedir. Modern Türkiye'nin Doğuşu çalışmasında Lewis, "Batılılaşma ile modernleşme kavramlarını hemen hemen eş anlamlı olarak kullanmaktadır. Karakaş (1998), modernleşme kavramının merkezi bir yer edinmesi sadece modernleşme alanyazınının teorik ve kavramsal olarak yayılmasıyla değil savaş sonrasında dünya genelinde değişen siyasi ittifak rejiminin yapısıyla ilgili olduğunu ortaya koymaktadır. Karakaş'ın çalışmalarında (1998), İslam-devlet ilişkilerinin dönüşümü, dinin entelektüel ve sosyal alanlardaki rolü ve söylemsel değişimi, ulus oluşumu süreci ve geç Osmanlı ile erken cumhuriyet dönemindeki entelektüel değişimlerin ana ögeler olduğu; Berkes, Mardin ve Karpat'ın üçünün de dönemin analizini yaparak 20. yüzyıla etkilerini ortaya koyduklarını ifade edilmektedir. Berkes'in (2002) Türkiye'de Çağdaşlaşma adlı yapıtında itici güç olarak batılılaşma olgusunun olduğu görülür. Berkes'in (2002) gelenek kavramı sekülerleşme dinamiğinin diğeri olarak kurulur ve bu durumun Batılılaşma/Avrupalılaşma tartışmalarını yapan E. Said gibi yazarların da örtük Avrupa merkeziliğinin dışavurumu olarak ifade edilebilir (Said, 2021). Berkes (2002), Osmanlı'dan beri devam eden yenileşme çabalarının ortaya çıkardığı ikiye üçe bölünmeleri çağdaş medeniyet seviyesine uygun biçimde bütünleştirip tutarlılık kazandırılmasında cumhuriyetin bir dönüm noktası olduğunu düşünür. Berkes'in (2002), Tanzimat'ın getirdiği ikili, eklektik kültür ve siyasetin bir ulusal devletin tekçiliği ile uygulanmasına yönelik deterministik yorumunun Weber'in tarih sosyolojisiyle bağlantılı olduğu ifade edilebilir.

Mardin'in de Berkes gibi Osmanlı'daki yenileşme çalışmalarının kurumsal ve toplumsal temellerinin önemini kabul ettiğini, İslami felsefenin daha etkin olduğunu vurguladığı ifade edilebilir (1995). Mardin'in (1973) Cumhuriyet reformlarının karşısında güçlü bir halk muhalefetine olmaması toplumun doğasından gelen bir devrimcilik olmaması ve imparatorluğun eski devirlerinden gelen çevremerkez anlayışının ve devlet-millet geleneklerinin bir sonucu olduğunu savunduğu ortaya çıkmaktadır. Kayalı (1989) çalışmalarında, Berkes'in tek yönlü bir modernleşme ve batılılaşmaya dayanırken Mardin'in okumasının refleksif olduğunu ortaya koymaktadır. Berkes düşünsel analizlere dayanırken, Mardin'in ek olarak karşılaştırmalı olumsuzluğu

içerdiği ifade edilebilir. Her ikisinin de Weber'den etkilendiklerini, Mardin'de din sosyolojisi Berkes'te pozitivist sosyolojinin öne çıktığını ifade etmektedir (Kayalı, 1989). Karpat'ın (2001), Osmanlı toplumun günlük hayatından gecekondur sorununa, Ortadoğu'da siyasal değişimden, Osmanlı modernleşmesine kadar pek çok farklı alanda çalışmaları bulunduğu görülmektedir. Berkes, Mardin ve Karpat'ın dönüşen ulus devlet anlayışına uyumlu bir millet olma yolunda yeni kimlik arayışlarını ortaya koymaya çalıştıkları ifade edilmektedir (Deringil, 2003). Karpat (1985), Türklük düşüncesinin öncelikle devletteki Müslüman ulusların ulusal bir şemsiyesi durumuna nasıl dönüştüğünü savunur. Karpat (2005), tarımın ticarileşmesi ve toprak sistemindeki büyük dönüşümlerin orta sınıfın meydana çıkmasını sağladığı gibi Osmanlı'yı geleneksel ekonomi sisteminden safha safha uzaklaştırdığını ifade etmektedir. Atatürk dönemini olumlu olarak görür Osmanlı'nın faydacı batılılaşması ile cumhuriyetin batılılaşması arasındaki temel farkları ortaya koyar. Cumhuriyet pozitivizminin batılılaşma fikrinin Batı'nın kaba bir taklidi olduğunu savunduğu ifade edilebilir (Karpat, 2005). Kasapoğlu (1999), gelenek adı altında ötekileştirmek yerine, Türkiye'nin liberal muhafazakâr siyasi geleneklerinde dinin ve taşra kültürünün barışçıl şekilde siyasal düzene katılımını açıklar. Berkes'in laiklik yanlısı, Karpat'ın somut sosyal ve politik bağlamda sınıf değişimi ve göçleri öne çıkardığını, Mardin'in ise sosyolojik değişim teorilerine daha yakın olduğu sonuçlarına vardığı görülmektedir. Bu sonuçlara ek olarak; Berkes'in tarihsel anlatımını gelenekselcilik ve sekülerizm olarak düzenlediğini, Mardin'in merkez-çevre diyalektiğine ve onun kültürel boyutlarına daha fazla ilgi duyduğu, Karpat'ın ise dinin siyasallaşmasının dönüşümün önündeki ana faktörlerinden biri olduğunu vurguladığı ortaya çıkmaktadır. Kayalı (1989) çalışmalarında, her üç araştırmacının da reform ve dönüşüm sürecinde Osmanlı'da bulunan şeri-örfî hukuk ayrımının padişahın yenileşme hareketlerini yürütebilmesinde ve sonrasındaki laikleşme sürecinde kritik rolü olduğu yönündeki tezi kabul ettiklerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, uluslaşma sürecinde Namık Kemal ve Ziya Gökalp'in çok önemli rollerinin olduğunu kabul ettiklerini ve her üç araştırmacının çalışmalarının İngilizce alanyazında Türk modernleşmesi hakkındaki yapıtlarda en çok kullanılan eserler olduğunu ortaya koymaktadır (Kayalı, 1989).

Habermas (1981), günümüzde modernlik ve modernleşme eleştirileri modern başlığı altında toplanmış sosyal tecrübelerin yorumuna refleksif bir radikallik kazandırdığını, kültürel ve politik proje olarak bitmemişliğine yönelik kuvvetli vurgular

yapıldığını ifade etmektedir (s. 3-14). Türk modernleşmesinin batılılaşma anlatısının yerine ve postmodernizm eleştirilerine savunma anlatısı olarak Türk sosyal bilimcilerinin birleştiği bir kavram durumuna gelmesinin bu bağlamda anlamlı bir gelişme olduğu ortaya çıkmaktadır (Bozdoğan ve Kasaba, 1998). Meriç, (1974) "Umrandan Uygarlığa adlı yapıtında, ideoloji, medeniyet ve kültür üzerinde durmakta özellikle medeniyetin kültürle olan bağına ortaya koymaktadır. Meriç'in (1974), "civilisation" kavramı üzerinde çalışmalar yaptığı, XVII. yüzyıla kadar Batı uygarlığının, incelik ve nezaketi "police" kavramıyla tanımladığı görülmektedir. Sonraki dönemlerde bu kavram yasa/kural uygulayıcısı anlamında kullanılmaya başlanmış artık "civilisation" sözcüğü kullanılmaya başlanmıştır. Civilisation, Aydınlanma Çağı'nın düşünce yapısında önemli bir kavram haline gelmiştir. Medeniyeti kendisinin kurduğunu düşünen Batı, uzun yıllar ve hatta bugün de süren kendini üstün gören bir anlayışa sahip olduğu görülmekte olduğunu ifade etmektedir. Almanları, sivilizasyon'un yerine, "kültür" kavramını öne çıkardıkları anlaşılmaktadır. Kültürel antropolojinin kurucusu olan Tylor, bu kavramı Amerika'da ilk kez kullanmıştır. Tylor, kültür ve medeniyeti; toplumu bir araya getiren inanç, bilim, ahlak, gelenek, görenek ve sanatı birleştiren iç içe geçen bir bütün olarak tanımlamaktadır. Fransızlar'ın ise 1930'lara kadar sivilizasyon kavramını kullanmaya devam ettikleri görülmektedir (Meriç, 1974). Bazı düşünürler, medeniyet (sivilizasyon) kavramını kültürle aynı anlamda kullanırken, bazı sosyal bilimciler de bunları aynı olgunun iki farklı yönü olduğunu savunmaktadırlar. Meriç (2025) çalışmalarında, bu durumda kültürün, insanın olgunlaşma çabası, medeniyetin ise dünyayı değiştirme çabası olduğunu ortaya koymaktadır. Bazı yazarların da kültürü somut, medeniyeti ise soyut yüz olarak ifade ettikleri görülmektedir. Amerikan sosyolojisinde de kültür ve medeniyet kavramlarının birbirinden ayrıştırıldığı görülmektedir. Almancada sadece somut bir kavram olan kültür, İngilizcede hem fiziksel hem ahlaki hem de soyut kavramları içermektedir. İngilizcede kültürün humanities ile ifade edildiği, aynı zamanda medeniyetin kültürün bir üst aşaması olarak görüldüğü de ortaya çıkmaktadır (Meriç, 2025).

Göle'nin (1991) çalışmalarında, Türk modernleşmesini açıklamanın yanı sıra modernleşmenin yerelliklerini açıklamada 1980 sonrasında yoğun şekilde kullanıldığını ortaya çıkardığı ifade edilebilir. Bu araştırmaların kavramı daha reflektif bir şekilde ele aldığı, kavramın politik bağlama yapılan vurgudan kültürel bağlama doğru yöneldiği görülmektedir (Göle, 1991). Ortaylı'nın çalışmalarında (2008), Tanzimat'ın son

dönemlerinde kullanılan önemli kavram olan ve Türkiye’de tarihçi ve siyasal düşüncüyü bir yüzyıla yakın bir zamandır meşgul eden Batılılaşma bir başka deyişle Batı’ya benzemek, Batı’yı benimsemek düşüncesi olduğu ifade edilebilir. Ortaylı (2008), değişmeyen bir toplumun olamayacağını, değişimin ayırdına varan ve onu değiştirmeye yönelik bir farkındalık olduğunu savunmaktadır. Ortaylı’ya göre Osmanlı, Batı’da sanayileşmeyle birlikte oluşan müesseseleri kendine alıp kurmak zorunda kalmıştır. Bu dönemde yapılan yenileşme hareketleri, eski düzenin sürdüğü bir ortamda yapıldığı için ikili bir sistem oluşmuş ve devletin yıkılıp yerine Cumhuriyet kurulana kadar bu ikili yapının yarattığı sorunlar sürmüştür. Cumhuriyet döneminde modernleşme, Batı adı verilen Avrupa modeline göre gerçekleşmiş, Cumhuriyet devrimlerini tetikleyen unsurlardan birisinin de yeterli düzeyde radikal olamayan Osmanlı modernleşme hareketleri olduğunu ortaya koyduğu görülmektedir (Ortaylı, 2008). Türk modernleşmesi incelemelerinde Türkiye ve Osmanlı uygulamalarının birbirine göre farklılıkları ve üstünlükleri de ortaya çıkmaktadır. Said’in (2010) de çalışmalarında ortaya koyduğu üzere oryantalizm eleştirileri konusunda ilk dönüm noktasının, globalizm ve çoğul modernlik kavramı üzerinde olduğu düşünülebilir. Modernleşme söylemlerinin her toplumda görülen uzun süreli dönüşümleri merkeze alarak yapılan karşılaştırmalı çalışmalar için önemli bir kaynak yarattığının ortaya konabileceği görülmektedir (Said, 2010).

Batı dışı medeniyeti savunan ve Batı odaklı medeniyete getirilen eleştirel düşüncelerin ortaya konmasının çalışmanın önemli bir konusu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda Goody (2025), Marx ve Weber dahil bilim insanlarının dünya tarihine bakış yöntemlerini eleştirmekte, modern tarihe insan hayatının komünal ve ferdi özellikleri, pazar ve pazar dışı etkinlikleri, demokrasi ve tiranlık tartışmalarına daha geniş bir perspektif ilave etmeye çalıştığını ortaya koymaktadır. Goody (2025), Batı ile “öteki” arasındaki fark üzerindeki ısrarın etnik-merkezci bakış açısını yansıttığını ortaya koymaktadır. Etnik merkeziliğin Sanayi Devrimi’yle dünya çapındaki ekonomik egemenliği ele geçirdiğini savunmaktadır. Etnik merkeziliğin, egemenlik bağlamında baş gösterdiği her yerde çok daha saldırgan bir nitelik kazanmaya başladığını ifade etmektedir. Goody (2025), Avrupa’nın hızlanmasında Yakındoğu’nun önemine dikkat çekerken, bir dizi bilim ve teknoloji tarihçisi de Batı’nın başarılarında Doğu’nun katkısını ortaya koymak gerektiğine dikkat çekmektedir (s.28). Burke, “Batı Uygarlığı’nın yükselişini oluşturan zincirin Yunan,

Roma, Bizans ve İslam dahil olmak üzere birçok kültürün etkileşimiyle ortaya çıktığını belirtmektedir. Pomeranz, klasik toplumsal kuramın büyük bölümünün Avrupa merkezci olduğunu kabul etmekle birlikte” alternatif bakışın” daha iyilerini üretmek için gerekli olduğunu ifade etmektedir” (Goody, 2025). Göle (2002) de Batı dışı modernlik kavramını savunduğu, modernite dışında modernlikler ve Avrupa “unutmanın tarihi” konularındaki düşünceleriyle öne çıktığı görülmektedir. Göle, modernliğin, Aydınlanma ve Sanayi Devrimi, bireycilik, eşitlik ve laiklik gibi Batılı değerler tarafından biçimlendirildiğini savunmaktadır (2002). Göle (2002), modernliğin evrensellik fikrine karşı çıkararak son dönem modernlik tartışmalarında, modernliğin kendini dönüştürdüğü; değişmez ve genelleyici söylemleri yeniden biçimlendirmek zorunda kaldığı bir sürece girdiği görülmektedir. Bu anlamda modernliğin, “tektipleştirici ve benzeştirici yapısını” sorgulayıp karşıt düşünceleri savunmuştur (Göle, 2002). Göle (2002), bu eleştirilerini kendisinden önce yapılan bazı eleştirilerle birleştirmiş, alternatif modernlikler bağlamındaki görüşleri referans almıştır. Söz konusu düşüncelerin Osmanlıdan bu yana bizim ülkemizi de derinden etkilediği görülmektedir (Göle, 2002). Meriç (2025), her ulusun bir medeniyeti olduğu ve bu kavramın Batı’nın tekelinde olmadığını, medeniyet kavramını Avrupalıların oryantalistlerden öğrendiğini belirtir. Medeniyeti kendisinin kurduğunu düşünen Batı’nın kendini üstün gören bir anlayışa sahip olduğunu savunmaktadır. (Meriç, 2025) Modernleşmenin sosyal yaşamda birçok biçimde ortaya çıktığı bunlardan birinin de bu çalışmanın ana konusu olan görsel materyallere de yansıdığı görülmektedir. Bu çalışma, modernleşme kuramlarını Türk modernleşmesi bağlamında incelemektedir. Modernleşme sürecini pullar ve karikatürler üzerinden analizler yaparak modernleşmenin toplumda nasıl algılandığını, görsel ve söylemsel boyutlarının toplumda nasıl temsil edildiğini ortaya koyarak, kuramsal tartışmalara özgün bir katkı sunma amacını taşımaktadır.

2.1.2. İlgili Araştırmalar

Alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde filateli, karikatür ve modernleşme konusunda birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir.

Scott (1995), pulların ulusal kimlik inşasında devlerin kullandığı mikro propaganda araçları olduğunu ileri sürmüş ve Myanmar’da pullar üzerinden devletin otoritesini nasıl kurumsallaştırdığını incelemiştir. Brunn (2001), ulus-devletlerin tarihsel

anlatılarını ve lider kültlerini meşrulaştırmak amacıyla pul yüzeylerini birer “görsel metin” olarak kullandığını göstermiştir. Child (2005), Latin Amerika ülkelerinde milliyetçilik ve bağımsızlık temalarının filateli üzerinden nasıl yeniden üretildiğini ortaya koymuş, pulların hem tarihsel olayları yücelttiğini hem de siyasi ittifaklara dair mesajlar içerdiğini vurgulamıştır. Hoyo (2010), resmi ulusal ideolojinin posta pullarında kullanımı ve ulusu nasıl etkilemeye çalıştıklarını ele almıştır. Elliott (2010), 1938'deki Münih Krizi'nden 1941'de Barbarossa Operasyonu'na kadar Doğu Avrupa'daki bölgesel çatışmaların filateliye yansımalarını araştırmıştır. Demir (1998), “Kurtuluş Savaşımızın Mektup Zarflarındaki Sesi: Anadolu (Ankara Hükümeti) Posta Pulları” adlı çalışmasında Milli Mücadele döneminde Ankara Hükümeti pullarını incelemektedir. Demir (1998), benzer bir çalışmayı “Cumhuriyet Dönemi Paralarında Siyaset ve İdeoloji (1923-1950)” adlı makalesinde para konusunda yapmıştır. Toygar (1984), “Türkiye Posta Pullarında Folklor Unsurları” adlı makalesinde pullar üzerindeki halk kültürü figürlerini incelemiştir. Anameriç ve Fatih Rukancı, (2011), “Posta Pullarında Başkent Ankara Seçmeler (1922-2008)” adlı eserinde, pullar üzerinden Ankara'nın kültürel ve toplumsal yaşamını ortaya koymaktadır. Karakaş, Anameriç ve Rukancı (2011) “Pullarda İstanbul” adlı çalışmada 1913-2010 dönemindeki İstanbul'la ilgili pulları analiz etmektedir. Elal (2018), “1945-1961 Dönemi Posta Pullarında Propaganda ve Ulusal Kimlik: Değişimler, Süreklilikler” adlı tezinde pullar üzerinden 1945-1961 dönemini analiz eder. Aktulum (2013), “Folklor ve Metinlerarasılık” adlı çalışmasında “Halk Kültürünün Posta Pullarında Yansıtılma Biçimleri” konusunu araştırır. Yazıcı (2010), “Sosyal Bilgilerde Eğitimsel Bir Araç Olarak Posta Pullarının Kullanımı” makalesinde pullarla ilgili bilgiler verir ve eğitim alanındaki kullanımı hakkında örnekler sunar. Yazıcı (2014), “Tarih Öğretiminde Posta Pullarının Kullanılabilirliğine Bir Örnek ‘100 Posta Pulu İle Türk Tarihinden Bir Kesit–1863-1950 Arası” bir diğer çalışmasında tarih derslerinde pulların kullanımı konusunu analiz etmektedir. Kahraman (1998), “Türk Pullarında Kadın Figürlerinin Grafik Düzeni (1950'den günümüze) tez çalışmasında kadın figürlerini inceler. Benzer bir çalışma da Düzenli ve Kavuran (2005) tarafından, “Cumhuriyet Konulu Anma Serisi Posta Pulları Kataloğu (1933-1993) ve Grafik Çözümlemeleri” adıyla yapıldığı görülmektedir. Toker (2013), “Pul Tasarımında Algı” konulu tezinde, pulun algı ve tüketim ekonomisindeki yerini incelemektedir.

Nisan ve Şeker (2012) “Karikatürün Dünyadaki ve Türkiye’deki Tarihsel Gelişimi” adlı çalışmasında karikatürün dünya ve Türkiye’deki tarihsel gelişimini incelemektedir. Çeviker (2010), “Karikatürkiye: Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi” çalışmasıyla Cumhuriyetin tarihini karikatürler üzerinden ortaya koymaktadır.

Pitkin (2014), “Temsil Kavramı” adlı yapıtında tarihten bu yana temsilleri incelemiştir. Stuart Hall’ın (2017), “Temsil: Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma” adlı eserinde farklı kültürel araçlar ve söylemlerden temel olarak görsel dile odaklanan çok sayıda örnek analiz edilmektedir. Modernleşme konusunda, Jusdanis (1998), “Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi,” adlı çalışmasında Yunanistan’da ulusal kültür ve modernleşmeyi analiz etmektedir. Deringil (2013), “Simgeden Millete: İkinci Abdülhamid’den Mustafa Kemal’e Devlet ve Millet” adlı kitabında Osmanlı’nın son döneminden Cumhuriyet’e Ulusal Kimlik inşasını araştırır. Ülger (2015) editörlüğünü yaptığı “Propaganda: Algı, İdeoloji ve Toplum İnşasına Dair İncelemeler” adlı kitapta propagandayı metotları ve çeşitli yönleriyle ortaya koymaktadır.

2.2. Politik Alanda Görsel Materyallerin Rolü

Görsel materyallerin özellikle resmî kurumlar için siyasal iletişimde önemli bir yere sahip olduğu ifade edilebilir. Devletler ve siyasal kurumlar iletilerini sadece yazılı ve sözlü olarak değil görsel materyalleri kullanarak da vermektedirler. Görsel materyaller toplumun geniş katmanlarına ulaşma, toplumu dönüştürme, sade ve basit söylemlerle uzun süreli etkileme gücünü kullanmaktadırlar. Görsel materyallerin rolünün analizinde Berger’in (2004), Görme Biçimleri ile Barthes’ın (1998), Çağdaş Söylenler adlı yapıtları günümüz kültürünün incelenmesinde fark edilmemiş yönlerin anlaşılmasını göstermeyi açısından önemli yeri olduğu ifade edilebilir (Elal, 2018). Bu süreçte, 19. yüzyılda kullanılmaya başlayan, posta ücretinin ödendiğini göstermek maksadıyla bir yüzü yapışkanlı diğer yüzünde sıradan basit resimler olan posta pulları da propaganda savaşlarında yerini aldığı söylenebilir. Siyasal alanda kullanılan görsel materyallerin iktidarın kendisini meşrulaştırmada kullandığı önemli unsurlar olduğu ortaya çıkmakta, bakış açısını anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Devletin bastığı ve kullandığı görsel materyaller devletin resmi söylemini, politikalarını ve toplumu dönüştürme amacını yansıtan malzemeler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu

materyaller, kullanıldığı dönemin bakış açısını, düşünsel dünyasını yorumlamada önemli tarihsel başvuru kaynakları olarak ifade edilebilir.

Görsel materyallerin politik alandaki bir başka katkısının toplumsal belleğin oluşturulmasına destek olmasıdır. Görsel sembollerin, toplumsal hafızanın biçimlendirilmesinde belirli simge ve olayları kullandığını ifade etmek gerekir. Bu özelliğin özellikle milletlerarası ilişkiler ve modernleşme çalışmaları ile ilgili örneklerde daha çok ortaya çıktığı sıklıkla kullanıldığını belirtmek gerekir. Bu çalışma, siyasal alanda kullanılan görsel materyalleri tarihsel bağlamı içinde ele alarak, pullar ve karikatürlerin siyasal iletişimdeki rolünü ortaya koymaktır. Böylece görsel materyallerin, modernleşme ve dış politika söylemleriyle ilişkilerinin daha net değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Elde edilen bulgularda, tarihi arka planın reklamlarda konu edilen tarihi kişilikler üzerinde ülkeden ülkeye farklı sunulabildiği ortaya çıkarılmıştır. Sonuç olarak, görsel unsurların propaganda alanında etkin olarak kullanıldığı, bu bağlamda çalışmamızın ana unsurlarından olan başta pullar olmak üzere filatelik malzemelerin bu konuda etkin şekilde kullanıldığı sonucuna varılmaktadır.

2.2.1. Pulların Siyasal İletişimdeki Yeri

Pulun bir ülkenin tanıtımında en önemli araçlardan biri olduğu, pulun kalitesinin o ülkenin gelişmişlik düzeyi hakkında fikir verdiği ifade edilebilir. Bayrak, para, ulusal marşla birlikte bağımsızlığın simgesidir. Aydın, ulusal kimliği oluşturmada pulun önemli bir simge olarak kullanıldığını ve devletin hegemonik bir aracı olduğunu ifade eder (Aydın, 2013). Posta pullarının, yönetimlerin meşruiyetlerini kurmada ve iktidarlarını sürdürmede önemli bir simge olduğu ve Althusser'in "Devletin İdeolojik Aygıtları" tanımına tam olarak uyduğu görülmektedir (Althusser, 2014, s.53). İletişim ve propaganda aracı olarak da kullanılır. Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle pul kullanımı azalsa da hala sürmektedir. İlk kez İngiltere'de, posta ücretinin gönderici tarafından ödenmesine ve ödeme yapıldığında zarfın üzerine bir kâğıt yapıştırılması uygulaması başlatılır. Böylece dünyada ilk posta pulu 6 Mayıs 1840 tarihinde ortaya çıkar, adı da bir penny değerinde olmasından dolayı "Penny Black"tir (Güzhan, 2014). İlk pul olan bir pennylik Penny Black'ten sonra, mavi iki pencelik pul kullanıma sunulur. Pulun sol ve alt kenarlarında bulunan harfler hem yatay ve düşey sırayı hem de tabakadaki yerini göstermektedir. O dönem makasla kesilip zarfın sağ üst köşesine yapıştırılmaktadır. Pulların toplanarak tabakadaki boşluklardaki yerlerine konulması ilk

filatelistlere esin kaynağı olmuştur. (İsfil, 2016) Devletlerin ideolojik ve resmi yapısını temsil eden görsellerden birinin posta pulları olduğu, pulların aynı zamanda siyasal iletişimin de önemli bir unsuru olduğu ortaya çıkmaktadır. Pulların tüm dünyaya hitap eden yapısı göz önüne alındığında devleti temsil eden çok önemli ve etkili görsel araçlar olduğu ortaya çıkmaktadır (Pulhan, 1963). Başta pullar olmak üzere filatelik malzemeler kullanıldığı ilk günden beri dünyayı dolaşmaktadır. Lu (2001), pulların dünyayı gezerek dinamik bir yapıda olduğunu belirtir. Pulların üzerindeki yazı ve görsellerin onları görenleri olumlu yönde etkilediğini ve eğittiğini savunur. Bu anlamda ülkelerin kendi kültürlerini dalgalar halinde dünyaya yaydığını ifade etmektedir (Lu, 2001). Posta pulları yalnızca koleksiyonerlerin ilgisini çeken özelliklerden oluşmadığı aynı zamanda çok önemli kültür değerleri olduğu ortaya çıkmaktadır (Trammel, 2010). Child, filatelinin her alandaki öneminin internet ile sona ereceğini düşünse de günümüzde pulların etkin şekilde kullanıldığı görülmektedir (2003).

Raento ve Brunn (2005), devletlerin geçmişte olduğu gibi görsellerin gücünün farkında olduklarını bu yüzden yayıncıların yazıdan daha çok görsellere yer verdiklerini belirtir. Posta pulları, İkinci Dünya Savaşı döneminde Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi bakış açısını yansıtan bir tanıtım kaynağı olmuş, dönemin özelliğine uygun olarak küçük ancak etkin bir tanıtım olanağı sağlamıştır. Posta pulları, sadece kâğıda basılan bir resim olarak kalmamış resmi anlayışı ulusa benimsetmek, uluslararası ittifakları göstermek, bilimsel bir icat veya askeri bir başarıyı iletmek vb. olanaklarına sahiptir. Sinanoğlu da (2016), didaktik yapısı mesajın kolayca anlaşılmasını sağlayarak uluslaşma kavramını topluma aktaran pulların; kültürün en kolay, hızlı, ucuz ve ulaşılması en kolay ileticisi olan görsel propaganda materyali olduğunu ifade etmektedir. Posta pullarının, devletin önemli sembollerinden biri olarak ülkenin değerleri, kültürü vb. hakkında bilgiler ileten önemli bir iletişim aracı olduğu görülmektedir. Pullarda ilk dönemlerde ulusal lider ve benzer simgelerin kullanılması sonraki yıllarda tanıtımın önemini anlaşılmaya; ünlüler, tarihi olaylar, doğa (flora, fauna vb.) turistik ve ilgi çekici birçok farklı ve ilginç konuların kullanılmasıyla ülkeler kendilerini gösterme olanağına önemli katkılarda bulunmaktadır (Menonite, 2017). Ülkelerin başta posta pulları olmak üzere filatelik malzemeleri tanıtım amacıyla etkin şekilde kullandıkları görülmektedir. Yazıcı (2010), kültür, sanat, turizm, ekonomik değerler, doğa, spor vb. birçok konunun tanıtılmasında önemli bir rol oynadığını ifade ederek Kyoto Konferansı konulu pulları özelinde örnekleme bulunmaktadır. Kyoto

Konferansı konulu pulların her birinin 15 milyon, Mektup Yazma Günü konulu pulların ise 80 milyon tirajı olduğunu, söz konusu pulların ülkenin tanıtımına ve ekonomisine verdiği katkıya dikkat çekmektedir.

Filatelik malzemelerin de içinde bulunduğu kitle iletişim araçları tarafından iletilen kültürel materyaller; geniş halk kitlelerine yönelmesi ve ortak bir söylem yaratmaları açısından önemli bir iletişim aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Özdemirci (2004), pulların tek başına bir sanayi tarafından üretilen, genç nesiller tarafından kolayca ulaşılmaları nedeniyle toplumun kültürel uygulamaları açısından ayrıcalıklı bir konuma sahip olduklarını ifade etmektedir. Child (2003) popüler kültürün iletişimdeki yeri konusunda çalışmalar yapmış olsa da filatelik materyalleri popüler kültür sembolleri olarak ele alan çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Bryant bu konuya dikkat çekerek, posta pullarını sanat ürünü, toplumsal semboller veya tarihi ispat olarak değerlendiren bir bilim insanının, kültür tarihçilerince pek de üstünde durulmamış bir alanın önünde durmakta olduğunu ifade etmektedir (Bryant, 1989). Pullar kullanıldığı ilk günden beri ilgi çekici bir iletişim aracı olmuştur. Halkın pul koleksiyonculuğu merakının artması sonucu sergiler açılmıştır. İlk pul İngiltere’de basılmış olsa da pulun tanıtımını Fransızlar yapmışsa da Kış (2015), ilk pul sergisinin 1889 yılında Paris’te açıldığını belirtmektedir (s. 329). Michel Pul Kataloğu’na (2019) göre pulun kullanımı, posta gönderilerini yaygınlaştırmış ve sayısını artırmıştır. 1840 yılındaki ilk İngiliz pullarının ardından, 1843 yılında İsviçre ve Brezilya, 1845’te Amerika, 1847’de Marityus (Kraliçe Victoria Pulu), 1849 yılında Fransa’nın bastığı pullarla dünyadaki pul kullanımı yaygınlaştığı görülmektedir. Allahabad-Naini arasında 18 Şubat 1911’de kullanılan ilk hava gönderisi pulu da posta tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur (Michel, 2019). İsfila Pul Kataloğu (2016) incelendiğinde Osmanlı’da ilk pulun Tanzimat döneminde basıldığı, ilk posta yasasının 16 Kasım 1840 tarihinde yürürlüğe girdiği ve ilk pulların 1 Ocak 1863 tarihinde kullanıma sunulduğu görülmektedir. Osmanlı’da dolaşıma sokulan bu ilk pulların dantelsiz ve dikdörtgen olduğu, üzerlerinde padişahın tuğrasının bulunduğu ifade edilmelidir. İsfila (2016) Pul Kataloğu’nda, Osmanlı’nın ilk pullarının “taş baskı tekniğinin (litografya) kullanıldığı, Darphane-i Amire’de basıldığı belirtilmektedir. Üç ayrı tedavül (emisyon) ile basılan söz konusu pulların Tuğralı Pullar olarak da anıldığını” belirtmek gerekmektedir (İsfila, 2016, s.14).

İlk pulların devletlerin posta yönetimlerince kullanılmasıyla “pul koleksiyonu” düşüncesi ortaya çıkmıştır. Fransız koleksiyoncu Herpin’in , ilk kez 1864 yılında “Posta

Pulları Koleksiyonerleri” isimli dergide pul koleksiyonu anlamında “filateli” terimini kullandığı görülmektedir (Güzhan, 2014). Bu isimlendirme zaman içinde tüm dünyaya yayılmış ve pul koleksiyonunun diğer adı olarak ortaya çıktığı ifade edilebilir (Yvert et Tellier Pul Kataloğu, 1982). Pulko Pul Kataloğu (2006), posta geçmişi incelemesinin filatelinin önemli bir bölümünü oluşturduğunu ifade etmektedir. Posta sistemleri ve çalışma biçimleri, pulların içeriklerinin incelenmesi, kullanılan damgalar da önemli yer tutmaktadır (Pulko, 2006). Hava yoluyla posta tarihini inceleyen “aerofilateli”, hava posta gönderilerinin başlangıcından beri hava taşımacılığının gelişimini gözlemler. Pulhan Pul Kataloğu (1963), filateli araştırmalarının ilk gün zarfı, posta kartı, dantel, işaretler, boyut ve kabartmalar gibi ayrıntıların da incelendiğini belirtir. Tanıtım amaçlı içerikler, özel gün damgaları gibi etiketler de filateli alanına giren diğer ayrıntılardır. Filatelik çalışmalar, belgelendirilerek birçok dergi ve kitapta yayımlanmaktadır (Pulhan, 1963).

Pulların modernleşme sürecinde etkin bir iletişim aracı olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Devletin pullarda kullandığı figür ve sembollerin; tarihsel olayları, önemli kişileri, ideolojik yapıyı, kültürel simgeleri vb. birçok konuyu içerdiği görülmektedir. İkinci Cihan Harbi’nin ardından Türkiye’nin politika değişikliği ve özellikle ABD eksenli Batı’ya yönelmesinin pullarla da dünyaya yansıtıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde ana temaların kalkınma, ittifak, iş birliği, barış, demokrasi ve modernleşme vb. olduğu ve pulların bu temalar doğrultusunda resmi söylemin görsel taşıyıcıları olarak kullanıldıkları görülmektedir. Pulların aynı şekilde uluslararası alanda diplomatik mesajları ileten, söylemleri güçlendiren bir siyasal iletişim aracı olduğu da ifade edilebilir (Pulko, 2006).

Arıtürk (2023), Türkiye Cumhuriyeti’nin modernleşme çalışmalarında, kadın haklarını pullarla birleştirerek dünyada bir ilki başardığını ifade etmektedir. 1 Kasım 1928 tarihinde yapılan Harf Devrimi ile Yeni Türk Alfabesi kabul edilmiştir. Harf devrimi yapıldığı dönemde kadınların okuma yazma oranı sadece binde ikidir. Aynı dönemde kadına mahkemede tanıklık edebilme ve meslek edinme hakkı tanındığını belirtmek gerekmektedir. Türk Medeni Kanunu, kadın hakları için bir dönüm noktası olarak görülebilir. Kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması, 1930’larda, Türkiye’de kadınların siyasi haklarını kazanması için gerekli yasaların çıkarılmasını ifade etmektedir. Meydan (2024), kadınların siyasi hayatta seçme ve seçilme hakkını elde etmesi, toplumsal hayatta gerçekleşen Cumhuriyet Devrimleri’nden birisi olduğunu

belirtmektedir. Bu süreçte Türk Kadınlar Birliği, kadın hakları konusunda farkındalık yaratılmasına, kamuoyu oluşmasına katkıda bulunduğu, Cumhuriyetin 10 yıl içinde kadınlara önce medeni, sonra siyasal haklarını verdiği ifade edilebilir (Meydan, 2024). Mat (2021), 18-24 Nisan 1935 tarihinde İstanbul’da yapılan, 12. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi’nin ve bu kongreyle ilgili basılan pulların Türk ve dünya tarihi açısından öneminin büyük olduğunu ifade eder. Türk ve dünya kadınlarının özellikle seçme seçilme hakları, kadının değeri, genç Türkiye Cumhuriyeti’nin kongrenin Türkiye’nin ve Türk kadınının elde ettiği hakların tanıtımına dünya çapında yararlı olacağını düşünerek maddi ve manevi destek verdiğini ifade etmektedir. Türkiye’nin kongreyle ilgili bastığı pulların kadınlar hakkında dünyada basılan ilk pul serisi olması, günümüzde kullanımı azalsa da mektup ve pulların iletişim, propaganda ve tanıtım açısından öneminin farkında olan Atatürk’ün cumhurbaşkanlığı dönemindeki Türkiye’nin dünyada ilk kez kadın konulu bir pul serisi çıkarması, bu serinin hem toplumsal hem tarihi hem de filatelik açıdan öne çıkmasını sağladığını vurgulamaktadır. Nobelli kadınların ilk kez pullar üzerine basıldığı ve Avrupa gazetelerinin bu pulların özgünlüğünden övgüyle bahsettiğini öne çıkarmaktadır (Mat, 2021).

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin kadın haklarına önem vermesi ve 1935 yılında Türk kadınlarının seçilip meclise girmeleri, Uluslararası/Dünya Kadınlar Birliği’nin (UKB) dikkatini, çeker. Özdil (2018), Türkiye Cumhuriyeti’nin dünyada ilk kez 19 Nisan 1935 tarihinde kadın konulu bir pul serisi çıkardığını, o dönemde uygarlığın Batı’da olduğunu savunan birçok ülkede kadınların seçme ve seçilme hakkı bulunmadığını vurgulamaktadır. Arıtürk (2023), İstanbul’da toplanan kongredeki ana kavramın “barış” olmasını, Atatürk’ün “Yurtta Barış Dünyada Barış” özdeyişine bağlamaktadır. Meydan (2020), Türk Kadınlar Birliği Başkanı Latife Bekir’in kongredeki konuşmasında, Türk kadınıni haremde kafeslerinden kurtarıp, parlamento kürsüsüne getiren, Türk kadınıni erkeğinin yanında hak ettiği yere davet eden Mustafa Kemal Atatürk’e minnet borcu olduğunu ifade ettiğini belirtir. Özdil (2018), de Mısır Feminist Birliği Başkanı Hüda Şaravi’nin konuşmasında, bütün Doğu’da kadın haklarını tanıyan ilk ülkenin Türkiye olduğunu, İslam kadınlığının kurtuluşunun Atatürk’e borçlu olduğunu ve kendilerinin Atatürk’ü Ataşark olarak gördüklerini vurgulamaktadır. Resim 1’de 1935 yılında PTT tarafından çıkarılan Uluslararası 12. Kadınlar Kongresi Anma Serisi görülmektedir.

Resim 1. Uluslararası 12. Kadınlar Kongresi Anma Serisi, 1935

Kaynak: İsfila, 2016

Pulhan Türk Pulları Kataloğu'nda (1963) 12. Kadınlar Kongresi pul serisiyle ilgili olarak, en değerli serilerden biri olduğu, İsviçre'de Courvoisier Matbaasında ve döneminin en kaliteli tekniği olan fotogravür tekniğiyle basıldığı ifade edilmektedir. Ökten (2002), uluslararası alanda Türk kadını algısının bu toplantı sonucunda değiştiğini, Türkiye Cumhuriyeti'nin kadına ve kadın haklarına verdiği değerin tescillendiğini belirtir. Toplantı sonrasında TBMM'de özel kanun çıkarılmış, Nobel Ödülü kazanan kadınların, fotoğraflarıyla, "Uluslararası Kadınlar Kongresi Anma Pulları" tedavüle sokulmuştur. Pulların üzerindeki "suffragiste" sözcüğü kadınlara oy hakkı savunucuları anlamına gelmektedir ve kongrenin esas teması olduğu için tüm pulların üzerinde yer almaktadır. Glorifying Emancipated Woman Weeekly Dergisi, 6 Ocak 2015 tarihli sayısında pul serisini, Türk pullarında özgür kadını yüceltmek başlığıyla anlatmakta, kadın hakları ve kadınlara yönelik "yeni düzeni" tanıtan Türk Posta Pulları diye tanımlamaktadır.

Ankara'da 2013 yılında açılan PTT Pul Müzesi de özel bir öneme sahiptir. Müzede tüm Türk pullarının yanı sıra dünyanın çeşitli ülkelerinden pullar da

bulunmaktadır. Bodrum katında çocuk pulları, zemin katta posta tarihine özgü giysi ve üniformalar sergilenmektedir. PTT tarihinin anlatıldığı odalar, birinci katta tarih sırasına göre sergilene pul serileri, ikinci katta yedi bölüm halinde sunulan temalar, en üst katta da tüm dünyadan pulların sergilendiği bölümün bulunduğu belirtmek gerekmektedir (İsfila, 2016). Pulko (2006) Pul Kataloğu'nda, anma pulunun bir olay, konu veya kişileri anmak, tanıtmak amacıyla basıldığı ifade edilmektedir. Resmi posta pulları, resmi kurumların posta gönderilerinde, sürekli posta pulu; posta ücretlerinin ödenmesinde kullanılır. İsfila Pul Kataloğu'nda (2016), pul üzerindeki yazıların lejand, pul baskılı posta kartının ise antiye olarak adlandırıldığı aktarılmaktadır. Pul serisinin, aynı isim altında ve aynı tarihte dolaşıma sokulan pul ve öteki değerli kâğıtların her birinden meydana gelen grup, sürsarjın değerli kâğıtların veya pulun değerini değiştirerek veya değiştirmeksizin başka bir olayı anmak veya pulun çıkarılış maksadını değiştirmek için üstüne yeni yazılar, sayılar ya da figürler basılması işlemi anlamını taşıdığı ifade edilmektedir. Temanın konu, tirajın da basılan filatelik malzemenin sayısı anlamına geldiği görülmektedir (İsfila, 2016). Pulhan (1968), filatelik zarfların ilk gün veya özel tarih damgalı anma pulu, sürekli posta pulu veya pul baskısı taşıyan, üzerinde özel tasarımlara da yer verilebilen zarflar olduğunu ifade etmektedir. İlk gün zarfı/ first day cover (FDC), üzerlerinde bir anma pulu serisi, blok şeklinde anma pulu veya sürekli posta pulu serisi yer alan ve ilk gün damgası ile damgalanmış filatelik zarf anlamını taşımaktadır (Pulhan,1968).

İstanbul Filateli ve Kültür Merkezi (İsfila) Pul Kataloğu'ndan, Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri ilişkilerini yansıtan ilk pul serisinin 15 Temmuz 1939 yılında PTT tarafından tedavüle çıkarılan ve altı puldan oluşan Amerika Birleşik Devleti'nin İstiklalinin 150. Yıldönümü serisi olduğu anlaşılmaktadır. İki devletin kurucuları Mustafa Kemal Atatürk ile George Washington, dönemin cumhurbaşkanları İsmet İnönü ile Franklin Roosevelt ve bir elin tuttuğu iki ülke bayraklarının birleşip Türk-Amerikan dostluğunu yansıttığı altı puldan oluşmaktadır. (İsfila, 2016). Sonrasında çalışmamızın kapsadığı 1946-1957 yılları arasında altı pul serisinin tedavüle çıkarıldığı ifade edilebilir. 1957 sonrasında ikili ilişkilere paralel olarak posta pulu özelinde çeşitli filatelik ürün çıkardığını belirtmek gerekmektedir. Bu çalışmada, Türk–Amerikan ilişkileri ile ilgili tedavüle çıkarılan pullar modernleşme bağlamında değerlendirilerek siyasal iletişim açısından taşıdıkları sembolik anlamları analiz edilmektedir. Pul koleksiyonculuğunun artması ve iletişimde etkin rol oynaması

gibi nedenlerle başta pullar olmak üzere filatelik materyallerin propaganda amaçlı kullanıldıkları da ifade edilebilir. Resim 2’de, Türk-Amerikan ilişkilerini konu alan ilk pul serisi, ABD İstiklalinin 150. Yıldönümü Anma Serisi görülmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri’nin İstiklali’nin 150. Yıldönümü, 15.07.1939

Dolaşıma sunulduğu günkü değeri, 39,5 Kuruş / 1 Dolar = 126 Kuruş / 0,3135 \$

Resim 2. ABD İstiklalinin 150. Yıldönümü Anma Serisi

Kaynak: İsfila, 2016

2.2.2. Görsel Metin Olarak Pullar: Filateli ve Propaganda

Posta pullarının, geçmişten bu yana pek çok ülke tarafından hem yurt içinde hem de yurt dışında bir propaganda vasıtası olarak kullanıldığı ifade edilmektedir (Yazıcı, 2010). Filatelinin, pulların taşıdığı kültürel, sanatsal ve simgesel anlamları inceleyen, tarihsel ve ideolojik açıdan analiz eden araştırmalara katkı sunduğu görülmektedir. Pulların üzerindeki figürlerle birer görsel metin oluşturdukları ve bu yönüyle de propaganda aracı olarak kullanıldıkları söylenebilir. Propaganda terimi, belirli bir alanda bakış açısını yönlendirme, toplumu biçimlendirme amacını güttüğü için genel olarak olumsuz bir imaja sahipse de geçmiş başarıları yansıtmaya açısından olumlu bir yana da sahip olduğu düşünülebilir. Genel olarak baskıcı rejimlerin propagandayı daha yoğun olarak kullandığı görülmektedir. Niyazioğlu (2016), SSCB’nin Boğazlar, Kars ve Ardahan konusundaki tehditlerine karşı orduya yardım maksadıyla tedavüle çıkarılan Milli Müdafaa pulları da uzun süre kullanılmış ve hafızalarda yer ettiğini ifade etmektedir. Propaganda, belirli bir düşünce veya ideolojiyi kitlelere benimsetilme

amacındaki iletişim süreci olarak tanımlanabilir. Pulların da bu anlamda devletin resmi düşünce yapısını yansıtan propaganda araçları olarak kullanıldığı, modernleşme söylemlerine katkıda bulunduğu görülmektedir. Aktif bir propaganda malzemesi olarak kullanılan pulların; sanayi gelişmeleri, altyapı çalışmaları ve devletlerarası ittifak ve iş birliklerini öne çıkararak modernleşme söylemini desteklemiştir. Türk–Amerikan ilişkileri konulu pullarda iş birliği, ittifak ve dostluk temalarının görselleştiği öne çıktığı görülmektedir.

Stoetzer'in (1953), savaş sonrası oluşturulan Doğu Almanya'dan (Sovyet nüfuzundaki bölge) gelen mektuplardaki kullanılan pullardaki Sovyet propagandasını ortaya koyan çalışmalarda bulunmuştur. Stoetzer, propaganda amaçlı tedavüle çıkarılan pullarda dinsel, turistik, kültürel, ekonomik, komünist, milliyetçi propaganda konu başlıklarının kullanıldığını ifade etmektedir (1953). Strauss (1975) ise pullar üzerindeki yazı ve diğer görsellere yoğun şekilde maruz kalan kişilerin düşünmeye ve harekete geçmeye daha çok eğilimli olduğunu ortaya koyar. Davis (1985), özellikle savaş döneminde filatelik malzemelerin etkili bir propaganda malzemesi olduğunu belirtir. Diğer bir örnek olarak Demir, Kurtuluş Savaşı döneminde Ankara Hükümeti'nin de pullar üzerinden etkili bir propaganda yürüttüğünü ifade etmektedir (1998). Moore (2003), Nazi Almanya'sının başta pul ve kartpostal olmak üzere filatelik malzemelerini propaganda kapsamında ele almakta ve rejimlerin bu yöntemi sıkça kullandıklarını belirtmektedir. Child'ın (2005) çalışmalarında ise Latin Amerika pulları üzerindeki çalışmasını göstergebilim, tarih, politika ve popüler kültür başlıklarında disiplinlerarası bir yaklaşımla ortaya koymaktadır. Posta pullarının, sınır anlaşmazlıkları olan ülkeler tarafından da kendi çözümlerine yönlendirecek şekilde sıkça kullanıldıkları görülmektedir (Child, 2005). Filatelinin, modernleşme ve propaganda ilişkisini anlama bağlamında önemli bir analiz alanı sunduğu ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada, pulların taşıdıkları ideolojik mesajları görseller üzerindeki metinler üzerinden analiz edilerek çözümlenmektedir. Resim 3'te propaganda amaçlı filatelik materyal örnekleri görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ABD ile ilişkilerle ilgili bastığı pulların yanı sıra karikatürlerin de ilişkileri yansıtmada önemli bir işlevi olduğu görülmektedir. Çalışmada pulların yanı sıra diğer görsel materyaller olarak karikatürler de öne çıkmaktadır.

Resim 3. Propaganda Amaçlı Filatelik Materyal Örnekleri

Kaynak :İsfila, 2016

2.2.3. Karikatürlerin Sosyo-Politik Yorum Aracı Olarak İşlevi

Balcıoğlu (1983), karikatürün muhalif bir yanı, toplum adına denetleme ve eleştiri işlevi bulunduğu ifade eder. Eleştiriye dayanan karikatür sanatının, Osmanlı Devleti'nde sarayın koruyuculuğu olmadan gelişiminin hem de yönetimi ve düzeni eleştirmeyi ana amaç sayan karikatürün gelişiminin çok zor olduğunu belirtir (Balcıoğlu, 1983). Karikatürler, yapısı gereği eleştireldir, sorgulayıcıdır, olaylara farklı bir bakış açısıyla toplumun tepkisini gösterecek biçimde yaklaşır. Abartı ve mizah yoluyla oluşturulan karikatürler, toplumun politik yapısını, dönemin siyasal anlayışını göstermesi açısından çok önemli bir yer tutar. Eleştirel ve muhalif yapısıyla alternatif tarih anlatısı sunar. Karikatürün muhalif yapısı gereği resmi söylemin dışına çıkar, toplumun gerçek düşünce yapısını ortaya koyma potansiyeli vardır. Tarih boyunca iktidarlar karikatürlerle eleştirilmiş, toplumun sesi olmuştur. Bu durum, karikatürün bir eğlence aracı olmayıp toplumsal muhalefetin kendini ifade etme aracı olduğunu göstermektedir. 1946-1957 dönemindeki karikatürler incelendiğinde süreç içindeki değişimler hakkında ipuçlarına ulaşılabılır. Türkiye'nin modernleşmesi, siyasal ve toplumsal algınının değişmesi yaratıcı ve eleştirel bir dille sunulduğu görülmektedir. Bu çalışma, karikatürlerin toplumun siyasal ve sosyal yapısını ortaya koyarak modernleşme ve dış politikadaki dönüşümleri göstermesi açısından önemli bir veri sunmaktadır.

Cantek, Osmanlı'da Batılılaşma ile eşdeğer olarak görülen modernleşme hareketlerinin hızlanmasıyla basında mizah dergilerinin de ortaya çıktığını belirtir (2016). Çeviker (2004), Teodor Kasap tarafından yayımlanan Diyojen'in Türkiye'deki ilk gülmece dergisi (1870-1873?) olduğun kabul edildiğini ve mizah dergisi Diyojen'in büyük ilgi görmesi ve toplumdaki muhalefeti artırması üzerine mecliste derginin kapatılması için yasa teklifinde bulunulduğunu ortaya koymaktadır. Çapanoğlu (1970), Diyojen'den sonra Çıngıraklı Tatar (1873), Hayal (1873-1877), Tiyatro (1874-1876), Latife (1875), Kara Sinan (1875), Meddah (1876) ve Çaylak (1876) gülmece dergileri I. Meşrutiyet'e kadar yayın hayatına katıldıklarını belirtir (Çapanoğlu, 1970). Cantek (2024), adı geçen dergilerin yayın hayatlarının kısa da olsa

Birinci Meşrutiyet'e giden yolda etkili bir siyasi muhalefeti sayfalarına taşıdıklarını ve önemli ölçüde destek gördüklerini belirtmek gerektiğini ifade etmektedir. Türk mizah dergileri daha sonraki dönemde çıkabilmiştir. Terakki gazetesinin "Terakki Eğlencesi" adındaki karikatür Türklerin çıkardığı basının ilk karikatürleri olmuştur (Çeviker, 1986). Karikatürün Türkiye'ye gelişinin diğer ülkelere

göre çok daha geç tarihte olmasının nedenini dinsel sebeplerle açıklanmaktadır (Balcıoğlu,1983). Çeviker (1986), 1876-1908 yılları arasındaki Birinci Meşrutiyet döneminde İstanbul'da mizah dergilerinin yayımlanmadığını ortaya koyar. Bu dönemde Jön Türk muhalefetine sesi olarak yurtdışında yayımlanabilen Hayal, Hamidiye, Beberuhi, Pinti, Davul, Dolap, Tokmak, Curcuna dergileri ülke dışında basılarak yurda gizlice sokulur (Çeviker, 1986). İkinci Meşrutiyet'in (1908) kabulüyle Osmanlı topraklarında mizah dergisi patlaması yaşandığı görülmektedir (Kabacalı, 1990). İkinci Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra bir anda artan mizah dergisi sayısı 33 yıllık bir istibdat yönetimine tepki niteliğinde olduğu ve abartılı bir toplumsal muhalefetin abartılı dışavurumu olarak ifade edilebilir (Çeviker, 1998). Çeviker, 1908 yılında yayımlanan dergiler bir yandan rövanş düşüncesiyle İkinci Abdülhamit'i yererken uzun bir zaman sonra zorlukla gelen özgürlük ortamını kutsamakta asıl niteliklerinden önemli ölçüde uzaklaştıklarını savunur (1998). Ertesi yıl İkinci Abdülhamit'in tasfiye edilmesi sonucu hükümet olan İttihat ve Terakki Partisi döneminde de yasakçı bir rejim uygulanınca yeşeren mizahi muhalefetin iktidar sansürüyle susturulduğu görülür. Öngören (1998), 1914 yılında savaş ortamının da etkisiyle İstanbul'da sadece üç gülmece dergisi çıkabildiğini belirtir. Leylak, Feylosof ve Karikatür. Osmanlı Devleti'nin çöküş döneminde tüm zorluklara karşın gülmece dergileri iniş çıkışlar yaşasa da her zaman sosyal hayatta yerini alacaktır. Öngören (1998) çalışmalarında, Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki gülmece dergileri olarak Kalem (1908), Boşboğaz ile Güllabi (1908), Geveze (1908-1909), Davul (1908-1909), Eşref (1909), Laklak (1909), Eşek (1910), Cem (1910-1912), Cadalo (1911), Hande (1916-1917) olduğunu ortaya koymaktadır. 1908-1950 yılları arasında yayın hayatını sürdüren Karagöz Dergisi en uzun süreli yayın olmuştur.

Balcıoğlu ve Öngören (1973), Milli Mücadele'nin yaşandığı Kurtuluş Savaşı döneminde Refik Halit Karay'ın Aydede dergisi, Yunan işgalini öven ve Kuvayı Milliye aleyhinde karikatürler çizmiştir. Buna karşılık Sedat Simavi'nin Güler yüz adlı mizah dergisi Kurtuluş Savaşı'nı desteklemiş, halkın ve ordunun moralini yükselten yayınlar yapmış olduklarını, Cumhuriyet mizahında ayrı bir yer edindiğini savunmaktadırlar. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemde çok da etkin olamayan karikatür sanatı 1928 yılındaki Yeni Türk Alfabesi'nin kabulüyle yeniden eski günlerdeki gibi canlanmış. Özellikle yeni harflerin okunmasındaki zorluklar karikatürün yaratıcı gücü kullanılarak yenilmeye çalışılmıştır. Okuyucu sayısını

artırmak amacıyla gazetelerde karikatürlere daha çok yer verilmeye başlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar giden dönemde karikatürün etkisi sürmüştür. Öngören (1984), Togo, Orhan Ural, Ratip Tahir Burak, Orhan Ural, Cemal Nadir Güler, Ramiz Gökçe'nin karikatürcülerin Türk karikatür sanatının en önemli temsilcileri olduklarını ve yine bu dönemde karikatür ve ilk çizgi romanın ortaya çıktığını ifade etmektedir. Cantek (2024), Cumhuriyet'in ilk 25 yılında Akbaba (1922-1977) gülmece dergisinin rakibi olmadığını, aralıklarla çıkan rakip dergilerin çok uzun süreli olamadıklarını, tek istisnanın 1936 yılında Sedat Simavi'nin Karikatür (1936-1948) dergisi olduğunu belirtir. Öngören (1984), Cumhuriyet döneminin mizah yönünden kendine özgü bir yapısı olduğunu, tek parti yıllarında mizahçıların yoğun bir baskı altında tutulduğunu ve bu ortamda karşı durmayı bile düşünemediklerini ifade etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nde 1946 yılındaki çok partili seçim öncesi iki kez çok parti denemesine karşın kısa süre sonra söz konusu partiler kapanmıştır. Çok partili sistem olmasa da TBMM'nin kurulduğu günden beri meclisin her döneminde güçlü muhalefet görülmektedir. Çeviker (1988) araştırmalarında, 1925 Şubat ayında çıkan Şeyh Sait Ayaklanması sonucu etkin önlemler alındığını, Doğu illerinde sıkıyönetim ilan edildiğini ortaya koyar. Takrir-i Sükûn Yasası'na göre 6 Mart 1925 tarihinde İstanbul'da çıkan Tevhid-i Efkâr, İstiklal, Son Telgraf, Aydınlık, Orak Çekiç ve Sebilürreşat gazete ve dergilerinin ve Trabzon'da yayımlanan Kahkaha adlı gülmece dergisi ile Cem dergilerinin kapatıldığını, Cem dergisini yayımlayan Üstat Cem'in de mahkûm olduklarını" ortaya koymaktadır (Çeviker, 1988). Arık (1998), o dönemin karikatür ortamının sönük ve coşkudan yoksun bir durumda olduğunu savunmaktadır (Arık, 1998).

Cantek (2016), 1940'lı yıllara girerken Türkiye'nin savaş şartlarına hazır olmadığını, her alanda kısıtlamaların ortaya çıktığı ve ekonomik sorunlarla karşılaşıldığına dikkat çekmektedir. Amerikan çizgi romanları bulunabilen yabancı dergilerden telif ödenmeden kopyalanarak sürdürülmeye çalışılmıştır. Savaş koşullarına uyum sağlama endişesi Atatürk'ün ölümüyle rejimin yıkılacağı endişesini de beraberinde getirmiştir. Karaborsacılık, yolsuzluk, eğlence sektörünün büyümesi kültürel kapitalizm eleştirilerini artırmıştır. Cantek (2016), İkinci Dünya Savaşı'na Türkiye Cumhuriyeti girmese de uyguladığı denge politikası gereği basını hassasiyetle denetim altında bulundurma gereği duymuştur. Bu yüzden gazeteler üzerindeki sıkı denetimin sonucu olarak dış siyaset ve haberler konusunda ayrıntılı haberler

yapılamamıştır. Bu dönemde yabancı gazetelerde çıkan Türkiye ile ilgili haberler orada yayımlandıktan sonra Türkiye gündemine gelebilmiştir. Dönemin gazetelerinde yapılan haberlerin genel niteliği hükümetin dış politikasını onaylar nitelikte olmasıdır. Hükümetin dış politikasına aykırı nitelikteki haberler de diğer gazeteler tarafından eleştirilmiştir. Savaşın gidişatına göre gazetelerin politikası değişmiş ve haberler savaşın oluşturduğu tehdit ortamına uygun olarak verilmiştir. Öngören (1996) bu dönemi, İkinci Cihan Harbi sırasında bütün mizahçılar ve gülmece yayınlarının yurt savunmasına geçtiği dönem olarak belirtmektedir. Tüm dünyada yükselen faşizm karşı kurulan demokrasi cephesine Türk gülmece yazarı ve çizerlerin de katıldığını ortaya koymaktadır. Bu dönemde gazeteler ülkesinin bulunduğu konuma uygun olarak düşman ülkeleri ve siyasi liderlerini eleştiren hatta hakarete varan küçük düşürücü şekilde karikatürler yayımlamışlardır. Mizahın eleştirel gücü en etkin biçimde kullanıldığı görülmektedir. Dönemin gazete ve dergilerinde yayımlanan karikatürlerde ortak semboller kullanılmaktadır. Bu sembollerin başında barış için kullanılan zeytin dalı ve Birleşmiş Milletler için kullanılan melek simgesi gelmektedir. Amerika Sam Amca, İngiltere aslan, Rusya ayı, Fransa horoz veya yaşlı kadın olarak sembolleştirilmiştir. Uzun boylu, ak saçlı, çizgili pantolonlu, fraklı, uzun silindirik yıldızlarla bezeli şapkalı Sam Amca (Uncle Sam-US) ABD'nin karikatürlerdeki en belirgin özelliği olarak öne çıkmaktadır. 1832'den bu yana karikatürlerde kullanılan Sam Amca karakteri, özellikle I. Dünya Savaşı dönemindeki savaşa çağrılan askerler için kullanılan ““I Want You For US Army”” afişi ve parmağıyla işaret etmesi ile dünya çapında ünlenmiştir. Balcıoğlu ve Öngören (1973), karikatürün İkinci Cihan Harbi sırasında uluslararası ortak bir dil niteliğine kavuştuğunu savunmaktadır (Balcıoğlu ve Öngören, 1973).

Özer (1994), İkinci Cihan Harbi döneminden itibaren karikatürde sözün öneminin azalarak yerini çeşitliliklere bıraktığını ifade etmektedir. DP'nin iktidara geldiği 1950 yılında gündelik yaşamı ve politikayı izleyen popüler bir gülmece dergisi olmadığını Akbaba'nın, 1952 yılında yeniden yayımlanarak boşluğu bir kez daha doldurduğu görülmektedir (Cantek, 2024). DP iktidarının sürdüğü 1950-1960 döneminde yayımlanan diğer gülmece dergileri olarak, 41 buçuk (1952), Tef (1954-1955), Dolmuş (1956-1958), Taş (1958-1959), Karikatür (1958-1959), Taş-Karikatür (1959) sayılabilir. Adı geçen dergilerin, Akbaba gibi iktidar yanlısı olmayıp muhalif görüşte olduklarını belirtmek gerekmektedir (Cantek, 2024). Cantek (2016), Türkiye'de 1950'li yıllara girerken 30'lu yıllarının ikinci yarısında çizgi romanda yaşadığı parlak

çıkışın yeniden yakalandığını çizgi romanların artık çocuk dergileri yerine gazetelerde yer aldığını sayısının arttığını belirtmektedir. Cantek'e göre, "değişimin merkezinde Amerikanvari gazeteciliği yurda getiren Sedat Semavi'nin Hürriyet gazetesi bulunmaktadır. 1950'li yıllarda İtalya ve Türkiye'de çizgi romanın sanat sayılmadığı ve üreticilerinin pek de saygı görmediği anlaşılmaktadır. Örneğin Tom Miks "Amerikan özlemine" hitap edecek şekilde biçimlenmiştir" (2016, s.138).

Öngören (1984), Amca Bey tiplmesiyle öne çıkan Cemal Nadir Güler, 1943'ten 1947 yılında ölümüne kadar Cumhuriyet gazetesinde savaş karşıtı karikatürler çizmiştir, karikatürleri savaş sonrasında hükümetin dış politikasına paralel şekilde ABD ve Batı yanlısıdır. Missouri Zırhlısı'nın Türkiye'ye geldiğinde çizdiği Sovyetlere karşı Türk-ABD dostluğunu gösteren karikatürü en önemli örneklerden biri olarak belleklere kazınır. Bir diğer karikatür ustasının Akbaba, Karikatür, Mizah dergilerindeki ve Yeni Sabah gazetesindeki karikatürleri yayımlanan Ramiz olduğunu ve Türkiye'de karikatür sanatının yayılmasında önemli örnekler olduğunu ifade etmektedir (Öngören, 1984). Özer'e (1994) göre, Cemal Nadir, Türk karikatürü için önemli dönemeçtir ve diğer ünlü karikatür sanatçılarını etkilediğini belirtmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası iki kutuplu dünyanın oluşması, Türkiye'nin demokrasi tarafındaki Batı Blokunda yerini almasıyla çok partili sisteme geçilmiştir. 1946 yılındaki seçimleri kazanamasa da 1950 seçimlerinde Demokrat Parti iktidara gelmiştir. DP İktidarının yönetimde olduğu 1950-1960 arasındaki dönemde mizahın çeşitlenip renklendiği görülmektedir (Balcıoğlu ve Öngören, 1973). DP iktidarı ile Ratip Tahir Burak öne çıkmıştır. Burak'ın ilk karikatürlerine Aydede dergisinde yer verilmiş, sonrasında Zümrüdü Anka ve Akbaba dergilerinde de yayımlanmıştır. CHP'nin yayın organı Ulus gazetesindeki karikatürlerinde iktidarı rahatça eleştirmiştir. Demokratik söylemlerle iktidara gelen DP, iktidara tamamen egemen olunca Burak'ın karikatürlerinden rahatsız olmuş 1952 sonrasında hakkında davalar açılmıştır. Ali Ulvi, o dönem DP çizgisindeki Cumhuriyet gazetesindeki karikatürleri hükümetin dış politikasını destekleyici niteliktedir. Bununla birlikte Ali Ulvi'nin ABD'yi eleştirdiği de görülmektedir. Türkiye'nin Kore Savaşı ve NATO'ya katılma sürecinde hükümeti desteklese de ABD'yi eleştiren karikatürlere yer vermiştir. ABD'yi, özellikle Türkiye'nin Kore'ye çok asker gönderip az yardım almasından dolayı eleştirmiştir (Özer, 1994).

Cantek (2024), 1954 sonrasında popüler olan çizgi romanlara karşı DP, Tek Parti iktidarının müdahaleci kültürel müdahalelerinin tersine mesafeli davrandığını ifade

eder. Cantek'e (2024) göre "bu mesafelilik, uygulanan liberal politikalara ve çok satar romanların çizgi romanların apolitik özelliklerine bağlanabilir. Çizgi romanlarda temel eksen serüvendir, bilinçaltında sorunlardan kaçışı özendirir, yergi pek yoktur" (Cantek, 2024 s.28). Çizgi romanların DP'nin kültür sanat adamlarınca problemlerden bir kaçış yolu olarak görülmesi bu çizgi romanların "kaçış edebiyatı" diye adlandırılmasına yol açmıştır. Bizzat iktidar tarafından kitleleri manipüle etmek için kullanıldığı düşünülürse yaygınlaşma nedeni anlaşılabilir. Cantek (2024) Marksizm ve dolaylı olarak Frankfurt Okulu üyelerinin kitle kültürü yaklaşımları 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren yükseldiğini ve 1970'li yıllarda egemen olan bir anlayışa dönüştüğünü, milliyetçi ve anti entelektüelizmi beslediği yönündeki kültürcü eleştirilere maruz kaldığını ve çizgi romanın sağ ideolojilerle tanımlanır olduğunu ifade etmektedir.

2.2.4. Siyasal İletişim Aracı Olarak Karikatür: Toplumsal Eleştiri ve Mizah

Karikatürlerin, siyasal iletişimde mizahın yaratıcı, etkileyici ve eleştirel gücünü kullanarak toplumu yönlendirme potansiyeli bulunmaktadır. Mizahın hem düşündürten hem de güldüren ve daha çok da yaratıcı bir eleştirelilikle kitleleri etkileme gücü bulunmaktadır. Karikatürler bu özelliği sayesinde politik mesajların daha etkin biçimde iletilmesini sağlamaktadır. 1923-1950 yılları arasındaki Tek Parti döneminde mizah dergilerinin CHP'yi eleştiremedikleri görülür. Cantek (2015), bu anlayışı Markopaşa'nın yıktığını ifade etmektedir. Dergi 1946 yılında Aziz Nesin ve Sabahattin Ali tarafından çıkarılmaktadır. İkinci Dünya Savaşı bitmiş, Türk dış politikası "demokrasi" ilkeleri çerçevesinde yenen devletler yönündedir. Cantek (2016), bu dönemde muhalefet partilerinin kurulmasına izin verildiğini, serbest seçimlere gidileceği açıkladığı bir dönem olduğuna işaret eder. Akşin (2021) derginin hem iktidardaki CHP'yi hem de ana muhalefet partisi DP'yi eleştirmesi ve sol eğilimli olması "komünist" olarak yaftalanmasına neden olduğunu belirtir. Söz konusu yafta da yine o döneme özgüdür, ABD'deki McCarthyci uygulamalara benzemektedir diye ifade eder (Akşin, 2021). Cantek (2009) bu dönemi, demokrasi yönünde ve Batı Bloku'na yönelik siyasal yön belirlenince devletin resmi siyaseti olarak antikomünist bir anlayış hakim olmuş, özellikle Amerikalılara Türkiye'de hiç olmadığı kadar büyük bir komünizm tehlikesi olduğu anlatılmaya çalışılmış bir dönem olarak ifade etmektedir.

Toplumsal eleştiri, karikatürlerin temel özelliklerinin başında gelir. Hem siyasal hem sosyal hem de modernleşme çalışmaları karikatürler yoluyla eleştirilmiştir. Bu

durum, karikatürlerin toplumun sesi olmasını sağlamış, kamusal tartışmanın odağında olmuştur. Türk-Amerikan ilişkileriyle ilgili karikatürler incelendiğinde kültürel etkileşim, taklitçilik, güç dengesi, özentî ve bağımlılık hususlarının öne çıktığı görülmektedir. Bu temaların, toplumun algılarının modernleşme sürecinin zaman içindeki değişimini göstermesi açısından önemli bir katkı sağladığı değerlendirilmektedir. Bu bağlamda karikatürler, modernleşme sürecinin eleştirel yönünü ortaya koyan önemli görsel kaynaklar olarak ifade edilebilir. İkinci Dünya Savaşı döneminde Türk gazete ve dergilerinde dünyanın ve yurdun içinde bulunduğu zor durum yansıtılmıştır. Savaşın gidişatına göre Türkiye'nin dış politikasına uygun karikatürler yayımlanmıştır. Almanların yenilmeye başlamasıyla Hitler en çok eleştirilen figür olmuştur. Savaş sonrası iş birliği beklentisiyle ABD ve İngiltere sevimli, yardımsever, demokrasi havarisi biçiminde betimlenirken Stalin eleştirilmiştir. Armaoğlu (2021) ise savaş sonrası SSCB'nin toprak ve boğazlar konusundaki taleplerinin Türkiye'yi zora sokmuş bu dönemde başta ABD olmak üzere İngiltere ve Fransa'dan destek beklentisi en üst düzeye çıktığını ifade etmektedir. Sonrasında NATO'ya girme beklentisi yolunda hükümetin dış politikasına koşut karikatürler yayımlanmıştır. Bu dönemde ABD ile ilişkilerde, Marshall Yardımı, Truman Doktrini, Missouri Zırhlısı'nın gelişi, Kore'ye asker yollanması ve NATO'ya giriş beklentisi Türk dış politikasında dolayısıyla basında ana konular olmuştur (Armaoğlu, 2021). Alanyazın incelendiğinde pullar ve karikatürlerin bu konuları simgeleyen sembollere sahip olduğu görülmektedir.

2.3. Türk-Amerikan İlişkileri, Pullar ve Karikatürlerin Yeri

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren uyguladığı tarafsızlık politikası gereği savaşa girmese de savaşa hazır olduğunu vurgulayan pullar bastığı, Türkiye Posta İdaresi tarafından tedavüle sunulan pullarda tarafsızlık ve savaşa hazır olduğu vurgusunun öne çıktığı görülmektedir. Niyazioğlu'na (2016) göre, aynı zamanda müttefiklik düşüncesi de bulunmaktadır ve Türkiye Cumhuriyeti ile ABD arasındaki filatelik en önemli örnek bu dönemde görülmektedir. 1939 yılında basılan ABD İstiklalinin 150. Yıldönümü Anma Serisi kurucuları, halihazırdaki idarecileri ve iş birliğini altı puldan oluşan pul serisiyle görselleştirildiği görülmektedir. Niyazioğlu (2016) pul serisini şöyle açıklamaktadır, “ilk iki pul iki devletin kurucuları Mustafa Kemal Atatürk ve George Washington'u, üçüncü ve dördüncü pullar dönemin devlet

başkanları İsmet İnönü ile Franklin Delano Roosevelt'i, beşinci ve altıncı pullar ise iş birliği ve birlikteliği simgeleyecek şekilde Türk ve Amerikan bayraklarını birleştiriyordu" (s.67). Türkiye'nin dış politika değişimlerinin İkinci Cihan Harbi sonrası dönemde olduğu ve Türk-Amerikan ilişkilerinin bu dönemde filizlendiği ifade edilebilir. Soğuk Savaş döneminde artan ilişkilerin Türkiye'nin Batı Bloku'na eklemlenme sürecini hızlandığı görülmektedir. Bu sürecin modernleşme söylemiyle Türk toplumuna sunulduğu söylenebilir. Pullar ve karikatürlerin, Türk-Amerikan ilişkilerinin toplumsal algıyı yorumlamada önemli bir yer tuttuğunu ifade etmek gerekir. Pullar daha çok resmi söylemi, iş birliği ve dostluk kavramlarını öne çıkarırken karikatürlerin ilişkileri eleştiren bir bakış açısıyla ele aldığı görülmektedir. Eleştiri dozunun sorunların ortaya çıkmasıyla arttığını da belirtmek gerekir. Pul ve karikatürlerin yorumlanmasında farklı söylemlerin nasıl kullanıldığı hakkında fikir vermektedir.

Türk-Amerikan ilişkileri bağlamındaki görsel temsillerin, modernleşme sürecinin düşünsel yapısını yansıttığı, ABD'nin o dönemde modernleşmenin ve kalkınmanın baş aktörü olarak Türk toplumuna dayatıldığı görülmektedir. Bu durumun, modernleşmenin dış kaynaklı ve yabancı ülkeler aracılığıyla geleceğine yönelik anlayışı desteklediği ifade edilebilir. İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle oluşan yeni dünya düzeninde Türkiye aktif bir rol almış uluslararası kuruluşlara üye olmuştur. Soğuk Savaş döneminde kapitalist Batı Blokuyla bütünleşme içine girdiği görülmektedir. Türk-Amerikan ilişkileri Missouri Zırhlısı'nın ziyareti, Kore Savaşı'na katılınması ve NATO'ya üye olunmasıyla gelişmiştir. Missouri'nin ziyaretiyle Türkiye tarafını net olarak belirlemiş, toprak isteğinde bulunan Sovyetler Birliği'ne karşı güçlü bir müttefik bulmuş ve aynı zamanda NATO'nun sınır bekçisi görevini de üstlenmiş olduğu görülmektedir. Kuyaş (2010), Batı Bloku ile gelişen ilişkiler Kıbrıs sorunu dolayısıyla Yunanistan'la ilişkilerin gerilmesi ve 6-7 Eylül 1955 olaylarıyla sarsılmış Türkiye'deki Rumların bir kısmının Yunanistan'a göç etmesiyle sonuçlandığını ifade etmektedir (s.196).

Çalışmamızın kapsadığı 1946-1957 yılları arasındaki pul serileri kapsamında İsfila (2016) Pul Kataloğu incelendiğinde, Türkiye Cumhuriyeti ile ABD ilişkilerini doğrudan yansıtan toplam 16 puldan oluşan altı seri olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu pul serilerinin 1946 Missouri'nin İstanbul'u Ziyareti, 1952 Kore Savaşları, 1954 NATO'nun Kuruluşunun 5. Yıldönümü, 1956 Sarıyar Barajı'nın Açılışı, 1957 Türk-Amerikan İş

Birliğin X. Yıldönümü ve yine 1957 yılında dolaşıma giren Benjamin Franklin'in 250. Doğum Yılı Pul Serileri olduğu ortaya çıkmaktadır (İsfil, 2016). Bu altı seri dönemin sosyal ve siyasal anlayışını yansıtmakta ve çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Pulhan Pul Kataloğu (1968)'nda, Kore Savaşları Anma Serisindeki fotoğrafların, Life adlı Amerikan Dergisi'nin özel foto muhabiri Carl Mydans'ın savaş alanında çektiği fotoğraflardan alındığı belirtilmektedir.

Cantek (2024) çizgi romanın yaygınlaşmasının Amerikanlaşmayla paralel olduğunu savunmaktadır. Çizgi romanların yayımlandığı her ülkenin kendine özgü tepkilerle Amerikanlaşmaya direndiğini ifade etmektedir. 1930'lu yılların rejimlerinin, Amerikan çizgi romanlarını yerleştirmek, ehlileştirmek, anlamında müdahalelerde bulunduklarını bu akıma Türkiye'nin de dahil olduğunu belirtmektedir (Cantek, 2024). Öykülerde geçen adlar millileştirilmiş hatta bazı sarışın kahramanların esmerleştirildiği görülmektedir. Bu müdahalelerin dönemin sosyo-politik endişelerinden kaynaklandığını belirten Cantek, propaganda ve psikolojik savaş düşüncesinin toplumun nutuklarla manipüle edildiğini belirtir (2024). Üstelik basının kullanımına yönelik karamsarlık” kontrollü ve mutlak denetimci” otoriteyi meşrulaştırmaktadır. Büyük Buhran sonrasındaki dünyayı etkileyen ekonomik depresyon ve kitlelere yönelik güvensizlik, sistemi koruma düşüncesini pekiştirdiği anlaşılmaktadır. Türkiye'deki durum ise ulus-devletin bekasına yönelik tehdit algısıyla katlanmaktadır. Cantek (2024), “yeni rejim hem düne yönelik düşünce ve algılamadan duyduğu rahatsızlığı dillendirmekte hem de bugünü savunmacı reflekslerle yarın için hazırlanmakta olduğunu ifade etmektedir. Bu çerçevede özellikle çocuk dergilerinde Amerikan çizgi romanlarının yerli adlarla, özgün olmayan milliyetçi vurgularla bezeli metinlerle sunulduklarını belirtmektedir “(Cantek, 2024, s.11). Tek Parti döneminde CHP'yi eleştiren tek mizah dergisi 1946 yılında Sabahattin Ali ve Aziz Nesin'in beraber yayımladıkları Markopaşa, ABD'deki McCarthyci uygulamalara benzer biçimde “komünist” olarak yaftalanır, söz konusu yafta da yine o döneme özgüdür. Akşin (2021), bu dönemde Soğuk Savaş'ın yansıması olarak insanların asılsız suçlamalarla işlerini yitirdiği, hapse atıldığı bir baskı ortamının yaşandığını ortaya koymaktadır.

Cantek (2024), İkinci Cihan Harbi'nin ardından ABD'ni Türkiye'ye tanıtan bir ögenin “fumetti”ler yani İtalyan çizgi romanları olduğunu ifade etmektedir. Tommiks ve Teksas her ne kadar Amerikalı çizgi kahramanlar olsa da aslında İtalyanlardır. Türklerde o dönem Amerika'yı İtalyanlardan öğrenmişlerdir. Bu ilginç durum

Amerikan hegemonyasının ne kadar başarılı olduğunu kanıtlamaktadır. Cantek (2024) İtalyanların Amerika’da geçen WASP (White, Anglo Sakson, Protestan) olan çizgi romanlar ürettiklerini hem İtalya’da hem de Türkiye ve diğer Üçüncü Dünya Ülkelerinde en çok satan çizgi romanlar olduklarını ifade eder. Fumettiler sayesinde birçok Türk çocuğu kendi tarihi kahramanlarını tanımadan Amerikan savaşçıları öğrenmişlerdir. 18. yüzyılın ikinci yarısında başkaldıran, özgürlüğü için savaşan, ulus olma yolunda süreçlerini anlatan öyküleri konu almaktadır. Her ne kadar bir grup yurtseverin öyküsü gibi görünse de aslında bireysel bir çaba ya da bireysel bir savaş öne çıkmaktadır. Bu yaklaşım, ABD’nin bayraktarlığını yaptığı liberal bireyselliğin yansıması gibi durur. Cantek (2024) çizgi kahramanlarda iyi-kötü ayrımı çok net görülür, kırmızı urbalı İngilizler kötü, vatansever Amerikalılar iyidir. Günün politikasına paralel olarak Kızılderililerden pek söz edilmez, yumuşak geçilir. Siyah ırka uygulanan ayrımcılıktan ise hiç söz edilmez. Ancak 1960’lardan sonra siyasi rüzgarlara paralel olarak ırk ayrımcılığı karşıtlığına ve sol düşüncelere yer verilmeye başlandığını belirtmektedir (Cantek, 2024). Kalafat (2016), bir başka çizgi kahraman Zagor ise Kızılderililer tarafından saygı duyulan, baltalı ilah adı verilen bir figür olduğuna dikkat çeker. Zagor, Kızılderililere (ABD’nin koyduğu kurallar çerçevesinde) yardımcı olur, onlara önderlik eder. Onlara bir nevi çoban gibi koruyuculuk etmekte kurtlardan korumakta ve onların gücünden de yararlanmaktadır. Bu anlamda ABD’li kahraman Zagor, (Kızılderili sorunu temelinden tartışılmadan) hem kural koyucu, uzlaşmacı bir çoban olarak dünyayı yönlendirmekte hem de gerektiğinde kötüler! silahla yola getirmektedir. Bir diğer fumetti kahramanı ise Yüzbaşı Tommiks’tir. 16 Yaşında bir kahraman olarak ortaya çıkması gençliğe güveni simgeler. İlk macerada er olarak ortaya çıkar, sonra hızla çavuş, teğmen ve (üsteğmenliği atlayarak) yüzbaşı olur. 1950’lerdeki ABD politikalarına uygun olarak “fırsatlar ülkesinde” hakkını alır. Bireysel olarak herkes (zenciler 1950’lerde herkese dahil değildir) fırsatlar ülkesinde başarılı olacağı imajı verilir. Sonraki yıllarda ABD’nin politikasına koşturarak dünyanın her yerindeki haksızlıklara karşı çıkan kahramanlar ortaya çıktığı görülür. Günün dünya görüşü ve siyasetine paralel olarak çizgi romanlar da değişmektedir. Değişmeyen ana tema ise Amerikan hegemonyasıdır (Kalafat, 2016). Çoruk (2016), İkinci Dünya Savaşı sonrası Belçikalı karikatür sanatçılarının da farklı bir tarz yaratarak bu akıma katkıda bulunduklarını belirtmektedir. Fransızların ise başta Amerika olmak üzere yabancı ürünlerin önünü keserek ulusal çalışmalara destek sağlamaya çalıştığı

görülmektedir. Bu konuda komünistler, sağcılar ve Katolikler farklı nedenlerle de olsa aynı düşüncede birleşmişlerdir (Çoruk, 2016)

2.4. 1946-1957 Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri

Osmanlı Devleti ve ABD Birinci Dünya Savaşı'nda karşıt ittifaklarda olsalar da birbirleriyle çatışmaya girmemiş, savaşmamışlardır. Diplomatik ilişkiler 20 Nisan 1917 günü verilen notayla kesilmiştir (Sönmezoğlu, 2016). Armaoğlu'na (2017) göre, "Mustafa Kemal Atatürk, Kurtuluş Savaşı sırasında, ABD ile ilişkiler kurmayı dışlamamış Avrupa'nın baskısını Amerika'ya yakınlaşarak dengelemeyi hedeflemiştir" (s.12). Sönmezoğlu (2016), ABD'nin dış politikasını, "diğer ülkelerin iç işlerine müdahale etmeme anlayışı" olarak özetlenebilecek Monroe Doktrini'ne uygun biçimde sürdürmesi nedeniyle Türk-Amerikan ilişkilerinin pek bir gelişme göstermediğini ve Lozan Barış Antlaşması'nda taraf olmayan ABD'nin gözlemci olarak katıldığını ifade etmektedir (s.285). Armaoğlu (2017), "Türkiye Cumhuriyeti ile ABD ilişkileri 1927 yılında büyükelçisi olarak Joseph C.Grew atanmasıyla resmen başlamıştır. Armaoğlu, politik açıdan İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin Türk-Amerikan ilişkilerinin geliştiği dönem" olarak ele alınması gerektiğini ifade etmektedir (Armaoğlu, 2017). Akşin (2021), kuruluşundan itibaren dış siyasetini yurtda sulh cihanda sulh anlayışı üzerine kuran Türkiye'nin 1945 sonrası Sovyetlerin tehditlerinin de etkisiyle ABD odaklı Batı yanlısı siyaset izlemeye başladığını ifade etmektedir.

2.4.1. Soğuk Savaş'ın Başlangıcı ve Türkiye'nin Batı'ya Yönelişi

Armaoğlu (2018), İkinci Cihan Harbi'nin ardından kurulan yeni dünya düzeninin netleşmediği bir dönemde 1945 yılındaki Yalta Konferansı'nda, Sovyet Rusya'nın Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin koşullarının değiştiği ve yeniden düzenlenmesine gereksinim duyulduğu yönündeki teklifine İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in onay vermesi Türkiye'yi endişelendirdiğini ifade eder. Savaş sonrası kurulacak Birleşmiş Milletler'in yolunu açacak olan San Fransisco Konferansı'na katılmak, Batı dünyasının lideri konumundaki ABD ve İngiltere'ye yakınlaşmak amacıyla Almanya ve Japonya'ya savaş açmıştır. Sönmezoğlu (2015) diğer yandan "SSCB Dışişleri Bakanı Molotov, Türkiye'ye Boğazlar'ın ortak savunulması, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin yeniden düzenlenmesi gerektiğini ayrıca 1921 Moskova Antlaşması'yla Türkiye'nin elde ettiği toprakların geri verilmesini içeren bazı isteklerini

ilettiğini” ortaya koymaktadır. Akşin (2021), savaş sonrası oluşan dünya düzeninde Türkiye’nin dış siyasetinde da önemli değişimlerin yaşandığı, Türkiye dış siyasetinin Amerika eksenli Batı Bloku yanlısı bir dış politika benimsediğini belirtir. Sovyet Rusya’nın talepleri karşısında çözüm arayan Türkiye, iki kutuplu dünyanın diğer lideri ABD ile ilişkilerini geliştirerek SSCB’ye karşı denge politikası uygulamaya yöneldiği görülmektedir (Armaoğlu, 2021). Roosevelt sonrası ABD Başkanı olan Truman döneminde, SSCB’nin bölgedeki saldırgan politikalarının etkisiyle ılımlı politikadan vaz geçildiği görülmektedir. Bu dönemde ABD’nin Türkiye’ye yakın bir dış siyaset uygulaması Türk Amerikan ilişkilerini geliştirmiştir. Sönmezoğlu (2016) bu dönemi şöyle açıklamaktadır, “Potsdam Konferansı sırasında SSCB’ye yönelik ılımlı politikası değişime uğrayan ABD ve Türkiye arasında ilişkilerin filizlendiği dönem olmuştur. Sovyetlerin taleplerine karşı Türkiye ekseninde 1946 yılına dek süren notalaşmalar, giderek belirginleşen Soğuk Savaş’ta ABD’nin SSCB’ne karşı Türkiye’yi desteklemeye başladığını göstermiştir” (s.47).

2.4.2. 1946-1957 Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri

Armaoğlu’na (2017) göre, İkinci Dünya Savaşı’nı bitiren Japonya’nın teslim olduğu antlaşmanın imzalandığı ABD’nin en önemli savaş gemilerinden Missouri Zırhlısı’nın 5 Nisan 1946 tarihindeki Türkiye’yi ziyareti, Türk-Amerikan ilişkileri açısından çok önemli bir yer tutmakta, yeni bir dönemin başlangıcı niteliğinde olduğu görülmektedir. ABD’nin Akdeniz’e güçlü bir deniz gücü yerleştirme girişiminin ilk adımlarından olan bu ziyaret hem Türk halkı tarafından sevinçle karşılanmış hem de uluslararası kamuoyunca özel bir ilgiyle izlendiğini ifade etmektedir (Armaoğlu, 2017). Ziyaretin arka planında, Sovyetlerin güneyindeki anti komünist güçlere destek olmak o ülkeleri yanına çekme stratejisi olduğu değerlendirilmektedir. Türkiye’nin ABD Büyükelçisi’nin naaşının en önemli harp gemilerinden biri olan Missouri ile Türkiye’ye gönderilmesi, ABD’nin hem Sovyet tehdidine karşı Türkiye ile birlikte yerini aldığını ve desteklediğini ortaya koymuş hem de Akdeniz’de güçlü bir deniz gücü bulundurabileceği ortaya koymuştur (Ertem, 2009).

Kılınçkaya (2013), ABD’nin İkinci Cihan Harbi’nin ardından dış siyasetinde büyük değişiklikler yaşandığının görüldüğünü belirtmektedir. Tarafsızlık siyasetinden vaz geçip 1947 yılından sonra, başlangıçta Yunanistan ve Türkiye’ye askeri yardımla başlattığı Truman Yardımını daha sonra tüm Avrupa’yı kapsayacak biçimde

genişleterek Marshall Planı ile sürdürmüş ve ABD bu yeni dış siyaset anlayışını NATO ile Batı ittifakına dönüştürmüş olduğunu ifade etmektedir (Kılınçkaya, 2013). Kılınçkaya (2013) “tarihin en yıkıcı savaşından çıkan galip Avrupa ülkeleri de ekonomik olarak zor duruma düştüklerini, bu durumun ABD’nin dünya üzerindeki rolünü değiştirmeye başladığını, Sovyetlerin uyguladığı baskı sonucunda Avrupa’da oluşan güvenlik ve ekonomik temelli kaygıların giderilmesinin ABD açısından önemli bir konu haline geldiğini” ifade etmektedir. 12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrini ile, ABD’nin Türkiye’ye yönelik bir SSCB saldırısına karşı elinde bulunan tüm olanakları kullanarak karşı koyma konusundaki kararlılığını belgelediği, ABD’nin Soğuk Savaş başlarken yol haritasını çizen Truman’ın, silahlı gruplara ve dış baskılara direnen tüm özgür insanların desteklenmesi gerektiği ifade edilmektedir (Evered, 2010). Truman Doktrini, Sovyetlerin kuşatılmasını sağlayarak Batı-ABD paktının çıkarlarına hizmet etmek için hazırlansa da ABD maksadın demokrasi yanlısı ülkelerin korunması olduğunu vurgulamaya özen göstermiştir. Akşin (2021), Truman Doktrini’nin aynı zamanda Soğuk Savaş’ın başlangıcı olduğunu ifade etmektedir. Resim 4’te görüldüğü üzere dönemin gazetelerinde yardımlar yoğun olarak yer almıştır.

Resim 4. 23 Temmuz 1950, Hürriyet

Armaoğlu (2021), bir diğer önemli gelişmenin George Marshall’ın 5 Haziran 1947 tarihinde Marshall Planı’nı başlatması olduğunu belirtmektedir. İkinci Cihan Harbi’nin ardından ABD iktisadi alanda büyürken Avrupa’nın ekonomik bir darboğaza girdiğini vurgulamaktadır (Armaoğlu, 2021). Oran’ın (2022), ABD’nin Nisan 1948’de yaşama geçirdiği Marshall Planı sayesinde Avrupa’yı ekonomik alanda destekleyerek

dünya ticaretine katılmalarını sağlamayı ve yeni dünyanın hegemonu olmayı amaçladığını ifade ettiği görülmektedir. Truman Doktrini ve Marshall Planı gereği Türkiye'ye yapılan askeri ABD yardımlarının Türk ordusunda modernizasyon sürecini başlattığı söylenebilir. Sönmezoğlu (2016), “yapılan askeri yardımlar sonucu ülkeye gelen silah, teçhizat ve mühimmatın bakımı ve idamesinin Türk ekonomisine ciddi bir yük getirdiğini hem ekonomik hem de askeri yönden bağımlılığa yol açtığını” belirtmektedir (s.50). Eğitim alanında bu dönemde 1947 yılında imzalanan Fulbright Eğitim Komisyonu Anlaşması imzalandığı görülmektedir (Armaoğlu, 2017). Eğitim Komisyonu'yla ilgili anlaşmanın beşinci maddesine göre komisyon, dördü T.C. dördü de ABD yurttaşı olmak üzere toplam sekiz üyeden oluşmakta ve komisyonun fahri başkanının Amerikan Büyükelçisi olacağı kabul edildiği ortaya çıkmaktadır (Armaoğlu, 2017). Erkmen (2020), ABD'nin Avrupa devletlerine yaptığı iktisadi yardımların, Sovyetlerin Avrupa ve Ortadoğu'daki yayılmacılığını önlemek amacıyla alınan tedbirler olduğunu belirtmektedir. Türk yetkililerce NATO'ya üye olmak dış siyasetin bir parçası olmuş ancak 1949 yılında NATO kurulurken Türkiye kurucu üye olamamıştır (Erkmen, 2020). Sönmezoğlu (2016), Türkiye'yi Batı'ya yönlendiren ana nedenlerin ekonomik sorunlarını çözmek için gereksinim duyduğu dış yardım ve 1945 sonrası ortaya çıkan Sovyet tehditleri olduğunu ifade etmektedir. Kore Savaşı'nın da olumlu etkisiyle 1951 yılında Türkiye'nin yaptığı başvuru kabul edilmiş ve 18 Şubat 1952 tarihinde Türkiye Kuzey Atlantik İttifakı (NATO)'nın üyesi olmuştur. Sönmezoğlu (2016), Türkiye'nin jeopolitik konumu, Asya ve Avrupa arasında olmasının yanı sıra petrol kaynaklarının bulunduğu Arap Yarımadası'na yakın olması nedeniyle öneminin daha da arttığını ifade etmektedir. Sönmezoğlu'na (2016) göre “ABD'nin olası bir kara savaşında Türkiye'nin Sovyet Rusya ile komşu olması, ABD'nin söz konusu dönemde uzun menzilli silahlarının olmayışı, orta ve kısa mesafeli uçaklarının sayısının yetersizliği de askeri strateji açısından Türkiye'yi kritik öneme sahip duruma getirmiştir” (s.55). Kore Savaşı'nın başlamasının Türkiye açısından NATO üyeliği hususunda bir fırsat yarattığı, Demokrat Parti İktidarı'nın Kore Savaşı'na katılmayı NATO'ya üyelik açısından önemli bir fırsat olarak düşündüğü, Kore'ye bir askeri birliği yollama kararı aldığı ifade edilmektedir (Akşin, 2021). Hükümetin bu önemli kararı TBMM'ye sunmadan almasına itirazlar yükselse de Menderes Hükümetinin bu kararından vazgeçmediğini özellikle vurguladığı görülmektedir (Akşin, 2021). Kore Savaşı'nda Türk askerinin gösterdiği kahramanlığı, Amerikan birliklerini imhadan kurtarmaları Türkiye'ye Amerikan

kamuoyunda SSCB tehdidine karşı bir sempati oluşturduğu ifade edilebilir. Türkiye'nin yalnız bırakılmaması düşüncesi Amerikan kamuoyunda taraftar bulmuş, Türkiye'nin NATO üyeliğine kabulünde önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Türkiye'nin NATO üyeliği sonrası dış politikasının yönünü tamamen ABD odaklı kapitalist Batı'ya çevirdiği görülmektedir (Armaoğlu, 2021).

Kısaca Türkiye Cumhuriyeti ile ABD ilişkilerinde dönemin önemli olayları olarak, 1946 yılında Missouri Zırhlısı'nın İstanbul'a gelişi, 1947 Truman Doktrini, 1947 Marshall Planı çerçevesinde alınan yardımlar, 1949 Fulbright Antlaşması, 1950 Kore Savaşı'na Türkiye'nin ABD tarafında katılması, 1952'de NATO'ya Türkiye'nin üye olmasının öne çıktığı ifade edilebilir.

2.4.3. Türk-Amerikan İlişkilerinin Siyasal Boyutları

Armaoğlu (2017), Türkiye'nin uyguladığı denge siyasetini İkinci Cihan Harbi sonrasında ABD odaklı Batı anlayışına çevirdiği görülmekte olduğunu ifade etmektedir. Savaş sonrası yeni dünya düzeninin ortaya çıktığı görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikası, Komünist Sovyetler Birliği ve uydularına karşılık başını ABD'nin çektiği demokrasi ve özgürlükçü Batı'nın yanında yer almak yönüne evrildiği şeklinde değerlendirilebilir (Armaoğlu, 2017). Özçelik (2010), çalışmalarında, Yalta Konferansı'nda Sovyetlerin Montreaux Sözleşmesi'nin gözden geçirilmesini istediğini ifade etmektedir. Ertem (2013), konferansta Şubat sonuna kadar Türkiye'nin ABD-İngiltere yanında savaşa katılması şartıyla BM'nin kurulması amacıyla toplanacak San Francisco Konferansı'na davet edildiğini belirtmektedir. Türkiye'nin bu tutumu şüphesiz BM'ye katılım gereklerini yerine getirmek için atılmış bir adım olmuştur (Ünalp, 2020). Savaş sonrası barış ve güvenliğin tesis edilmesi amacıyla yeni bir örgüt kurulması fikri ortaya atılmış ve Yalta Konferansı'nda alınan karar doğrultusunda BM kurucu üyelik statüsünü almak maksadıyla Türkiye'nin Mihver Devletleri'ne savaş açtığı görülmektedir (Emiroğlu, 2006). Oran (2022), Truman Doktrini'nin kabulüyle ABD askeri personeli Türkiye'de askeri eğitim vermeye başladığını, askeri malzeme yardımlarının da hız kazandığını ifade etmektedir. Akşin (2021) ise "Truman Doktrini'nin kabulünün, Soğuk Savaş'ın resmen ilan edildiği anlamına geldiğini" vurgulamaktadır. Türkiye bu kapsamda, NATO üyelik, Bağdat Paktı ve Eisenhower Doktrini ile ABD'yi bölge içine çekmeyi başarmış ve askeri olarak kendisini güvence altına almıştır (Güzel, 2021). Ertem (2009), Amerikan Missouri Zırhlısı'nın Türkiye'yi

ziyaretinin iki ülke ilişkileri açısından çok önemli bir yer tuttuğunu, ABD'nin bu adımının Türkiye'nin Amerika ile yakınlaşma siyasetinin sonucu olduğunu, artarak süren Sovyet tehdidine karşı Türkiye'nin kendisine bir bağlaşıklık bulduğunun işareti sayılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Soğuk Savaş'ın diğer bir deyişle ABD'nin Akdeniz'e güçlü bir deniz gücü yerleştirme girişiminin ilk adımlarından olan bu ziyaret hem Türk halkı tarafından sevinçle karşılanmış hem de uluslararası kamuoyunca özel bir ilgiyle izlenmiştir (Güzel, 2021). Armaoğlu (2017) tarafından, ziyaretin arka planında, Sovyetlerin güneyindeki anti komünist güçlere destek olmak o ülkeleri yanına çekme stratejisi olduğunu değerlendirilmektedir. Ayrıca Türk Büyükelçisi Ertegün'ün cenazesinin Amerikan zırhlısı Missouri ile Akdeniz'e görevlendirilmesinin, aslında Amerika'nın Sovyetlere karşı tavır almaya başladığının kesin bir göstergesi olduğunu ifade etmektedir (Armaoğlu, 2017). DP İktidarı'nın Kore'ye bir askeri birlik yollama kararı aldığı, bu kararı alırken TBMM'ye sunmadığı öne çıkmaktadır (Akşin, 2021). NATO sonrası Türk-Amerikan ilişkileri gelişmiş, ABD'nin teşvikleri sayesinde 1955 yılında Bağdat Paketi kurulmuştur. Irak ve Türkiye arasında imzalanan anlaşmaya daha sonra İngiltere, Pakistan ve İran katılmıştır (Eşel, 2011).

2.4.4. Türk-Amerikan İlişkilerinin Sosyal Boyutları

Atatürk döneminde Türk – Amerikan ilişkilerinin önemli bir özelliği Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile ABD Başkanı Roosevelt arasında kurulan dostane ilişki olduğu görülmektedir (Armaoğlu, 2021). Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Atatürk, yabancı devlet başkanları ile dostluğa dayalı ilişkiler kurmaya önem vermiştir. Armaoğlu (2021) Türkiye, İkinci Cihan Harbi döneminde de denge politikasını uyguladığını ancak 1945 – 1950 yılları arasında bu politikanın yerine Sovyet Rusya'nın tehditlerinin de etkisiyle ABD odaklı Batı anlayışının egemen olduğunu ifade etmektedir (Armaoğlu, 2021). Akşin (2021), 27 Aralık 1947'deki Türkiye ve ABD Arasında Eğitim Komisyonu Kurulması Hakkındaki “Fulbright Anlaşması” sonucunda tamamıyla Amerikalı uzmanlar tarafından, Amerikan çıkarları doğrultusunda biçimlendirildiğini ifade etmektedir. Oran (2022), Marshall Yardımları kapsamında 1948–1952 döneminde Türkiye'nin 352 milyon dolarlık yardım aldığını, alınan ABD yardımlarının 1950'lerin başlangıcından itibaren Türkiye'nin birçok alanda dışa bağımlı duruma düşmesine neden olduğunu vurguladığı görülmektedir. Yedek parça, bakım, tamirat sebepleriyle dış bağımlılığın arttığı, uzun vadede alınan

yardımların büyük bir bölümünün geri ödemelerle ABD'ne geri döndüğünü ifade etmektedir. Oran (2022), "17 Ekim 1951'de imzalanan Ortak Güvenlik Anlaşması kapsamında Türkiye henüz NATO üyesi değilken ABD'nin askeri girişimlerini yardım edeceğini kabul etmiş ayrıca Marshall Planı çerçevesinde ekonomik yardımlar ile gelen mallara sağlanan kolaylık askeri malzemelere de sağlandığını" ifade etmektedir (s.555). Bölme (2012) 4 Nisan 1949 tarihinde Kuzey Atlantik İttifakı'na (NATO) alınmayan Türkiye'nin, 1952'de imzalanan NATO Sözleşmesi ile Türkiye'de ABD'nin askeri üs ve tesisler kurmasına olanak sağladığını belirtmektedir. Oran'a (2022) göre, bu dönemdeki Demokrat Parti Hükümeti'nin dış siyasetteki en önemli maksadının NATO'ya üye olma hedefini gerçekleştirmektir. 1955 yılında imzalanan Atom Enerjisi Anlaşması kapsamında Türkiye, ABD tarafından verilecek bilimsel yardımlar ile nükleer merkez açmasına olanak sağlanmıştır" (s. 559).

Akşin (2021), bu dönemde Amerikan Missouri Zırhlısı'nın Türkiye'yi ziyaretinin Türk halkının ABD'ye sempatisini artırdığını ifade etmektedir. Aynı şekilde Kore Savaşı sırasında Türk askerlerinin kahramanca savaşmaları hem Güney Kore hem de ABD halkının Türkiye'yi tanımasını ve güvenini kazandırmış olduğu ifade edilebilir. ABD ile ilişkiler inişli çıkışlı dönemler yaşasa da Güney Kore devleti ve halkının Türk dostluğunun artarak günümüze kadar ulaştığını vurgulamak gerekir (Akşin, 2021).

2.4.5. 1946-1957 Döneminde Türkiye-ABD Dış Politika Anlayışları

Türk-ABD ilişkilerinin Türk demokrasisi üzerindeki etkisi, bu dönemin en tartışmalı konularından biri olarak ortaya çıkmaktadır. Çok partili hayata geçiş süreci, demokratikleşme söylemiyle birlikte ABD ile kurulan ilişkiler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Demokratikleşme, Batı dünyasıyla bütünleşmenin bir göstergesi olarak sunulmuştur. Pullarda ve resmî söylemde, demokrasi ve özgürlük kavramlarının olumlu ve idealize edilmiş bir biçimde temsil edildiği görülmektedir. Bu temsil, Türk demokrasisinin Batı tipi bir model doğrultusunda şekillendiği algısını güçlendirmiştir. Modernleşme kuramının normatif yaklaşımı, bu süreçte belirleyici olmuştur. Karikatürlerde ise Türk demokrasisine ilişkin daha eleştirel bir bakış açısı dikkat çekmektedir. Bazı karikatürlerde, demokratikleşmenin yüzeysel kaldığı ya da dış etkilerle yönlendirildiği yönünde eleştiriler yer almaktadır. Bu durum, demokrasinin toplumsal düzeyde tartışmalı bir kavram hâline geldiğini göstermektedir. Bu bağlamda Türk-Amerikan ilişkileri, Türk demokrasisinin gelişiminde hem destekleyici hem de

sorgulanan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Görsel materyallerin, demokrasinin yalnızca siyasal bir yapı değil, aynı zamanda ideolojik ve toplumsal bir söylem olarak oluşturulduğu ifade edilebilir.

Ertem (2013), Türkiye, kurulduğu andan itibaren dış siyasetini yurttan sulh, cihanda sulh olarak belirlediğini ifade eder. Türkiye'nin bu sayede tarafsız kalarak savaş dışında kaldığını ancak savaşın son yılında Birleşmiş Milletler'e kurucu üye olabilmek maksadıyla sembolik olarak Almanya'ya savaş açtığını ifade etmektedir. Armaoğlu (2017), savaş sonrası oluşan yeni dünya düzeninin sonucunda ABD ve SSCB arasındaki rekabetin o güne kadar yaşanan harplere benzemeyen değişik ve yeni bir kavram olan Soğuk Savaş'ı ortaya çıkardığını belirtmektedir. Kapitalist – Sosyalist ya da Doğu – Batı diye adlandırılan bu ikili sistemin dünya siyasetine hakim olduğunu ortaya koymaktadır (Armaoğlu, 2017). Özçelik (2010), savaş sonrası oluşan yeni dünya düzeninde Sovyetler'in tehditlerine karşı ABD ile ilişkilerin geliştirilmesinin zorunluluk olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Özçelik (2010), Yalta ve Potsdam Konferanslarında netleşmeye başlayan yeni dünya düzeninde ABD'nin Türkiye politikasının amacının Boğazların ve Karadeniz'in güvenliğine yönelik olduğunu ifade etmektedir. Emiroğlu (2006) ise Sovyetlerin Türkiye'ye verdiği notalara karşılık olarak ABD'nin Sovyetler Birliği'ne sert notalar vermesinin Türk–Amerikan ilişkilerini geliştirdiğini ve yeni bir döneme girildiğini ifade etmektedir. İkinci Dünya Savaşı bitip de Türkiye'nin gerçek anlamda demokrasiye geçmesiyle basın da bu demokratik ortamdan etkilendiği, rahat bir nefes aldığı ifade edilebilir. 1945-1950 arasında muhalefetteki Demokrat Parti yetkilileri iktidarı ele geçirme yolunda basının desteğini alabilmek için basın özgürlüğünü sıkı bir şekilde savunmuşlardır. DP iktidara geldiği 1950 yılında ve 1952 yılında basın yasasını daha özgür hale getiren düzenlemelere imza atmıştır. DP Hükümeti yanlısı gazeteler desteklenmiş, ödüllendirilmiş muhalif basına da bu konuda özendirme yapılmaya çalışılmıştır. DP döneminde karikatürlerin ana konularını dış politika, irtica, demokrasi, siyasi parti liderleri, basınla ilgili konular, ekonomi, hayat pahalılığının oluşturduğu görülmektedir. Yıldırım (2004), 1950 yılı, iktidarın ilk kez özgür bir seçimle değişmesinin çok önemli bir aşama olduğunu, Türkiye'nin demokrasi tarihinde çok önemli bir dönüm noktası oluşturduğunu ifade etmektedir. DP Hükümeti, iktidarının ilk yıllarında gazete sahipleri ve yazarlarla iyi geçinmeye özen göstermiş olsa da muhalif gazeteleri dışladığı görülmektedir. DP iktidarının ilk yıllarındaki basın özgürlüğü, DP'nin devlete egemen olduğunu

düşündüğü 1954'ten sonra yerini baskıya bırakmıştır. 1960 yılına kadar 2324 gazeteci hakkında işlem yapılmış, 1955 yılındaki 6-7 Eylül olayları sonrasında Hürriyet, Tercüman, Hergün gibi gazeteler geçici olarak, Ulus ve Medeniyet gazeteleri ise kalıcı olarak kapatılmıştır. Özellikle 1955'ten itibaren ekonomik krizin şehirlerde hayatı olumsuz etkilediği, yüksek enflasyon ve bazı mallarda yaşanan darlığın DP İktidarı'nın itibarını zayıflattığı görülmektedir (Yıldız, 1997). 1956 yılında basın özgürlüğünü kısıtlayan iki kanunun çıkmasının basın özgürlüğünü iyice kısıtladığı, Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI) 18 Aralık 1959'da aldığı kararla Türkiye'de 1954'te uygulamaya sokulan basın yasasının protesto edilmesini uluslararası kurumlara bildirdiğini ifade etmek gerekir. DP Hükümeti bu isteğin Türk basınında yayımını yasaklamış hatta Türk gazetelerinin IPI'den ayrılmaları için baskı yapmıştır. İktidara gelme yolunda basını "özgür basın ortamı" vaadiyle kullanan DP, iktidarının son yıllarında kendisine muhalif olanlara karşı en acımasız şekilde antidemokratik yöntemleri uygulamıştır. Bu değişimde DP İktidarının ilk yıllarındaki ABD yardım ve desteğinin azalması da etkin olduğu değerlendirilmektedir. Özellikle eleştirel karikatürlerde bu hususun işlendiği görülmektedir. Ancak, uygulanan iktisat politikaları ve dış politika üslubunun değişmediği ifade edilebilir. Kuyaş (2010), tarımda makineleşme veya karayolu yerine demiryolunun öne çıkarılması gibi siyasetler izlenmiş, dış ticaretteki serbestleşme ivmelenerek sürmüş ve hem dış ticaret açığı hem de dış borçların 1946'dan 1960'a kadar düzenli olarak yükseliş gösterdiğini belirtmektedir.

Çavdar (1983), Demokrat Parti'nin (DP) 1954 genel seçimlerinde rekor oy oranı yüzde 56.6 ile birinci parti olsa da seçim sonuçlarının çizdiği bu pembe tablonun tersine ülkenin 1954 yılı sonlarından itibaren gün geçtikçe ekonomik darboğaza sürüklendiğini vurgulamaktadır. Çavdar (1983), bu dönemi, borç ekonomisine dayanan, II. Dünya Savaşı sırasında Merkez Bankasında biriken rezervlerin eridiği, dış ticaret hadlerinin giderek bozulduğu, hayat pahalılığının ve enflasyonun arttığı, DP içinde ve dışında muhalefetin kemikleşmesine ortam hazırladığını ifade etmektedir. Karpat (2010), ise dış borçları ödeme güçlüğü, 1954/1955 yılları arasında yaşanan kuraklık ve kuraklığın sonucu olarak ürünlerin verimsizleşmesi, ihracatın yetersiz seviyede kalması, Amerikan yardımının ülkenin ekonomik kalkınmasına yetecek düzeyde olmaması ve tarım gelirlerinin vergiden bağışık tutulduğu için çiftçiler vergi ödemediğini ifade etmektedir. Böylece vergi yükünün sanayinin, işçilerin ve memurların üzerlerine yıkıldığını ortaya koymaktadır. Bütün bu gelişmelerin iktisadi politikanın rastgele yürütüldüğü izlenimini

ortaya çıkardığını vurgulamaktadır (Karpat, 2010). Eroğul (2014), iktidarın 1954 yılında basına yönelik baskıların iyice ağırlaştığını, maksadın basın ve yayın üzerindeki denetimin artırılması olduğunu belirtmektedir. Bulut (2009) ise, 1954 seçimlerinden sonra Demokrat Parti'nin düşük oranda oy aldığı şehirlerde düzenlemeler yapıldığını, Malatya'nın ikiye bölünerek Adıyaman'ın il yapıldığını, 30 Haziran 1954 tarihinde özel bir yasa çıkarılarak Kırşehir'in ilçe dönüştürüldüğünü ortaya koymaktadır.

Gürcan (2006), bu dönemde Türkiye'nin Kıbrıs meselesi ile uğraştığını, Kıbrıs sorununun Türk/Yunan ilişkilerini olumsuz yönde etkilediğini belirtmektedir. Kıbrıslı Türkleri her türlü terör yöntemini kullanıp korkutarak ve yıldırarak amacına ulaşmak isteyen EOKA terör örgütü, Yunanistan'dan destek gördüğünü ve İstanbul'da 6/7 Eylül olaylarının gerçekleşmesine zemin hazırladığını ifade etmektedir (Gürcan, 2006). Güven'e (2005) göre, 6/7 Eylül olaylarının asıl maksadının gayrimüslimler üzerinde baskı oluşturarak onları sindirmek olduğu ve bu amaç doğrultusunda kışkırtılan halkın sokaklara çıkarak gayrimüslimlere ait ev ve işyerlerini tahrip ettiklerini ifade etmektedir. Akşin (2021), Batı uygarlığının demokratik alt yapısını biçimlendiren demokrasinin Türkiye'de de karşılığını bulduğunu ifade etmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında çok partili politika denemeleri olsa da değişik nedenlerle başarısız olunduğunu vurgulamaktadır. Demokrat Parti'nin, özellikle 1954 seçimlerinin ardından, iktidara gelmeden önce halka vaat ettiği demokratik atılımların tam tersi bir siyaset izlediğini de ifade etmektedir (Akşin, 2021). Kuyaş (2010), DP'nin büyük oranda tek parti dönemindeki kişilerden oluşması, Başbakan Adnan Menderes'in kişiliği ve partiler arası rekabete özgü demokrasi kültürünün henüz olgunlaşmamış olmasının çok partili siyaseti zorlaştırdığını ifade etmektedir. Bunun yanı sıra 1950'lerin ortasından itibaren muhalefetin her etkinliğinin iktidar tarafından antidemokratik biçimde bastırılmasının, parti taraftarları arasında çatışma çıkmasına neden olması, ülkeyi bir kardeş kavgasının eşiğine getirmesi Milli Birlik Komitesi'nin 27 Mayıs 1960'ta yönetime el koyma gerekçesini oluşturduğunu ifade etmektedir (Kuyaş, 2010).

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu çalışma, klasik tarih metodolojisi temel alınan nitel bir çalışmadır. Tarih biliminin temel ilkeleri doğrultusunda olaylar kendi dönemsel bağlamları içerisinde ele alınmış; sebep sonuç ilişkileri, devamlılık ve dönüşüm unsurları göz önünde bulundurularak ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırmada tarihsel olgular yalnızca tarihsel sırada verilmemiş aynı zamanda dönemin politik, sosyal ve düşünsel yapılarıyla ilişkilendirilerek incelenmiştir. Klasik tarih metodolojisinin temel unsurlarından olan kaynak odaklı yaklaşım, bu çalışmanın ana iskeletini oluşturmaktadır. Araştırılan kaynaklar, tarihsel eleştiri yöntemleri kullanılarak değerlendirilmiş, kaynakların üretilme amacı, hedefi ve yapısı incelenmiştir. Bu sayede, pullar ve karikatürlerin yalnızca görsel belgeler olmayıp dönemin bakış açısını yansıtan tarihsel kaynaklar olduğu ortaya konmuştur.

Araştırmada tarih yazımında sıkça başvuru alan betimleyici ve yorumlayıcı yöntemler birlikte kullanılmıştır. Betimleyici yöntemle dönemin siyasal ve sosyal gelişmeleri aktarılmış, yorumlayıcı yöntemle değişimler modernleşme kuramı bağlamında değerlendirilmiştir. Araştırma bu sayede sadece olayı anlatmanın dışına çıkarak analitik bir tarihsel araştırmayı ortaya koyma amacını taşımaktadır. 1946-1957 Dönemindeki Türk-Amerikan İlişkileri, İkinci Cihan Harbi'nin ardından oluşan yeni dünya düzeni, Soğuk Savaş ve Türkiye'nin Batı Bloku'na yüzünü dönmesi ekseninde ele alınmıştır. Çalışma, bu dönemde ortaya çıkan politik ve toplumsal ilişkilerin, kamuoyuna nasıl yansıtıldığı ve hangi düşünsel yapılarla meşrulaştırıldığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışmada yararlanılan kaynaklar, güvenilirliği ve temsil gücü değerlendirilerek seçilmiştir. Karikatürler, Milli Kütüphane'nin dijital ve fiziki arşivlerinden yaklaşık 300 karikatür taranarak seçilmiştir. Dijital sistemden alınan karikatürler üzerinde dijital kayıt bulunmaktadır. Pullar ise pul kataloglarından seçilmiştir. Seçilen kaynaklar hakkında alanyazından (akademik çalışmalar, kitaplar, süreli yayınlar, dönemin dergileri, gazeteleri, filatelistler, pul katalogları vb.) yararlanılmış ve danışman Hoca ile birlikte analiz yapılmıştır. Özellikle pullar, ideolojik bakış açısını yansıttığı için tarihsel analiz açısından önemli bir veri kaynağı olarak seçilmiştir. Karikatürler ise dönemin basındaki kamuoyunun algısını, gerçek düşüncelerini, eleştirel yaklaşımlarını ortaya koyan unsurlar olarak ele alınmıştır.

Doküman incelemesinde kullanılan evrakların orijinallığı, gerçekliği ve tutarlılığı göz önüne alınmış, ikincil kaynaklarla karşılaştırılarak bilimsel yöntemler kullanılmıştır. Bu yaklaşım sayesinde çalışmanın sağlam bir temele oturması hedeflenmiştir. 1946-1957 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti tarafından çıkarılan ABD ile ilişkili altı pul serisinin propaganda amaçlı nasıl ve ne şekilde kullanıldığı analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Roland Barthes'ın yan anlam ve düz anlam kavramları çerçevesinde posta pulları nitel araştırma metotlarından biri olan göstergebilimsel analiz metodu kullanılarak incelenmiştir.

Sığırcı, (2016), göstergebilimin, göstergelerin herkes tarafından kabul edilen anlamının dışında gizli ve kültürden kültüre değişmesini inceleyen bir bilim dalı olduğunu ifade etmektedir. Fiske (2017), Peirce'in, göstergebilimi, gösterge, yorumlayıcı ve nesne arasındaki üç safhadan oluşan bir süreç olarak tanımladığını ortaya koymaktadır (Fiske, 2017). Saussure ise göstergebilimde, gösterge, gösteren ve gösterilen olarak üç eleman olduğunu belirtir (Geray, 2014). Saussure'e göre göstergenin birden çok anlam içermesi mümkündür. Bu anlamlar, yorumlanan kültüre ve bağlama göre değişkenlik gösterebildiğini belirtmektedir (Saussure, 2014). Rıfat (2013), göstergebilimin günümüzde daha anlaşılır ve sade bir biçime bürünmesini sağlayan dilbilimcilerden birinin de Fransız Dil Bilimci Roland Barthes olduğunu, göstergeleri yan anlam (connotation) ve düz anlam (dénotation) olmak üzere iki boyutta ele aldığını belirtmektedir. Barthes'in, göstergebilimde Saussure'ün Genel Dilbilim Dersleri'nde yer alan görüşlerini örnek almaktadır. Buna karşın Saussure'ün metin çözümlemelerinde yetersiz bulduğu yönleri ortaya koyarak, göstergebilimi daha basit bir çözülemeye indirgediğini ortaya koymaktadır (Rıfat, 2013). Barthes, göstergeleri yan anlam (connotation) ve düz anlam (dénotation) olarak iki boyutta ele almaktadır.

Barthes (2016), tedavüle çıkarılan pul serilerinin propaganda amaçlı kullanımının farklı kültürler arasında farklılaşabilen anlamını ifade etmektedir. İnal (2003), Barthes'ın göstergebilime katkılarının birinin üst dil kavramı olduğu, üst dilin ideolojinin kurulduğu ve kitlelere yansıtıldığı düzlemi oluşturduğu biçiminde ifade edilebileceğini belirtir. Karahan'a göre (2004), göstergebilim, konunun niçin sorusunu değil, nasıl sorusunu sorarak kendi üst diliyle çözümlemeye bulunur (Karahan, 2004).

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma paradigması kapsamında tasarlanmış, betimsel ve yorumlayıcı bir yaklaşım benimseyen bir çalışmadır. Çalışmada, 1946-1957 yılları arasındaki Türk -Amerikan ilişkilerini yansıtan posta pulları ve karikatürler, tarihsel ve sosyo-politik bağlamda doküman incelemesi ve görsel içerik analizi yöntemleriyle değerlendirilmiştir (Cresswell, 2007; Bowen, 2009). Bu çalışmada belirtilen yıllarda Türkiye ile ABD arasındaki siyasal ve sosyal ilişkileri yansıtan pullar ve karikatürler, görsel malzeme analizi çerçevesinde analiz edilmiştir. Kullanılan yöntem, üç katmanlı çözümleme yöntemine dayanmaktadır: Bu çözümleme, işlevsel analiz, sembolik analiz ve içeriksel analizden oluşmaktadır. Bu model, görsel verinin hem biçimsel hem de bağlamsal olarak çok boyutlu yorumlanmasına olanak tanımaktadır (Rose, 2016; Güllüoğlu, 2012). İlk düzey olan işlevsel analiz, posta pullarının üretim tarihleri, baskı teknikleri, tirajları ve resmî kurumlarca üstlenilen rolleri gibi maddi ve teknik niteliklerini ortaya koyar. Pulun ekonomik değeri, basım amacı ve kullanım bağlamı, görselin kamuya nasıl sunulduğu hakkında bilgi sunar (Krippendorff, 2019).

İkinci düzey olan sembolik analiz, pullar ve karikatürlerde yer alan imgelerin, kişilerin, mekanların ve renklerin hangi ideolojik, kültürel veya siyasal anlamalara geldiğini irdelemeyi amaçlamaktadır. Bu düzeyde analiz, görsellerin temsil gücüne ve kolektif bellek içerisindeki yerine göre odaklanır (Rose,2016).

Üçüncü düzey olan içeriksel analiz ise görsel malzemenin üretildiği dönemin tarihsel, siyasal ve toplumsal koşullarını esas alarak bu malzemenin hangi ideolojik yönelimleri, dış politika ve stratejilerini veya modernleşme söylemlerini yansıttığını analiz eder. Bu tür bağlamsal analiz, özellikle tarihsel belgeler ve politik ikonografi çalışmalarıyla bütünleşen içerik çözümlemesine dayanır (Krippendorff, 2019; Güllüoğlu, 2012). Bu yöntemsel çerçeve, çalışmada kullanılan tüm pul ve karikatürlerin, yalnızca betimsel olarak değil, aynı zamanda tarihsel söylem ve modernleşme bağlamında yorumlanmasını mümkün kılmaktadır. Pul ve karikatürlerin bu üç düzeyde analiz edilmesi, yalnızca yüzeysel görsel betimlemenin ötesine geçerek modernleşme süreci, uluslararası ittifaklar ve kültürel dönüşüm gibi sosyopolitik olguların eleştirel bir bakışla yorumlanmasına olanak sağlamıştır. Verilerin analizinde tümevarımsal içerik analizi yaklaşımı benimsenmiş, temalar verilerden doğal biçimde türetilmiştir (Krippendorff, 2019).

3.2. Çalışma Materyali (Evren-Örneklem)

Çalışmanın evreni, 1946-1957 yılları arasında Türkiye'de yayımlanan tüm posta pulları ile belli başlı gazetelerde (Yeni Sabah, Hürriyet, Milliyet, Gerçek, Gün, Yığın, Ulus, Akşam, Zafer, Son Posta, Vatan Cumhuriyet ve Tasvir vb. siyasi gazeteler) ve dönemin önde gelen mizah dergilerinde (Akbaba, Dolmuş, Markopaşa vb.) yayımlanan Türk-Amerikan ilişkileriyle ilgili karikatürlerdir. Örneklem ise, dönemin kritik olaylarını (Missouri, Marshall Yardımı, Kore Savaşı, NATO, ABD ile iş birliği ve dostluk vb.) doğrudan temsil eden 16 puldan oluşan altı pul serisi ve bu olaylarla ilgili farklı siyasi görüşleri temsil eden gazetelerden seçilen 26 karikatürden oluşmaktadır.

Araştırmanın evrenini 1946-1957 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti ile ABD arasındaki siyasal ve sosyal ilişkileri konu alan tüm yazılı ve görsel materyaller oluşturmaktadır. Bu dönem Türkiye'nin çok partili hayata geçiş, Batı Bloku'na yönelmesi ve modernleşme sürecinin hızlandığı bir zaman dilimi olması bakımından özellikle tercih edilmiştir. Çalışmanın inceleme kapsamı, evren içerinden belirli ölçülere göre sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda, doğrudan Türk-Amerikan ilişkilerini yansıtan veya bu ilişkilerin ideolojik ve toplumsal boyutlarına göndermede bulunan pul ve karikatürler araştırmanın temel verilerini oluşturmuştur. İnceleme kapsamının bu şekilde daraltılması, çalışmanın derinlemesine ve ayrıntılı bir analiz sunması maksadını taşımaktadır.

Çalışmada ele alınan görsel materyaller, dönemin siyasal söylemini, modernleşme algısını ve Batı'ya yönelik tutumları temsil etme potansiyeline sahip olması bakımından önem taşımaktadır. Pullar, devletin resmi ideolojik söylemini yansıtan araçlar olarak değerlendirilirken karikatürler kamuoyunun algısını, eleştirisini ve sosyal bakış açısını ortaya koyan kaynaklar olarak ele alınmıştır. Bu yönüyle, devlet merkezli ve toplum merkezli görsel belgeleri bir arada değerlendirerek dönemin çok boyutlu bir analizini sunmayı amaçlamaktadır. Çalışma yalnızca görsel materyallerle sınırlı kalmamış, seçilen verilerin daha sağlıklı yorumlanabilmesi için tarihsel ve siyasal alanyazından faydalanılmıştır.

3.3. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada Veri Toplama metodu olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi tarih araştırmalarında sıklıkla başvurulmuş ve geçmişe ait yazılı veya görsel belgelerin sistematik biçimde incelenmesini esas alan bir yöntemdir. Bu

yöntemin seçilmesinin temel sebebi araştırmanın tarihsel nitelikte olması ve insan katılımcıya dayalı bir alan araştırması içermemesidir. Doküman incelemesi kapsamında kullanılan pullar ve karikatürler tarihsel belge niteliği taşıyan görsel materyaller olarak ele alınmıştır. Bu belgeler üretildikleri dönemin siyasi koşulları, ideolojik yönelimleri ve toplumsal beklentileri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Her bir evrak kendi bağlamı içerisinde ele alınarak gerçekçi değerlendirmeler yapılması amaçlanmıştır.

3.4. Görsel Söylem ve İçerik Analizi Metodolojisi

Araştırmada seçilen pullar ve karikatürler söylemsel ve düşünsel materyaller olarak ele alınmıştır. Bu doğrultuda araştırmada görsel söylem analizi ve içerik analizi yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Görsel söylem analizi, görsellerin taşıdığı anlamların, sembollerin ve ideolojik mesajların çözülmesini amaçlamaktadır. Görsel söylem analizi kapsamında pullar ve karikatürlerde yer alan figürler, semboller kompozisyonlar ve betimlemeler incelenmiştir. Bu unsurların modernleşme kuramının temel kavramlarıyla (ilerleme, Batılılaşma, kalkınma, ideolojik yönelimler,) nasıl ilişkilendirildiği analiz edilmiştir. Görseller, izleyici üzerinde oluşturmayı hedeflediği algı ve mesajlar tarihsel bağlam içerisinde değerlendirilmiştir.

İçerik analizi ise görsel materyallerin sistematik bir şekilde sınıflandırılmasını ve tematik olarak incelenmesini sağlamıştır. Bu analizde, görsellerde tekrar eden temalar, ideolojik vurgular ve söylem kalıpları belirlenmiştir. Elde edilen veriler, gruplandırma yapılarak yorumlanmıştır. Görsel söylem ve içerik analizi yöntemlerinin birlikte kullanılması, araştırmanın çok katmanlı bir analiz sunmasına imkân vermiştir. Bu yaklaşım sayesinde, devletin resmi modernleşme söylemi ile toplumsal algı arasındaki benzerlikler, farklılıklar ve eleştirel bakış açısı karşılaştırmalı olarak incelenebilmiştir.

Bu çalışmada işlevsel analiz, görselin üretim koşullarını ve kurumsal amacını merkezine almakta; üretici kurum/aktör, hedef kitle, kullanım biçimi ve dolaşım pratiği gibi unsurları birlikte ele almaktadır (Fairclough, 1992). Sembolik analiz, görseldeki göstergelerin düz anlam ile yan anlam katmanlarını çözümlemekte ve temsil edilen ideolojik anlamları irdelemektedir (Barthes, 1977; Hall (1997). İçeriksel (bağlamsal) analiz ise görselin üretildiği tarihsel-siyasal koşullar içinde nasıl anlam kazandığını değerlendirmekte ve görsel dilin bağlamla birlikte okunmasını esas almaktadır (Kress&van Leuwen, 2006). Fairclough (1992), Barthes(1977), Hall(1997), Kress ve van Leuwen (2006) temel alınarak geliştirilen bu üç eksen, araştırmacı ve danışman

tarafından veri setine ve dönemsel kapsama uyarlanarak oluşturulmuştur. Buna göre, pul ve karikatür gibi görsel dokümanların analizinde kullanılan işlevsel, sembolik ve içeriksel analiz yaklaşımı için hazırlanan ölçütleri gösteren bilgiler Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1.

Pul ve Karikatürlerin Üç Katmanlı Analiz Modeli: İşlevsel, Sembolik, İçeriksel Analiz

Analiz Türü	Tanımı	Amaç	Özellikleri	Örnek Sorular
İşlevsel Analiz	Pulun/karikatürün teknik özellikleri, üretim amacı, tirajı, dolaşıma girdiği tarih, kullanım biçimi yönleriyle değerlendirilmesi	Pulun/karikatürün iletişimsel, ekonomik ve kurumsal işlevini analiz etmek	Yayın tarihi, değer, baskı yöntemi gibi veriler analiz edilir. Resmi ve toplumsal işlevler değerlendirilir. Kurumun niyeti (PTT/Devlet göz önünde bulundurulur)	Bu pul/karikatür neden basıldı? Kimler kullanmış olabilir? Hangi kurum tarafından ve ne amaçla üretilmiştir?
Sembolik Analiz	Pul/karikatürdeki kişi, mekân nesne ya da sembollerin taşıdığı temsili (anlamsal) değerlerin çözümlenmesidir.	Simgelerin arkasındaki ideolojik kültürel veya siyasal anlamları ortaya çıkarmak	Görsel sembolleri yorumlar- Temsil ilişkisine odaklanır- Kolektif hafıza ve kimlik üretimini analiz eder	Bu pulda/karikatürde hangi imgeler var? Kimi/ neyi temsil ediyor? Modernleşme/ ittifak gibi değerlerle ilişkisi nedir
İçeriksel Analiz	Pulun/karikatürün üretildiği tarihsel, siyasal ve toplumsal bağlamla ilişkili olarak anlamlandırılmasıdır	Görselin üretildiği dönemin toplumsal-siyasal bağlamını açıklamak	Tarihsel olaylara referans verir- Modernleşme- uluslararası ilişkiler, ideolojik yönelimler gibi temalara bağlanır	Pul/karikatür hangi tarihsel olayın ardından basıldı? O dönemde Türkiye ile ABD’nin ilişkileri nasıldı?

Pul ve karikatür gibi görsel dokümanların analizinde kullanılan üçlü analiz yaklaşımı; işlevsel, sembolik ve içeriksel(bağlamsal) çözümleme katmanlarından

oluşmaktadır. Bu yaklaşım, görsellerin yalnızca betimleyici yönlerini değil, aynı zamanda taşıdıkları ideolojik anlamları, üretimsel bağamlarını ve tarihsel-toplumsal göndermelerini birlikte değerlendirmeyi amaçlar. Tabloda her bir analiz türüne karşılık gelen temel tanımlar, amaçlar, belirleyici özellikler ve analiz sürecini yönlendirecek örnek sorular yer almaktadır. Bu yapı, filatelik ve karikatürle ilgili verilerin disiplinler arası bir yaklaşımla değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Pul ve karikatür gibi görsel dokümanların analizinde kullanılan işlevsel, sembolik ve içeriksel Üçlü Kategorik Yaklaşım için hazırlanan ölçütleri gösteren bilgiler Tablo 2’dedir. Tablo 1’deki Üç Katmanlı Analiz Modelinin Tablo 2’de gösterilen Üçlü Kategorik Yaklaşımına göre daha ayrıntılı olduğu görülmektedir.

Tablo 2.

Pul ve Karikatür Analizinde Kullanılan Üçlü Kategorik Yaklaşım: İşlevsel Sembolik ve İçeriksel Sorular

Analiz Kategorisi	Sorular/Kapsam
İşlevsel	Pul/karikatür neden basılmış? Hangi tarihte basılmış? Hangi matbaada kaç adet basılmış? İlk gün zarfı var mı? Kimler kullanmış olabilir?
Sembolik	Pulda/karikatürde kim/kimi temsil ediyor? Hangi imgeler/bilinçli semboller var? Modernleşme ile nasıl ilişkilendirilebilir?
İçeriksel (Bağlamsal)	Basıldığı dönemin siyasi/toplumsal bağlamı nedir? Bu pul/karikatür hangi uluslararası ilişkilerin temsili olabilir? Hangi değerleri aktarıyor?

Pul analizi, özellikle siyasal tarih, kültürel kimlik, propaganda ve modernleşme süreçlerinin görsel temsiller aracılığıyla incelendiği çalışmalarda kullanılan disiplinler arası bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. Bu yöntemi kullanan araştırmacılar, pulları yalnızca posta sistemi içinde işlevsel bir araç olarak değil, aynı zamanda ideolojik mesaj taşıyan sembolik belgeler olarak değerlendirmiştir. Scott (1995), pulların ulusal kimlik inşasında devlerin kullandığı mikro propaganda araçları olduğunu ileri sürmüş ve Modern Burma’da pullar üzerinden devletin otoritesini nasıl kurumsallaştırdığını incelemiştir. Benzer şekilde Brunn (2001), ulus-devletlerin tarihsel anlatılarını ve lider

kültlerini meşrulaştırmak amacıyla pul yüzeylerini birer “görsel metin” olarak kullandığını göstermiştir. Pullar, bu bağlamda devletin modernleşme ideolojisini halka ulaştırmada işlev gören görsel birer iletim aracıdır. Ayrıca Child (2005), Latin Amerika ülkelerinde milliyetçilik ve bağımsızlık temalarının filateli üzerinden nasıl yeniden üretildiğini ortaya koymuş, pulların hem tarihsel olayları yücelttiğini hem de siyasi ittifaklara dair mesajlar içerdiğini vurgulamıştır. Bu çalışmalar, işlevsel, sembolik ve içeriksel analizlerin bir arada kullanılabileceğini göstererek, pul analizinin bilimsel bir araştırma yöntemi olarak geçerliliğini desteklemektedir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, araştırma kapsamında incelenen 1946–1957 dönemine ait pullar ve karikatürlerden elde edilen bulgular, siyasal ve sosyal boyutlarıyla modernleşme kuramı çerçevesinde sunulmaktadır. Bulgular, görsel söylem ve içerik analizi yöntemleri doğrultusunda tematik olarak sınıflandırılmış ve yorumlanmıştır. Elde edilen veriler, Türk–Amerikan ilişkilerinin siyasal ve sosyal boyutlarının kamuoyuna nasıl aktarıldığını ortaya koymaktadır. Aşağıda araştırmanın alt amaçları doğrultusunda sırayla bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Pullar Üzerinden Siyasal ve Sosyal Değişim İle İlgili Bulgular

1946-1957 Döneminde Türk- Amerikan İlişkileriyle ilgili toplam altı pul serisi (toplam 16 pul) analiz edilmiştir. Analiz edilen pul serileri; Missouri'nin İstanbul'u Ziyareti, Kore Savaşlarının Yıldönümü, NATO'nun Kuruluşunun 5. Yıldönümü, Sarıyar Barajı'nın Açılışı, Türk-Amerikan İş Birliğinin X. Yıldönümü ve Benjamin Franklin'in 250. Doğum Yılı pul serileridir (İsfila, 2016).

İncelenen pul serilerinde, Türk–Amerikan ilişkilerinin resmi ideoloji ve olumlayıcı bir söylem üzerinden sembolleştirildiği görülmektedir. Pullar, devletin ideolojik duruşunu yansıtan resmî belgeler niteliği taşıdığından, bu görsellerde iki ülke arasındaki ilişkilerin dostluk, iş birliği ve ittifaklar çerçevesinde sunulduğu saptanmıştır. İkinci Dünya Harbi'nin ardından Türkiye'nin Batı'ya yüzünü çevirdiği yeni politik anlayışının pullar vasıtasıyla görsel simgeler, figürler kullanılarak kamuoyuna aktarıldığı tespit edilmiştir. Aşağıda analiz edilen altı pul serisine ait toplam 16 pulun verileri sunulmaktadır (İsfila, 2016).

4.1.1. Missouri'nin İstanbul'u Ziyareti Pul Serisi Analiz Bulguları

İşlevsel analiz birkaç önemli bulguyu ön plana çıkarmaktadır. Öncelikle Amerika Birleşik Devleti'nin Missouri Zırhlısının İstanbul Ziyareti nedeniyle çıkartılmıştır. Basım Adedi: 150.000 Adet, 3 puldan oluşan seri, (50'lik) tabakalarla tedavüle çıkarılmıştır. 05 Nisan 1946 tarihinde, Missouri'nin İstanbul Ziyareti konulu üç değerli Anma Pulları serisi, 9, 10 ve 27,5 Kuruş olmak üzere toplam 46,5 Kuruş bedelle PTT Merkezlerinde, Ulus PTT Merkez Müdürlüğü Filateli Gişesi'nde satışa sunulmuş ve Güzel Sanatlar Matbaasında basılmıştır (İsfila, 2016). Posta pulları serisinin ilk gün damgası ve ilk gün zarfı (FDC-First Day Cover) PTT Merkez Müdürlüğünce yapılmamıştır. İlk gün zarfları PTT tarafından yapılmamışsa da bazı filatelistler tarafından Türk-Amerikan dostluğunu yansıtan ilk gün zarfları üretilmiştir.

Sembolik analizler yapıldığında ise temel olarak şu bulgulara ulaşılmıştır: Seri viyole, mavi ve zeytuni (koyu yeşil) üç puldan oluşmaktadır, üçünde de aynı resim kullanılmıştır. Resmin sağında, dostta güven düşmana korku salan Missouri Savaş Gemisi tüm ihtişamıyla görülmekte solunda ise küçük bir tekne görülmektedir. Küçük teknenin Missouri'nin ihtişamının yanında zayıf kalan düşmanları temsil ettiği değerlendirilmektedir. (Bunun yanı sıra, soldaki küçük teknenin yardıma gereksinim duyan Türkiye'yi temsil ettiği de yorumlanabilir.) Seçilen renkler (viyole, mavi ve

zeytuni) ciddiyeti temsil eden resmi anlam taşımakta aynı zamanda güven veren renkler olduğu için seçildiği anlaşılmaktadır. Dalgalı deniz, karışık siyasal ortamı, soldaki küçük tekne düşmanı sağda ise tüm ihtişamıyla bize yardıma gelen dost ABD'nin güçlü savaş gemisi Missouri Zırhlısı'nı temsil ettiği görülmektedir. Modernleşme açısından; Batı Bloku yönüne dönen Türkiye'nin artık ABD odaklı Batı medeniyetinin bir parçası olma yolunda önemli bir simge olarak ortaya çıktığı değerlendirilmektedir.

İçeriksel analiz bulgularına bakıldığında ise birkaç önemli husus görülmektedir. Öncelikle, İkinci Cihan Harbi'nin ardından Sovyetler Birliği, Türkiye'ye verdiği nota ile Boğazlar üzerinde kendisine bazı ayrıcalıklar tanınmasını, Kars ve Ardahan'ı istemiştir. Armaoğlu'na (2018) göre, savaş sonrası oluşan yeni dünya düzeninde bir tehdit olarak algılanmaya başlanan SSCB'ne karşı ABD ile ilişkilerin artırılması bir mecburiyet olarak ortaya çıkmıştır. 5 Nisan 1946 tarihinde ABD'nin Missouri Zırhlısı'nın Türkiye'yi ziyareti iki ülke ilişkileri çok önemli bir yer tutmaktadır. Ziyaretin bu anlamda, Türkiye'nin ABD ile yakınlaşma çabalarının olumlu bir neticesi olmuş ve süren Sovyet tehdidine karşı Türkiye'nin kendisine bir bağlaşıklık bulduğunun emaresi olarak görülmüştür (Armaoğlu, 2018). Japonya'nın yenilgi belgelerinin imzalandığı ve fiilen İkinci Dünya Savaşı'nı İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu dünyanın iki liderinden biri ABD'nin Akdeniz'e güçlü bir deniz gücü yerleştirme girişiminin ilk adımlarından olan bu ziyaret hem Türk halkı tarafından sevinçle karşılanmış hem de uluslararası kamuoyunca özel bir ilgiyle izlenmiştir. Arka planında, Sovyetlerin güneyindeki anti komünist güçlere destek olmak o ülkeleri yanına çekme stratejisi olduğu değerlendirilmektedir. Sovyetler Birliği'nin tehditlerine karşı güçlü bir dost arayan Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Türk halkı için moral verici bir olay olmuş, coşkuyla karşılanmıştır. Missouri'nin Türkiye ziyareti, Türkiye'nin dış politikasında da önemli değişimlerin başlangıcı olduğu ifade edilebilir. Demokrasi, özgürlük ve zenginliğin simgesi olarak görülen Batı Bloku ile özellikle Amerika eksenli bir dış politika benimsediği dönemin başlangıcın simgesi olarak değerlendirilebilir.

4.1.2. Kore Savaşları Pul Serisi'nin Analiz Bulguları

İşlevsel analiz birkaç önemli bulguyu ön plana çıkarmaktadır. Öncelikle Kore’de Birleşmiş Milletler safında savaşan Türk askerinin anısına çıkartılmıştır. Basım Adedi, 15 ve 20 kuruşluk pullar 150.000 Adet, 30 ve 60 kuruşluk pullar ise 100.000 adettir. Dört puldan oluşan seri, (50’lik) tabakalarla tedavüle sokulmuştur. Pullar, savaşın sürerken Kore Tugayı’nın Türkiye’den ilk hareket tarihi olan 25.09.1950 tarihinin ikinci yıldönümüne rastlayan 25.09.1952 tarihinde dolaşıma çıkarılmıştır. Dört değerli Anma Pulları serisi, 15,20,30 ve 60 kuruş olmak üzere toplam 125 Kuruş bedelle PTT Müdürlüklerinde ve Ankara Ulus PTT Merkez Müdürlüğü Filateli Gişesi’nde satışa sunulmuştur. Avusturya Devlet Matbaasında basılmıştır (İSFİLA,2016). Pulların

tedavüle çıkış tarihi olan 25.09.1952 günü Ankara’da, Türkiye’de ilk defa olarak “Birinci Gün” damgası yapılmıştır. Anma pulları serisine, PTT tarafından üretilen Özel Posta Damgası (İlk Gün Damgası) Ankara Posta Merkezinde, Birinci Gün-Kore Savaşları 29.9.1952 Ankara ibareli Özel Posta Damgası (İlk Gün Damgası ve İlk Gün Zarfı (FDC-First Day Cover) kullanılmıştır. 8.148 adet İlk Gün Zarfı damgalanmıştır (İsfila, 2016).

Sembolik analizler yapıldığında ise temel olarak şu bulgulara ulaşılmıştır: Seri boz (koyu gri), mavi, haki ve zeytuni kırmızı renkte dört puldan oluşmaktadır. 15 kuruşluk pulda tüfeğine süngü takmış bir nöbetçi asker, dimdik ayakta göreve hazır vaziyette görülmektedir. 20 kuruşluk pulda tüfeği omzunda arka fonda Kızılay bayrağı olan bir asker hem göreve hazır olduğunu hem de sıhhi yardım konusunu işlemekte şefkat duygusu öne çıkmaktadır. 30 kuruşluk pulda kucağında Koreli bir küçük kıza kitap okuyan Türk askeri bulunmaktadır. “Ayla” filmine konu olan bu fotoğraf gerçek bir olayı simgelemektedir. Aynı zamanda Türk birliğinin açtığı Ankara İlkokuluna ve özellikle çocuklar olmak üzere savaşta mağdur olanları koruyup kollayan Türk askerini simgelemektedir. 60 kuruşluk dördüncü pulda Türk bayrağını mevziye diken askerler görülmektedir. Al bayrağın dik durumunda olması olarak Türk askerinin kahramanlığının simgesi olarak görülmektedir. Modernleşme açısından önemi, yönünü Batı’ya dönen ve Batı uygarlığını tanıyan Türkiye’nin Uzak Doğu ülkelerini, kültürünü medeniyetini tanıma fırsatı olmuş aynı zamanda o bölgelerdeki uluslara Türk insanını, Türk kültürünü tanıtmaya fırsatı olmuştur.

İçeriksel analiz bulgularına bakıldığında ise birkaç önemli husus görünmektedir. Öncelikle, Kore Savaşı, Soğuk Savaş Dönemindeki iki kutuplu dünyadaki ilk büyük savaştır. Armaoğlu (2021), 25 Haziran 1950’de Kuzey Kore’nin Güney Kore’yi işgali ile başlamıştır. Çin ve Sovyetler Birliği Kuzey Kore’ye, ABD liderliğindeki Birleşmiş Milletler (BM) de Güney Kore’ye savaş süresince destek vermiştir. 30 kuruşluk puldaki resimdeki Koreli küçük kıza kitap okuyan asker gerçek olayı simgelemektedir (Ayla filmi 2017’de vizyona girmiş ve filmde Astsubay Süleyman Dilbirliği ile Koreli küçük kız Eunja Kim’in gerçek yaşamları sinemaya uyarlanmıştır.) Akşin (2021), Kore Savaşı’nın başlamasının Türkiye açısından Türkiye’nin NATO’ya üyelik için önemli bir fırsat olduğunu düşünerek TBMM onayı olmadan Kore’ye asker yolladığını ifade etmektedir. Sönmezoğlu’na (2016) göre, Türkiye, Kore Savaşı’nda 900’den fazla şehit vermiş, Kore’deki Türk askerinin üstün başarısı Türkiye’nin NATO’ya alınmasını

sağlamış ve savaş bitmeden 18 Şubat 1952 tarihinde Kuzey Atlantik Antlaşması'na (NATO) üye olmuştur.

4.1.3. NATO'nun Kuruluşunun 5. Yıldönümü Pul Serisi'nin Analizi Bulguları

İşlevsel analiz birkaç önemli bulguyu ön plana çıkarmaktadır. Öncelikle NATO'nun kuruluşunun beşinci yıldönümü nedeniyle basılmıştır. Toplam üç puldan oluşan seri 15, 20 ve 40 kuruş olmak üzere toplam 75 kuruş değerindedir. 40 kuruşluk pulun basım adedi 100.000 Adet, 15 ve 20 kuruşluk pullar ise 450.000 adettir. Üç puldan oluşan seri, (50'lik) tabakalarla tedavüle sokulmuştur. İtalya'da fotogravür yöntemiyle basılmıştır. Pullar, 04 Nisan 1954 tarihinde NATO'nun kuruluşunun beşinci yıldönümü tarihinde dolaşıma çıkarılmıştır. PTT Müdürlüklerinde ve Ankara Ulus PTT Merkez Müdürlüğü Filateli Gişesi'nde satışa sunulmuştur. Özel Posta Damgası (İlk Gün Damgası) olarak, NATO Karargahı Kızılçullu (günümüzde Şirinyer/İzmir) Posta Damgası kullanılmıştır (İsfil, 2016). Posta Pulları serisinin İlk Gün Damgası ve İlk Gün Zarfı (FDC-First Day Cover) PTT Merkez Müdürlüğünce yapılmamıştır. İlk Gün Zarfları PTT tarafından yapılmamışsa da bazı filatelistler tarafından Türk-Amerikan dostluğunu yansıtan ilk gün zarfları üretilmiştir (İsfil, 2016). Pullar halkın kullanımına sunulmuş, sonrasında filatelistler tarafından kullanılmaya devam etmektedir.

Sembolik analizler yapıldığında ise temel olarak şu bulgulara ulaşılmıştır: 15 kuruşluk sepya(kahverengi) pulda dünya haritası üzerinde üye ülkeler görülmekte, üstte

“Yurtta Sulh Cihanda Sulh” yazısı görülmektedir. 20 kuruşluk viyole mavi pulda dünya küresi üzerinde NATO üyesi ülkeleri çağrıştıran ve içinde “Sulh İçin Birlik” ifadesi olan yıldızlar görülmekte, en soldaki ayın ise yıldızların başında Türk bayrağını simgelediği anlaşılmaktadır. 40 kuruşluk koyu yeşil pulda ortasında barışın simgesi olan zeytin ağacı, güç birliğini simgeleyen oklar bulunmaktadır. Üst kısımda ise “Hürriyet, Sulh, Kuvvet” yazısı sol altta ise Kuzey Atlantik Paktı Teşkilatı ve alt orta kısımda NATO yazısı görülmektedir. Pullardaki ana tema, Kuzey Atlantik Paktı (NATO)’nın barışı korumak için kurulduğu ve Türkiye’nin de bu birliğin önemli bir üyesi olduğunu ifade ettikleri değerlendirilmektedir. Modernleşme açısından değerlendirildiğinde; NATO üyesi olan Türkiye’nin artık ABD odaklı Batı medeniyetinin bir parçası olma yolunda daha emin adımlar atarak yürüyeceğinin önemli bir simge olarak ortaya çıktığı değerlendirilmektedir.

İçeriksel analiz bulgularına bakıldığında ise birkaç önemli husus görünmektedir. Armaoğlu (2021), NATO’nun, 4 Nisan 1949’da Washington’da kurulduğunu, ülkemizin NATO’ya 18 Şubat 1952’de katıldığını, NATO’nun Birleşmiş Milletler Şartının 51. Maddesinde kayıtlı bireysel ya da kollektif meşru müdafaa hakkının kullanılması amacıyla kurulmuş bir ittifak olduğunu belirtmektedir. Washington Antlaşmasının giriş paragrafı, tarafların siyasi bakımdan birleştikleri ortak paydaları ifade etmektedir (Armaoğlu, 2021). Tarihin en başarılı ittifakı olarak nitelendirilen NATO, Türkiye’nin güvenlik ve savunmasında önemli rol oynamaktadır. Türkiye, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ile kara sınırı olan iki müttefikten birisi olmuş, ittifakın ikinci büyük ordusunu barındırmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde de Türkiye bulunduğu jeo-stratejik konumu, gerek Balkanlardan Orta Asya’ya uzanan coğrafyadaki ülkelerle tarihi bağları nedeniyle ittifak içinde artan bir öneme sahip bulunmaktadır. Barışçı bir siyaset uygulayan Türkiye’nin barışı koruma adına NATO’ya üye olduğu, Sovyetler Birliği’ne karşı NATO şemsiyesi altına girdiği ifade edilmektedir. Pullardaki ana tema, Kuzey Atlantik Paktı (NATO)’nın barışı korumak için kurulduğu ve Türkiye’nin de bu birliğin önemli bir üyesi olduğunu ifade ettikleri değerlendirilmektedir. Kore’deki Türk askerinin üstün başarısı Türkiye’nin NATO’ya alınmasını sağlamış ve savaş bitmeden 18 Şubat 1952 tarihinde Kuzey Atlantik Antlaşması’na (NATO) üye olmuştur. Batı Bloku ile özellikle Amerika eksenli bir dış politika benimsediği dönemin başlangıcının simgesi olarak değerlendirebilir (Akşin, 2021).

4.1.4. Sarıyar Barajı'nın Açılışı Pul Serisi'nin Analiz Bulguları

İşlevsel analiz birkaç önemli bulguyu ön plana çıkarmaktadır. Öncelikle ABD'nin Marshall Yardımı'ndan sağlanan fonla yapımı gerçekleştirilen Sarıyar Barajı'nın açılışı nedeniyle basılmıştır. İki adet 20 kuruşluk (toplam 40 kuruş) pullar 500.000 adet basılmıştır. İki puldan oluşan seri, (50'lik) tabakalarla tedavüle çıkarılmıştır. Pullarda 13.05.1956 tarihinden itibaren Türkiye Cumhuriyeti Postaları yazısı bırakılmış, Türkiye yazısı yalnız yazılmaya başlanmıştır. 02 Aralık 1956 tarihinde Sarıyar Barajı'nın Açılışı konulu seri PTT Müdürlüklerinde ve Ankara Ulus PTT Müdürlüğü Filateli Gişesi'nde satışa sunulmuştur. Anma Pulları serisine, PTT tarafından İlk Gün Zarfı ile Özel Posta Damgası (İlk Gün Damgası) Ankara PTT Başmüdürlüğü Ulus adresinde, Sarıyar Barajı- Ankara- İlk Gün - 2.XII.1956 tarihinde baraj bölgesinde açılan geçici gişede, Sarıyar Barajı- İlk Gün -2.XII.1956 ibareli Özel Posta Damgası (İlk Gün Damgası) kullanılmıştır (İsfila, 2016).

Sembolik analizler yapıldığında ise temel olarak şu bulgulara ulaşılmıştır: İki de 20 kuruş olan pulların biri kırmızı diğeri mavi renktedir. İkisinde de Sarıyar Barajı'nın aynı resmi görülmektedir. Marshall Yardımı'ndan sağlanan fonla yapımı gerçekleştirilmiştir. Pulların renklerinin canlı renkler olan kırmızı ve mavi olarak seçilmesi çalışkanlığı, umudu ve kendine güveni simgelediği değerlendirilmektedir. Modernleşme açısından önemi; Batı medeniyetinde olduğu gibi tarım, sanayi, şehircilik

ve ekonomik kalkınma sürecinde çağdaş uygarlık düzeyine ulaştıracak planlı çalışmaları simgelediği değerlendirilebilir.

İçeriksel analiz bulgularına bakıldığında ise birkaç önemli husus görülmektedir. Pullarda Sarıyar Barajı yer almaktadır. Anameriç ve Rukancı (2011), 1950'lerin başında hız verilen sanayileşme atılımının enerji boyutunu gösteren örnek mühendislik çalışmalarından olan baraj, ülkenin ilk hidroelektrik santrali (HES) olma özelliğini de sahip olduğunu ifade etmektedir. Sarıyar Barajı, yalnız enerji üretimi için değil, aynı zamanda çevresinin biyolojik, toplumsal ve ekonomik yaşamını geliştirmek maksadıyla inşa edilen bir proje olduğunu belirtir (Anameriç ve Rukancı, 2011). Barajın inşasıyla, modern şehircilik ve ekonomik kalkınma sürecinde bölgenin gelişimini yavaşlatan engellerin aşılması hedeflenmiştir. Anameriç ve Rukancı (2011), barajın Türkiye'deki tek santral atölyesine sahip olduğunu, ekonomik, sosyal ve doğal hayat sahalarının düzenlenmesi açısından bir kilometre taşı olduğunu ifade etmektedir. Barajın doğal ortamı geliştirdiğini, etrafındaki halkın ilerlemesine katkıda bulunduğunu, balıkçılığın geliştiğini belirtmek gerekmektedir (Anameriç ve Rukancı 2011). Marshall Yardımı'ndan sağlanan fonla yapımına 1951 yılında başlanan Sarıyar Barajı 1956 yılında hizmete açılmıştır. Türk-Amerikan iş birliğinin Sarıyar Barajı da bu dönemde tarımsal üretimi destekleyecek çok önemli bir proje olarak öne çıkmaktadır (Armaoğlu, 2018).

4.1.5. Türk-Amerikan İş Birliğinin X. Yıldönümü Pul Serisi'nin Analiz Bulguları

İşlevsel analiz birkaç önemli bulguyu ön plana çıkarmaktadır. Öncelikle, söz konusu pul serisi, Türk- Amerikan İş Birliğinin 10. Yıldönümü nedeniyle çıkartılmıştır. Truman Doktrini kapsamında ilerleyen Türk–Amerikan iş birliğinin 10’uncu yılı anısına 1.7.1957 tarihinde dolaşıma çıkmıştır. Avusturya’da tıfdruk baskı tekniğiyle basılmıştır. Basım adedi, 25 ve 40 kuruşluk pullar toplam 65 kuruş 500.000 adettir. İki puldan oluşan seri, (50’lik) tabakalarla tedavüle çıkarılmıştır. İki değerli anma pulları serisi, 25(eflatun) ve 40 (gri) Kuruş olmak üzere toplam 65 Kuruş bedellidir (Pulhan, 1973).

Sembolik analizler yapıldığında ise temel olarak şu bulgulara ulaşılmıştır: Seri viyole ve gri mavi (boz) renkli iki puldan oluşmaktadır, aynı kompozisyonda farklı renk ve değerdedir. Resmin solunda kule şeklinde fabrika bacası, sağında dişli çark ve zeytin dalı görülmektedir. İsfila (2016) Pul Kataloğu’na göre, Truman Doktrini kapsamında ilerleyen Türk – Amerikan iş birliğinin 10’uncu yılı anısına 1 Temmuz 1957 tarihinde dolaşıma çıkmıştır. İsfila Pul Katloğu’nda (2016), dişli çarkın ileri teknolojiye sahip Amerikan ekonomisini, figürün öteki yarısındaki zeytin dalının ise tarıma dayalı Türkiye ekonomisini ve aynı zamanda barışın simgesi olan zeytin dalının barış ve dostluğu sembolize ettiği belirtilmektedir (İsfila, 2016). Kule şeklindeki fabrika bacası ve çark dişlisi 10 sayısını çağrıştıracak biçimde çizildiği ve ilişkilerin 10. yılını simgelediği görülmektedir. Pulun üst kısmında ABD ve Türkiye Cumhuriyeti bayrakları birleşik olarak dalgalanmakta, iş birliği ve dostluğu vurgulamaktadır. Alt kısımda ise 1947-1957 sayıları görülmektedir. Pulhan (1968), dolaşıma sokulan pullara özel bir ilk gün damgası hazırlandığını belirtmektedir. Seçilen renklerin ciddiyeti simgeleyen boz (gri) ile sempatikliği/dostluğu simgeleyen eflatun olması da hem aradaki sağlam iş birliğini hem de sıcak dostluğu simgelediği değerlendirilmektedir. ABD ile ittifak kurmanın modernleşme yolunda, Türkiye Cumhuriyeti’ni hem ekonomik hem de demokrasi uygulamaları yönünden yönlendirici olduğu düşüncesiyle yola çıkıldığı

değerlendirilmektedir. Üst kısımda birleşik Türk ve ABD bayrakları dostluk ve iş birliği vurgusunu pekiştirmektedir

İçeriksel analiz bulgularına bakıldığında ise birkaç önemli husus görünmektedir. Pulhan (1963), Truman Doktrini kapsamında ilerleyen Türk – Amerikan iş birliğinin 10’uncu yıl hatırası nedeniyle 1957 yılında dolaşıma çıkan pullar, dönemi yansıtan uygun temanın belirlenmesi amacıyla bir yarışmayla belirlenmiştir. Yarışma sonucunda kazanan temanın ana kesiti olan dişli çark ve zeytin dalı özel ilk gün damgasında da kullanılmıştır (Pulhan, 1963). Armaoğlu (2018), yapılan yardımlarla gönderilen askeri malzemeleri ABD’nin izni olmadan kullanılmadığını, askeri ve ekonomik alanda bağımlılığın arttığını bunun yanı sıra tarımda kalkınmanın gerçekleştiğini ifade etmektedir.

4.1.6. Benjamin Franklin’in 250. Doğum Yılı Pul Serisi’nin Analiz Bulguları

İşlevsel analiz birkaç önemli bulguyu ön plana çıkarmaktadır. Öncelikle, Benjamin Franklin’in 250. Doğum Yılı anısına çıkartılmıştır. Basım Adedi 500.000 olup iki adet 65 kuruşluk (toplam 130 kuruş) puldan oluşmaktadır. Tifdruk baskı yöntemiyle Avusturya Devlet Matbaası’nda basılmıştır. İsfila (2016) Pul Kataloğuna göre iki puldan oluşan seri, (50’lik) tabakalarla tedavüle sokulmuştur. 28 Kasım 1957’de Benjamin Franklin’in 250. Doğum Yılı konulu iki değerli Anma Pulları serisi, ikisi de

65 kuruş, toplam 130 kuruş bedellidir. Anma Pulları serisine, PTT tarafından İlk Gün Zarfı ile Özel Posta Damgası yapılmamıştır (İsfila, 2016).

Sembolik analizler yapıldığında ise temel olarak şu bulgulara ulaşılmıştır: Seri aynı kompozisyonda aynı değerde (65 kuruş) erguvan ve koyu mavi iki puldan oluşmaktadır. İkisinde de Benjamin Franklin'in aynı resmi bulunmakta ve alt kısımda "250. Doğum Yılı 1706- 1956" yazısı bulunmaktadır. Pulların basılmasında Franklin'in entelektüel kişiliği ve Türk-Amerikan yaklaşması için bir fırsat olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Seçilen renkler (erguvan ve koyu mavi) hem devlet adamı ciddiyetini hem de entelektüel kişiliğine uygun olarak seçildiği değerlendirilmektedir. Benjamin Franklin'in seçilmesinde modernleşme yolunda öncül bir kişilik olmasının ve Batı uygarlığını temsil ettiği düşüncesinin da etkili olduğu değerlendirilmektedir.

İçeriksel analiz bulgularına bakıldığında ise birkaç önemli husus görülmektedir. Benjamin Franklin (1706-1790), Amerikan aydınlanmasının en dikkat çekici entelektüel figürlerinden biri olarak, matbaacı, yayıncı, mucit, bilim insanı, eğitimci, siyasetçi ve diplomat kimlikleriyle öne çıkmıştır. Bilimsel çalışmaları arasında, şimşegın elektriksel bir doğaya sahip olduğunu gösteren 1752 tarihli uçurtma deneyi, en bilinen katkılardandır. Bu deneysel çalışması, doğa bilimlerinin halk nezdinde popülerleşmesinde etkili olmuştur. Siyasi kariyerinde ise Franklin, 1757'den itibaren Pennsylvania Kolonisi'nin temsilcisi olarak yaklaşık 15 yıl Londra'da görev yapmış, 1776'da Amerika'nın Fransa ile ittifakını görüşmek üzere Paris'e gitmiş ve burada Amerika'nın ilk elçisi olarak görev almıştır. Franklin, Amerikan Bağımsızlık Bildirisi, Fransa ve İngiltere ile yapılan antlaşmalar ve ABD Anayasası olmak üzere, Amerikan demokrasisinin temelini oluşturan dört kurucu belgede imzası bulunan tek kişidir. Siyasi yaşamının son belgesi ise köleliğin kaldırılmasını talep eden bir dilekçedir. Franklin'in 1790'daki ölümünün ardından Fransa üç günlük yas ilan etmiştir. Bu karar, onun yalnızca Amerika değil, çağının evrensel düşünce dünyası üzerindeki etkisini de ortaya koymaktadır. 1956 yılında basılan Benjamin Franklin'in 250. Doğum Yılı serisinin seçilmesinde Türk- ABD ilişkilerinin geliştirilme düşüncesi, Franklin'in entelektüel kişiliği, dünya çapında önemli bir devlet adamı ve bilim insanı olmasının etkili olduğu değerlendirilmektedir.

4.2. Pullar Üzerinden Siyasal ve Sosyal Değişimin Bulguları

Çalışmamızın kapsadığı 1946-1957 yılları arasındaki pul serileri kapsamında İsfila (2016) Pul Kataloğu incelendiğinde, Türkiye Cumhuriyeti ile ABD ilişkilerini doğrudan yansıtan toplam 16 puldan oluşan altı seri olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu pul serilerinin 1946 Missouri'nin İstanbul'u Ziyareti, 1952 Kore Savaşları, 1954 NATO'nun Kuruluşunun 5. Yıldönümü, 1956 Sarıyar Barajı'nın Açılışı, 1957 Türk-Amerikan İş Birliğinin X. Yıldönümü ve yine 1957 yılında dolaşıma giren Benjamin Franklin'in 250. Doğum Yılı pul serileri olduğu ortaya çıkmaktadır (İsfila, 2016). Bu altı seri dönemin sosyal ve siyasal anlayışını yansıtmakta ve çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Filatelinin propaganda, tanıtım ve iletişim açısından çok önemli bir yeri olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Missouri'nin Türkiye ziyaretinin yeni bir dönemin, değişimlerin olduğu, demokrasi, özgürlük ve zenginliğin simgesi olarak görülen Batı Bloku ile özellikle ABD eksenli bir dış politika benimsediği dönemin başlangıcın simgesi olduğu ortaya çıkmıştır. Kore Savaşıyla, yönünü Batı'ya dönen ve Batı uygarlığını tanıyan Türkiye'nin Uzak Doğu ülkelerini, kültürünü medeniyetini tanıma hem de o bölgelerdeki uluslara Türk insanını, Türk kültürünü tanıtmaya fırsatını bulduğu bulgularına ulaşılmıştır. NATO üyesi olan Türkiye'nin artık ABD odaklı Batı medeniyetinin bir parçası olma yolunda daha emin adımlar atarak yürüyeceğinin önemli bir simge olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Truman Doktrini ve Marshall Yardımı'nın Türkiye'nin modernleşmesine katkıda bulunduğu; Batı medeniyetinde olduğu gibi tarım, sanayi, şehircilik ve ekonomik kalkınma sürecinde çağdaş uygarlık düzeyine ulaştıracak planlı çalışmaların yapıldığı ve Sarıyar Barajı'nın bu tesislerden biri olduğu ortaya çıkmaktadır. ABD ile ittifak kurmanın modernleşme yolunda, Türkiye Cumhuriyeti'ni hem ekonomik hem de demokrasi uygulamaları yönünden yönlendirici olduğu düşüncesiyle yola çıkıldığı tespit edilmiştir. Benjamin Franklin'in düşünce ve eylemlerinin (Türkiye'nin de dahil olduğu) günümüz Batı medeniyetini temsil eden değerlerin öncülü olduğu ve modernleşme yolunda önder bir kişilik olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Pulların içerdiği figürler analiz edildiğinde modernleşmeyi çağrıştıran simgelerin öne çıktığı görülmektedir. Batılılaşma, iş birliği, kalkınma, ittifak, sanayi ve tarım çalışmaları temaları görsel metinlerde açıkça ve örtük biçimde kullanıldığı görülmektedir. Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme hedefini ABD ile gerçekleştirme çabasının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Pullarda kullanılan

simge ve yazıların genellikle uyumlu, olumlu, sorunsuz bir anlatıya sahip olduğu görülmektedir. Devletin dış politikasını topluma aktarırken eleştiri ve muhalif düşüncelerden uzak bir söylemi tercih ettiği ve ideolojik yönlendirme amacı taşıdığı bulgularına da ulaşılmıştır.

4.3. Karikatürler Üzerinden Siyasal ve Sosyal Değişim İle İlgili Bulgular

Çalışma sonunda belirlenen sekiz konuda toplam 26 karikatür analiz edilmiştir. Analiz edilen konu başlıkları; Siyasi Sorunlarda Batı'nın Yardımına Gereksinim Duyulması İle İlgili Karikatürler (Missiouri Zırhlısı'nın Ziyareti ve Boğazlar Sorunu), Büyük Devletlerin (ABD ve Sovyetler Birliği) Ekonomik Yardımları İle İlgili Karikatürler, Demokrasi, Barış, Özgürlük Sloganlarını Kullanan Büyük Devletler İle İlgili Karikatürler, Kore Savaşı İle İlgili Karikatür, Türkiye'deki Batı (özellikle ABD) Hayranlığı İle İlgili Karikatürler, Karikatür Serisinde Reklam Olarak Resmedilen ABD Ürünlerinin (ABD Üretimi Olduğu İçin) Kaliteli Olduğu İmajının Kullanılması İle İlgili Karikatürler, İktidardaki Demokrat Parti'yle İlgili Karikatürler, Batı'ya Yönelik Eleştirel Karikatürler olarak belirlenmiştir.

Olumlayıcı karikatürlerde ABD, modernleşmenin ve kalkınmanın simgesi olarak sunulurken; eleştirel karikatürlerde ise bağımlılık, baskı veya ikiyüzlülük temalarının ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Bu ayrım, dönemin siyasal havasının Türk-ABD ilişkilerine yönelik yıllar içindeki değişimi yansıtmaya açısından önemli bir tespit sunmaktadır. Toplumun tek tip bir yargıya sahip olmadığını, karikatürlerin bu yönüyle dönemin eleştirel düşüncelerini ortaya koymakta önemli görsel unsurlar olarak görülmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Karikatürlerdeki genelde abartılı olarak görülen metafor, simge, figür, klişe çizim ve metinlerin toplumdaki modernleşme sürecini yansıttıkları ifade edilebilir. Özellikle Batılılaşma politikasının getirdiği kültürel değişimin kültür yozlaşmasına dönüştüğünün sunulduğu abartılı karikatürlerde gülünç ve eleştirel biçimde çizildiği görülmektedir. Bu bulgular, modernleşme kuramının toplumsal düzeyde her zaman sorunsuz ve kabul gören bir süreç olmadığını göstermektedir.

4.3.1. Batı'nın Yardımına Gereksinim Duyulması İle İlgili Karikatürlerin (Missiouri Zırhlısı'nın Ziyareti ve Boğazlar Sorunu) Analiz Bulguları

Karikatürlerin analiz edildiğinde pullara göre daha çeşitli ve çok katmanlı bir söyleme sahip olduğu tespit edilmiştir. Analiz edilen karikatürlerde, Türk–Amerikan ilişkilerinin hem olumlayıcı hem de sorgulayıcı, eleştirel biçimde ele alındığı ortaya çıkmaktadır. Bu bulguların, karikatürlerin toplumsal algıyı ve kamuoyundaki eleştirileri yansıtmaya gücünü ortaya koyduğu anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet, 04 Nisan 1946

Cumhuriyet, 06 Nisan 1946

Cumhuriyet, 20 Ağustos 1946

İşlevsel analiz birkaç önemli bulguları ön plana çıkarmaktadır. Öncelikle, 1946 yılının Nisan ayında ABD'nin Missouri Zırhlısının Akdeniz'e girerek birçok ülkeye uğraması ve İstanbul Ziyareti ile karikatürde her ülkenin alışılmış klişe şekillerde çizildiği görülmektedir. Hem Avrupa hem de Kuzey Afrika ülkelerinin ABD'nin

yardımına gereksinim duyduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık Türkiye, dimdik duran ve yüzü Batı'ya yönelik bir askerle gösterilmiştir. Sol alttaki ikinci karikatürde Türk ve ABD bayraklarıyla birbirini selamlayan iki dost devlet görülmekte, aşağıdaki yazıda “düşman çatlatan “ifadesi yazılıdır.” Sağ alttaki üçüncü karikatürde ise Boğazlar konusunda Sovyet Rusya'nın tehditlerine karşı Batı'nın (ABD, İngiltere) desteğini göstermektedir.

Sembolik analizler yapıldığında ise temel olarak şu bulgulara ulaşılmıştır. Üstteki karikatürde İngiltere ağzında pipolu melon şapkalı, İspanya uyuyan bir asker, Fransa yardım isteyen yaşlı bir kadın, İtalya yardım için dilenen bir kişi, Almanya ölmüş iskelet haline gelmiş durumda, Yunanistan kaynayan kazanı (demokrasi kazanı) karıştıran bir kişi (palikarya), Kuzey Afrika ülkeleri başında fes ve sarıkla birer dilenci bedevi, Sovyetler Birliği yanlısı Doğu Avrupa ülkeleri de merakla ve endişeyle bakan birer kişi olarak gösterilmiştir. Buna karşın Türkiye, dimdik duran ve yüzü Batı'ya yönelik bir askerle gösterilmiş, Batı'nın Sovyet tehditlerine karşı Boğazlar konusundaki bize desteğini de simgeleyen bir hoş geldin çelengiyle gösterilmiştir. Modernleşme açısından; Batı Bloku yönüne dönen Türkiye'nin artık ABD odaklı Batı uygarlığının bir parçası olma yolunda önemli bir simge olarak ortaya çıktığı değerlendirilmektedir.

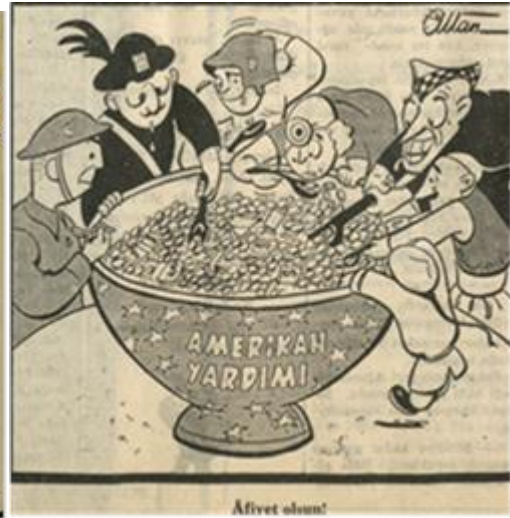
İçeriksel analiz bulgularına bakıldığında ise birkaç önemli husus görülmektedir. 1946 yılının Nisan ayında Missouri'nin Türkiye dahil olmak üzere bölgedeki ülkeleri ziyareti büyük bir propagandaya dönüştürülmüştür. 1945 sonrası Sovyetler Birliği, Türkiye'ye verdiği nota ile Boğazlar üzerinde kendisine bazı ayrıcalıklar tanınmasını, Kars ve Ardahan'ı istemiştir. Japonya'nın yenilgi belgelerinin imzalandığı ve fiilen İkinci Dünya Savaşı'nın ardından oluşan yeni dünya düzeninin iki liderinden biri ABD'nin Akdeniz'e güçlü bir deniz gücü yerleştirme girişiminin ilk adımlarından olan bu ziyaret hem Türk halkı tarafından sevinçle karşılanmış hem de uluslararası kamuoyunca özel bir ilgiyle izlenmiştir. Arka planında, Sovyetlerin güneyindeki anti komünist güçlere destek olmak o ülkeleri yanına çekme stratejisi olduğu değerlendirilmektedir. Sol alttaki ikinci karikatür de 5 Nisan 1946 tarihinde Missouri'nin Türkiye ziyareti ile ilgilidir, Sovyetler Birliği'nin tehditlerine karşı güçlü bir dost arayan Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Türk halkı için moral verici bir olay olmuş, coşkuyla karşılanmıştır. Missouri'nin Türkiye ziyareti; Türkiye'nin dış politikasında da önemli değişimlerin başlangıcı olduğu ifade edilebilir. Türkiye dış politikada bütünüyle Batı Bloku ile özellikle Amerika odaklı bir dış siyaset benimsediği

dönemin başlangıcın simgesi olarak değerlendirebilir (Armaoğlu, 2021). Soğuk Savaş'ın başladığı dönemde ABD'nin Akdeniz'e güçlü bir deniz gücü yerleştirme girişiminin ilk adımlarından olan bu ziyaret hem Türk halkı hem de antikomünist ülkeler tarafından sevinçle karşılanmış, uluslararası kamuoyunca özel bir ilgiyle izlenmiştir. Arka planında, Sovyetlerin güneyindeki anti komünist güçlere destek olmak o ülkeleri yanına çekme stratejisi olduğu değerlendirilmektedir. Sol alttaki karikatürde Türk ve ABD bayraklarıyla birbirini selamlayan iki dost devlet görülmekte, aşağıdaki yazıda “düşman çatlatan “ifadesi yazılıdır.” Düşman çatlatan” ifadesi Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik tehditlerine karşı ABD desteğini simgelemektedir. Türkiye'nin denge politikasını terk ederek dış siyasette tamamen (demokrasi, özgürlük ve zenginliğin simgesi olarak görülen) Batı Bloku ile özellikle Amerika eksenli bir dış politika benimsediği dönemin başlangıcın simgesi olarak değerlendirilebilir. Sağ alttaki üçüncü karikatürde ise İkinci Dünya Savaşı sonrası ve özellikle Yalta Konferansı'nda Boğazlar konusunda Sovyetler Birliği'nin tehditlerine karşı Batı'nın (ABD, İngiltere) desteğini göstermektedir.

4.3.2. Büyük Devletlerin (ABD ve Sovyetler Birliği) Yardımları İle İlgili Karikatürlerin Analiz Bulguları

Akbaba, 31 Mart 1949

Akbaba, 10 Mart 1949

Akbaba, 28 Şubat 1946

İşlevsel analiz birkaç önemli bulguları ön plana çıkarmaktadır. Öncelikle, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu dünyanın iki lideri ABD, SSCB ve öteki ülkeler de karikatürde her ülkenin alışılmış klişe şekillerinde çizildiği görülmektedir. Hem Avrupa hem de Kuzey Afrika ülkelerinin ABD'nin yardımına gereksinim duyduğu, aynı zamanda asıl aç gözlü olanın büyük devletler olduğu (en alt karikatür) da vurgulanmaktadır.

Sembolik analizler yapıldığında ise temel olarak şu bulgulara ulaşılmıştır. Sol üstteki karikatürde ABD tipik Sam Amca, SSCB ise askeri üniformalı şekilde çizilmiş. İkisinin de elinde dilenciye verecekleri altın dolu bir torba bulunuyor ve yüzlerinde ciddi bir ifade var. İkisi de aynı uzaklıkta sırtını palmiye ağacına dayayıp oturan bir bedeviye (Kuzey Afrika ülkelerini temsil eden) yaklaşıyor. Dilenci bedevi iki elini iki yana açmış bekliyor, dilenci iki büyük devlete de aynı oranda yakın. Dilencinin elleri özellikle büyük çizilmiş, kolay kolay doymayacağı anlaşılıyor. Sağ üstteki ikinci karikatürde, üzerinde "Amerikan Yardımı" yazan ve ABD bayrağındaki yıldızları çağrıştıran yıldız desenli kazan büyüklüğünde büyük bir tas görülüyor. Avrupa ülkelerini temsil eden kişiler yardımı ellerindeki kepçelerle almaya çalışıyor, sol başta asker kıyafetli ve Türk bayrağının simgesi yıldız ve ayın olduğu başlıklı kişi Türkiye'yi temsil ediyor. Türkiye'nin aldığı askeri yardımlardan dolayı asker üniformasıyla çizilmiş. Türkiye'yi temsil eden asker diğerleri gibi kepçeyle yardımı almıyor, tereddütlü bir şekilde yardım kazanına bakıyor. Alttaki üçüncü karikatürde ise melon şapkalı, İngiltere ile klişe çizgileriyle ABD'yi temsilen Sam Amca dünya küresinin

başında konuşuyor. ABD, "şu aç milletleri nasıl doyuracağız" derken İngiltere, "asıl aç gözlü milletleri nasıl doyuracağız" diye eleştirel gözle asıl açgözlü olanın ABD olduğunu belirtiyor. Modernleşme açısından; İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyanın iki kutuplu yeni bir döneme geçtiği, Batı-Doğu Bloku veya kapitalist/demokrat-komünist/sosyalist gibi adlandırmalar yapılsa da ABD ile Sovyetler Birliği'nin dünyayı bu yeni söylem ve yöntemlerle yönlendirdiği hatta sömürdüğü bir düzenin kurulduğunun vurgulandığı değerlendirilmektedir.

İçeriksel analiz bulgularına bakıldığında ise birkaç önemli husus görünmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu dünyanın iki lideri ABD ve Sovyetler Birliği'nin savaş sonrası yardıma muhtaç ülkelere yardım ettiği işleniyor. İlk karikatürde yardım alan bedeviler (Kuzey Afrika Ülkeleri) dilenci olarak gösterilmiş. Akşin (2021), Truman Doktrini'nin kabulüyle ABD'nin askeri yardımlarının hız kazandığını ve Soğuk Savaş'ın Truman Doktrini ile başladığını ifade etmektedir. İkinci karikatürde Marshall Planı ve Truman Doktrini doğrultusunda yardım alan Avrupa ülkeleri temsil edilmiş. Türkiye'nin aldığı askeri yardımlar öne çıkarılmış. Üçüncü karikatürde ise İkinci Dünya Savaşı sonrası sömürgeciliğin yerini "demokrasi, insan hakları ve özgürlük vb." söylemlerin aldığını, yardım alan ülkelerin aç ve muhtaç olduğu anlatılıyor. Ancak dünyayı yönlendiren lider ülkelerin (burada ABD) açgözlü olup dünyayı sömürdüğü eleştirel biçimde işleniyor. Batı'nın zenginlik, insan hakları, demokrasi ve özgürlük gibi değerlerini temsil ettiği ve zor durumdaki ülkelere yardım ettiği imajı verildiği değerlendirilmektedir. Oluşan yeni dünya düzeninde kapitalizmin temsilcisi ABD ile komünizmin temsilcisi Sovyetler Birliği'nin dünyayı yardım etme söylemiyle sömürdüğü şeklinde yorumlanmaktadır.

4.3.3. Demokrasi, Barış, Özgürlük Söylemlerini Kullanan Büyük Devletler İle İlgili Karikatürlerin Analiz Bulguları

Cumhuriyet, 31 Ekim 1946

Cumhuriyet, 25 Temmuz 1946

Akbaba, 07 Mart 1946

Markopaşa, 10 Mart 1947

İşlevsel analiz birkaç önemli bulguları ön plana çıkarmaktadır. Öncelikle, karikatürlerde İkinci Dünya Savaşı sonrası iki büyük devlet olan ABD ve Sovyetler Birliği'nin liderliği anlatılmaktadır. Sol üstteki birinci karikatür “Bayram Arabası” başlığına sahip. Bayram arabasına sadece savaştan galip çıkanlar binmiş. Dizginleri ABD tutuyor çünkü atom silahına sahip. Dizginleri elinde tutan ABD arabayı çekecek söylemleriyle barışı simgeleyen atı bekliyor, Barış atının nalları iş birliği, görüş birliği ve fikir birliği, ancak ortada sadece Barış ve nallarının söylemi var. Sağ üstteki ikinci karikatürün adı “O Mahiler ki “mahiler savaş galibi ülkeleri gösteriyor. Demokrasi

Bahçesi adı verilen toprağın üstüne ABD dolarlarıyla ekim yapıyorlar. Ancak asıl niyetleri toprağın altında, onlar da pahalılık, açlık, kin ve hegemonya. Her ne kadar Demokrasi Bahçesi levhasının üstüne tünemiş ağzında zeytin dalı olan barış güvercini olsa da havada akbabaya benzeyen leş kargaları uçuşuyor. Sol alttaki üçüncü karikatürde ise ABD'nin atom silahına sahip olarak öne çıkmasını tasvir ediyor. Büyük bir para kasasında "atom sırrı" diye yazsa da içeride sadece paralar görülüyor. Sağ alttaki karikatürde ise büyük bir devle(harp) konuşan ABD görülüyor.

Sembolik analizler yapıldığında ise temel olarak şu bulgulara ulaşılmıştır. Sol üstteki birinci karikatür "Bayram Arabası" başlığına sahip. Bayram arabası savaştan galip çıkanların yeni dünya düzenini simgeliyor çünkü sadece yenen devletler ve onların yandaşı küçük devletler arabaya binebilmiş. Dizginleri ABD tutuyor çünkü atom silahına sahip olduğu görülüyor. Arabada galip devletler koltuktalar ve diğer devletler de arabaya sıkışmış durumda. Dizginleri elinde tutan ABD arabayı çekecek atı (barış) söylemleriyle Barış! atını bekliyor, Barış atının nalları fikir birliği, görüş birliği ve iş birliği. Ancak ortada sadece Barış ve nallarının söylemi var, eylem yok. Sağ üstteki ikinci karikatürün adı "O Mahiler ki ", mahi savaş galibi devletleri simgeliyor. Savaştan galip çıkan mahi devletler (SSCB, İngiltere, ABD ve Fransa Demokrasi Bahçesi adı verilen toprağın üstüne ABD dolarlarıyla ekim yapıyorlar. Ancak asıl niyetleri toprağın altında, onlar da pahalılık, açlık, kin ve hegemonya. Her ne kadar Demokrasi Bahçesi levhasının üstüne tünemiş ağzında zeytin dalı olan barış güvercini olsa da havada akbabaya benzeyen leş kargaları uçuşuyor. Durumun ümitsiz ve galip devletlerin aslında diğer devletleri sömürdüğü anlatılmak isteniyor. Sol alttaki üçüncü karikatürde ise ABD'nin atom silahına sahip olarak öne çıkmasını tasvir ediyor. Büyük bir para kasasında atom sırrı diye yazsa da içeride dünya ülkelerinden topladığı paraları muhafaza ettiği ve askeri gücü sayesinde sakladığı kasa görülüyor. Sağ alttaki karikatürde ise büyük bir devle(harp) konuşan ABD görülüyor. Amerika, "hey sen kimsin" diye soruyor. Dev(harp); "ben mi, yoksullara ölüm ve afet getiren, sana atomu keşfettirip meydan okutturan, mallarına dünya piyasasında pazar bulan, kasalarına milyonlar taşıyan, nefret ettiğin! harbim! ise büyük bir devle konuşan ABD görülüyor. Aslında barış değil savaşın büyük devletlerin işine geldiğini ve büyük devletlerin barış söylemlerinin tam tersine hareket ettikleri ifade ediliyor. Modernleşme açısından; İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyanın iki kutuplu yeni bir döneme geçtiği, Batı-Doğu Bloku veya kapitalist/demokrat-komünist/sosyalist gibi adlandırmalar yapılsa da ABD ve

Sovyetler Birliği'nin dünyayı bu yeni söylem ve yöntemlerle yönlendirdiği hatta sömürdüğü bir düzenin kurulduğunun vurgulandığı değerlendirilmektedir. Yeniden devletlerin kuracağı Birleşmiş Milletler Örgütü'nün de yeniden dört büyük devletin (sonradan Çin Halk Cumhuriyeti de eklenmiştir) kendi çıkarları doğrultusunda hareket edeceği vurgulanmaktadır.

İçeriksel analiz bulgularına bakıldığında ise birkaç önemli husus görülmektedir. Sol üstteki birinci karikatür “Bayram Arabası” başlığına sahip. Bayram arabası savaşta galip çıkanların yeni dünya düzenini simgeliyor çünkü sadece yenilen devletler ve onların yandaşı küçük devletler arabaya binebilmiş. Karikatür İkinci Dünya savaşı sonrası kurulacak olan Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulma aşamasındaki sorunlu döneme işaret ediyor. Dizginleri ABD tutuyor çünkü atom silahına sahip olduğu görülüyor. II. Dünya Savaşı tarihin en yıkıcı savaşı olmuş galip gelen Avrupa ülkeleri de ekonomik olarak zor duruma düşmüşlerdir. Bu durum ABD'nin dünya üzerindeki rolünü değiştirmeye başlamış, Sovyetlerin uyguladığı baskı sonucunda Avrupa'da oluşan güvenlik ve ekonomik temelli kaygıların giderilmesi, ABD açısından önemli bir konu haline gelmiştir (Kılınçkaya, 2013 s.134). Savaş sonrası barış ve güvenliğin tesis edilmesi amacıyla yeni bir örgüt kurulması fikri ortaya atıldığı, BM kurucu üyelik statüsü kazanmak amacıyla Türkiye'nin Mihver devletlerine harp ilan ettiği görülmektedir (Emiroğlu, 2006). Karikatürdeki arabada galip devletler koltuktalar ve diğer devletler de arabaya sıkışmış durumda. Dizginleri elinde tutan ABD arabayı çekecek atı(barış) söylemleriyle Barış! atını bekliyor, Barış atının nalları fikir birliği, görüş birliği ve iş birliği. Sağ üstteki ikinci karikatürün adı “O Mahiler ki “, mahi savaş galibi devletleri simgeliyor. Savaşta galip çıkan mahi devletler (SSCB, İngiltere, ABD ve Fransa Demokrasi Bahçesi adı verilen toprağın üstüne ABD dolarlarıyla ekim yapıyorlar. Ancak asıl niyetlerinin toprağın altındaki pahalılık, açlık, kin ve hegemonya olduğu ve kötü niyetli olduklarını belirterek eleştiriliyor. Sol alttaki üçüncü karikatürde ise ABD'nin atom silahına sahip olarak öne çıkmasını tasvir ediyor. İki kutuplu dünya düzeninde ABD'nin atom silahını kullandığı için bir adım öne çıktığı dönemi simgeliyor. Büyük bir para kasasında atom sırrı diye yazsa da içeride dünya ülkelerinden topladığı paraları muhafaza ettiği ve askeri gücü sayesinde sakladığı kasa görülüyor. Sağ alttaki karikatürde ise büyük bir devle(harp) konuşan ABD görülüyor.

4.3.4. Kore Savaşı İle İlgili Karikatürün Analiz Bulguları

Vatan, 14 Ağustos 1950

İşlevsel analiz birkaç önemli bulguları ön plana çıkarmaktadır. Öncelikle, siyah beyaz çizilen Kore Savaşı ile ilgili bu karikatürde kendine ve silahına güvenen, dosta güven düşmana korku salan yakışıklı bir Türk askeri görülüyor. Hemen önündeki sınırın karşısında ise Stalin'e benzeyen hantal bir Rus ve ona zincirle bağlı Kuzey Koreli bir kişi görülüyor. İkisi de sivil kıyafetli, ikisi de komünist olan Rus ve Kuzey Koreli devletlerin yöneticilerini tasvir ediyor. Türkleri tanımayan Kuzey Koreli Rus'a "yeni geleni tanıyor musun usta?" diye sorunca Rus da tarihsel olarak -Türk-Rus savaşlarını da kastederek- "hem de nasıl" diye cevap veriyor. Kuzey Korelide korku, Rus da endişe hâkim olduğu görülüyor.

Sembolik analizler yapıldığında ise temel olarak şu bulgulara ulaşılmıştır. Siyah beyaz çizilen Kore Savaşı ile ilgili bu karikatürde kendine ve silahına güvenen, dosta güven düşmana korku salan yakışıklı bir Türk askeri görülüyor. Türk askerinin uzun boyu ve silahının da dik ve büyük olması göreve hazır olduğunu gösteriyor. Hemen önündeki alçak ve özensiz sınırın karşısında ise Stalin'e benzeyen hantal bir Rus ve ona

zincirle bağı Kuzey Koreli bir kişi görülüyor. Sınırın özensiz ve alçak olması kolaylıkla geçilebileceğini ifade ediyor. İkisi de sivil kıyafetli, ikisi de komünist olan Rus ve Kuzey Koreli devletlerin yöneticilerini tasvir ediyor. Türkleri tanımayan Kuzey Koreli Rus'a "yeni geleni tanıyor musun usta?" diye sorunca Rus da tarihsel olarak -Türk-Rus savaşlarını da kastederek-" hem de nasıl diye cevap veriyor. Kuzey Koreli'de korku, Rus'ta endişe hâkim olduğu görülüyor. Modernleşme açısından önemi; yönünü Batı'ya dönen ve Batı uygarlığını tanıyan Türkiye'nin Uzak Doğu ülkelerini, kültürünü medeniyetini tanıma fırsatı olmuş aynı zamanda o bölgelerdeki uluslara Türk insanını, Türk kültürünü tanıtmaya fırsatı olmuştur.

İçeriksel analiz bulgularına bakıldığında ise birkaç önemli husus görünmektedir. Kore Savaşı, Soğuk Savaş Dönemindeki iki kutuplu dünyadaki ilk büyük savaştır. Armaoğlu (2018), 25 Haziran 1950'de Kuzey Kore'nin Güney'e saldırmasıyla başladığını ifade eder (Armaoğlu, 2018). Komünist büyük devletlerin (SSCB ve Çin Halk Cumhuriyeti) kışkırtmasıyla güneydeki soydaşlarına karşı katliama girişen Kuzey Kore'ye karşı BM'nin güneydeki demokrat halkı korumaya yönelik kararı doğrultusunda savaşa giren Türk askerinin gücünü gösteren bu karikatürde kendine ve silahına güvenen, dostta güven düşmana korku salan yakışıklı bir Türk askeri görülüyor. Kore Savaşı'nda, ABD öncülüğündeki BM Güçlerinde savaşan Türk askeri sayesinde Türk-ABD ilişkilerinin geliştiği, Türk askerine güvenin arttığı ve NATO'ya girme yolunun açıldığı da simgelenmektedir. 2017 yılındaki "Ayla" filmi, Kore Savaşı'ndaki Astsubay Süleyman Dilbirliği ile Koreli küçük kız Eunja Kim'in gerçek yaşamlarından alınarak sinemaya uyarlanmıştır. Kore'deki Türk askerinin üstün başarısı Türkiye'nin NATO'ya alınmasını sağlamış ve savaş bitmeden 18 Şubat 1952 tarihinde Kuzey Atlantik Antlaşması'na (NATO) üye olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki iki kutuplu dünyada iki tarafın desteklediği ilk sıcak çatışma olması açısından Kore Savaşı önemli bir yer tutmaktadır. Perde gerisinde ABD-Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin olduğu, dünya kamuoyuna baskıcı komünizm ile insan haklarını savunan özgürlükçü demokratik dünyanın savaşı olarak sunulmuş karikatürlerde bu simgeler sıkça kullanılmıştır.

4.3.5. Türkiye’deki Batı (Özellikle ABD) Hayranlığı İle İlgili Karikatürlerin Analiz Bulguları

Akbaba, 03 Mart 1949

Cumhuriyet, 18 Mayıs 1947

İşlevsel analiz birkaç önemli bulguları ön plana çıkarmaktadır. Öncelikle, soldaki ilk karikatürde kendi dilini ve değerlerini aşağı görüp Amerikan özentisi olan kişiler eleştiriliyor. Sağdaki ikinci karikatürde ise Amerikalıların zengin olduğu ve bize her türlü zenginlik getireceği algısı eleştirel olarak ifade edilmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türk-ABD ilişkilerinin gelişmesi, iki ülkenin politik olarak yakınlaşması ve demokrasinin ABD eliyle geleceği gibi düşüncelerle Amerikan özentisi öne çıkmış bu durum karikatürlere konu olmuştur.

Sembolik analizler yapıldığında ise temel olarak şu bulgulara ulaşılmıştır. Soldaki ilk karikatürde kendi dilini ve değerlerini aşağı görüp Amerikan özentisi olan kişiler eleştiriliyor. Sağdaki ikinci karikatürde ise Amerikalıların zengin olduğu ve bize her türlü zenginlik getireceği algısı eleştirel olarak ifade edilmektedir. İki karikatürde de kişilerin kıyafet ve hareketleriyle Amerikalı gibi olmaya çaba gösterdikleri onları taklit ederek özentisi içinde oldukları eleştirilmektedir. Papyon, kravat, bir eli cebinde diğer elinde sigara veya puro olduğu halde konuşan, saçları briyantınli ve fötr şapkalı tipler özentinin belirtileri olarak simgelenmektedir. Modernleşme açısından; İkinci Dünya

Savaşı sonrası dünyanın iki kutuplu yeni bir döneme geçtiği, Batı-Doğu Bloku veya kapitalist/demokrat-komünist/sosyalist gibi adlandırmalar yapılsa da ABD ve Sovyetler Birliği'nin dünyayı bu yeni söylem ve yöntemlerle yönlendirdiği hatta sömürdüğü bir düzenin kurulduğunun vurgulandığı değerlendirilmektedir. Modernleşme açısından Türkiye'nin artık ABD odaklı Batı medeniyetinin bir parçası olma yolunda ilerlediği bir dönemdir. Ancak modernleşmenin taklit yoluyla gerçekleşebileceği algısı eleştirilmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişmesi, iki ülkenin politik olarak yaklaşması ve demokrasinin ABD eliyle geleceği gibi düşünceleri hicvetmektedir.

İçeriksel analiz bulgularına bakıldığında ise birkaç önemli husus görünmektedir. Soldaki ilk karikatürde kendi dilini ve değerlerini aşağı görüp Amerikan özentisi olan kişiler eleştiriliyor. Sağdaki ikinci karikatürde ise Amerikalıların zengin olduğu ve bize her türlü zenginlik getireceği algısı eleştirel olarak ifade edilmektedir. İki karikatürde de kişilerin kıyafet ve hareketleriyle Amerikalı gibi olmaya çaba gösterdikleri onları taklit ederek özentisi içinde oldukları eleştirilmektedir. Karikatürün demokrasi söylemlerinin arttığı, ekonomik ve siyasi sorunların başladığı 1954 öncesi dönemdeki anlayışı yansıttığı değerlendirilmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişmesi, iki ülkenin politik olarak yaklaşması ve demokrasinin ABD eliyle geleceği gibi düşüncelerle Amerikan özentisi öne çıkmış bu durum karikatürlere konu olmuştur. Modernleşmenin taklit yoluyla gerçekleşebileceği düşüncesi eleştirilmektedir.

4.3.6. Reklamlarda ABD Ürünlerinin (ABD Üretimi Olduğu İçin) Kaliteli Olduğu İmajının Kullanılması İle İlgili Karikatürlerin Analiz Bulguları

Zafer, 31 Temmuz 1950 Ulus, 26 Temmuz 1950 Cumhuriyet, 19 Şubat 1947

Hürriyet, 22 Şubat 1949

Vatan, 08 Nisan 1950

İşlevsel analiz birkaç önemli bulguları ön plana çıkarmaktadır. Öncelikle, 1950’li yılların başından itibaren ABD kültürünün her anlamda propaganda ile Türkiye’ye yerleştiği, “ABD malı ise iyidir” anlayışının kabul ettirilmeye çalışıldığı bu dönemde; reklamlarda karikatür ve çizim yoluyla yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Sol üstteki ilk çizimde Jeep, ikinci karikatürde John Deere Traktörü’ nün özellikleri anlatılıyor. Amerikan üretimi olduğu ve dünyanın çeşitli yerlerinde

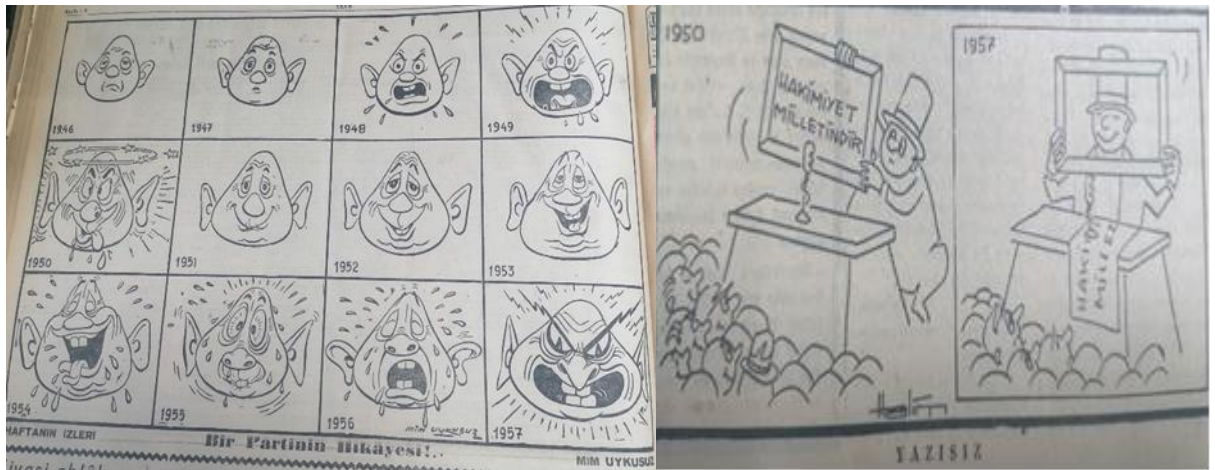
kullanıldığı harita üzerinde gösteriliyor. 1950li yılların başında basılmıştır. Üstteki en sağdaki reklamda ise Pan American Havayolları'nın dünyanın en tecrübeli havayolu olduğu reklamda vurgulanıyor. Sol alttaki Philco Buzdolapları reklamında ise “Hakiki Amerikan” yazılarak özellikleri anlatılıyor. Sağ alttaki haşerat ilacı DDT ise çok etkili olduğu, Amerikan müstahzarı (ABD’de karışım olarak hazırlanmış) olduğu ve taze Amerikan malı olduğu reklamlarda özellikle yazıldığı görülüyor.

Sembolik analizler yapıldığında ise temel olarak şu bulgulara ulaşılmıştır. ABD özentisinin reklamlarda karikatür ve çizim yoluyla yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası iki kutuplu dünyanın kapitalist lideri ABD’nin Türkiye’ye demokrasi, özgürlük, insan hakları ve zenginlik vb. getireceği, üstün modernleşme ve kültüre sahip olduğu algısı oluşmuş ve bu algı reklamlarda yoğun biçimde kullanılmıştır. Sol üstteki ilk çizimde Jeep, ikinci karikatürde John Deer Traktörü’ nün özellikleri anlatılıyor. Amerikan üretimi olduğu ve dünyanın çeşitli yerlerinde kullanıldığı harita üzerinde gösteriliyor. Deer’in geyik anlamından yola çıkarak reklamda “Geyik Marka “yazılmış önemli bir özellik olarak sunulmuştur. Amerikan dilinin Türkçeden üstün olduğu vurgusu da sezilmektedir. Üstte en sağdaki reklamda ise Pan Amerikan Havayolları'nın dünyanın en tecrübeli havayolu olduğu reklamda vurgulanmaktadır. Şirketin adının Amerikan olmasının hem büyüklük hem de Amerika’ya gitmenin bir prestij kazandıracağı fikri seziliyor. Sol alttaki Philco Buzdolapları reklamında ise “Hakiki Amerikan” yazılarak özellikleri anlatılıyor. Sağ alttaki haşerat ilacı DDT’nin ise çok etkili olduğu, Amerikan müstahzarı (ABD’de karışım olarak hazırlanmış) olduğu ve taze Amerikan malı olduğu reklamlarda özellikle yazıldığı görülüyor. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türk-ABD ilişkilerinin gelişmesi, iki ülkenin politik olarak yaklaşması ve demokrasinin ABD eliyle geleceği gibi düşüncelerle Amerikan özentisi öne çıkmış bu durum reklamlarda sık sık kullanılmıştır. Modernleşme açısından Türkiye’nin artık ABD odaklı Batı medeniyetinin bir parçası olma yolunda ilerlediği bir dönemdir. Ancak modernleşmenin taklit yoluyla gerçekleşebileceği algısı yerleştirilmektedir. Reklamlarda “ABD malı ise iyidir” anlayışının sıkça kullanıldığı görülmektedir.

İçeriksel analiz bulgularına bakıldığında ise birkaç önemli husus görünmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türk-ABD ilişkilerinin gelişmesi, iki ülkenin politik olarak yaklaşması ve demokrasinin ABD eliyle geleceği gibi düşüncelerle Amerikan özentisi öne çıkmış bu durum karikatürlere konu olmuş ve ABD özentisinin reklamlarda

karikatür ve çizim yoluyla yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası iki kutuplu dünyanın kapitalist lideri ABD'nin Türkiye'ye demokrasi, özgürlük, insan hakları ve zenginlik vb. getireceği, üstün modernleşme ve kültüre sahip olduğu algısı oluşmuş ve bu algı reklamlarda sıkça kullanılmıştır. 1950'lerde Türkiye'de tarımın ağırlıklı ve karayollarının da kalitesiz olduğu düşünüldüğünde traktör ve jeep ihtiyacının olduğu görülmektedir. Bu ihtiyacın dünyanın en büyük! devletinden ithal edilen mallarla karşılanması hem ekonomik hem de psikolojik olarak üstünlük sağlayacağı algısı reklamlarda kullanılmıştır. Üstte en sağdaki reklamda ise Pan Amerikan Havayolları'nın dünyanın en tecrübeli havayolu olduğu reklamda vurgulanıyor. Sol alttaki Philco Buzdolapları reklamında ise "Hakiki Amerikan" yazılarak üstün! özellikleri anlatılıyor. Sağ alttaki haşerat ilacı DDT ise çok etkili olduğu, Amerikan müstahzarı (ABD'de karışım olarak hazırlanmış) olduğu ve taze Amerikan malı olduğu reklamlarda özellikle yazıldığı görülüyor. (Reklamlarda bu kadar övülen DDT, çevreye verdiği zararlardan dolayı 1972'de ABD, 1987'de Türkiye ve 2004 yılında tüm dünyada yasaklanmıştır.) İkinci Dünya Savaşı sonrası Türk-ABD ilişkilerinin gelişmesi, iki ülkenin politik olarak yakınlaşması ve demokrasinin ABD eliyle geleceği gibi düşüncelerle Amerikan özentisi öne çıkmış bu durum reklamlarda sık sık kullanılmıştır.

4.3.7. İktidardaki Demokrat Parti'yle İlgili Karikatürlerin Analiz Bulguları

Ulus, 30 Ağustos 1957

Ulus, 15 Kasım 1957

Yeni İstanbul, 20 Mayıs 1957

Ulus, 01 Ağustos 1957

Ulus, 25 Mayıs 1957

İşlevsel analiz birkaç önemli bulguları ön plana çıkarmaktadır. Öncelikle, 1957 yılındaki karikatürler analiz edildiğinde, “Bir Partinin Hikayesi” adlı soldaki ilk karikatürde 1946’dan 1957’ye kadar yıl yıl bir insan yüzüyle Demokrat Parti’nin bakış açısı simgelenmiştir. Sağ üstteki karikatürde ise 1950 yılında iktidara “Hakimiyet Milletindir” sloganıyla gelen partinin 1957’ye gelindiğinde yazının yerine halkla alay eden bir siyasetçinin olduğu görülmektedir. Üçüncü karikatürde ise 1954’ten 1957’ye kadarki dönemde “demokrasi var” diye bağırانların sayısının azaldığı ve 1957’de artık kimsenin ve dolayısıyla demokrasinin de kalmadığı karikatürize edilerek eleştiriliyor. En altta soldaki “refah, kalkınma, imar” diye bağırان papağanın (iktidarın sesi) radyonun yanında uzun süre kalıp iktidar propagandasına maruz kaldığı hicvediliyor.

Sağ alttaki karikatürde ise Demokrat Parti'nin amblemi olan elin arkasına saklanan politikacıyı ifade ettiği görülmektedir.

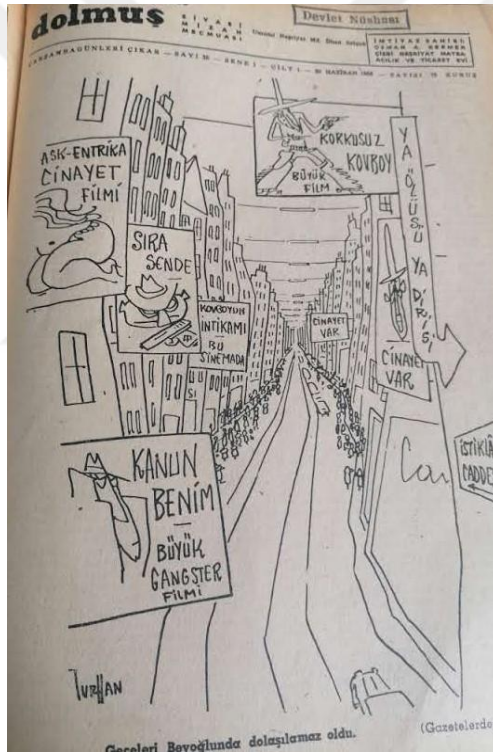
Sembolik analizler yapıldığında ise temel olarak şu bulgulara ulaşılmıştır. Türkiye’de 1950 yılı seçimlerini muhalefetteki Demokrat Parti’nin kazanarak hükümet olmasının büyük bir demokrasi rüzgârı estirdiği görülmektedir (Akşin, 2021). Ancak özgürlük, insan hakları, demokrasi vb. vaadiyle iktidara gelen Demokrat Parti’nin 1954 yılından itibaren ekonomik ve siyasi krizlerin de etkisiyle rüzgâr tersine dönmüştür. 1957 yılına gelindiğinde demokratik uygulamaların yerini baskıcı bir iktidar aldığı bu durumun da eleştirel karikatürlere konu olmuştur. Özellikle 1957 yılındaki seçimlerin 1946 seçimlerinden daha şaibeli bir şekilde yapılması ve antidemokratik uygulamalar muhalefeti güçlendirmiştir. Bu bilgilerin ışığında, 1957 yılındaki karikatürler analiz edildiğinde, “Bir Partinin Hikayesi” adlı soldaki ilk karikatürde 1946’dan 1957’ye kadar yıl yıl bir insan yüzüyle Demokrat Parti’nin bakış açısı simgelenmiştir. Yıllar içinde mazlum masum bir insandan korkunç bir canavara dönüştüğü görülüyor. Sağ üstteki karikatürde ise 1950 yılında iktidara bir çerçeve içindeki “Hakimiyet Milletindir” sloganıyla gelen partinin 1957’ye gelindiğinde yazının yerini çerçevede halkla alay eden bir siyasetçinin olduğu görülmektedir. Üçüncü karikatürde ise 1954’ten 1957’ye kadarki dönemde “demokrasi var” diye bağırانların sayısının azaldığı ve 1957’de artık kimsenin ve dolayısıyla demokrasinin de kalmadığı karikatürize edilerek eleştiriliyor. En altta soldaki “refah, kalkınma, imar” diye bağırان papağanın (iktidarın sesi) radyonun yanında uzun süre kalıp iktidar propagandasına maruz kaldığı hicvediliyor. Sağ alttaki karikatürde ise Demokrat Parti’nin amblemi olan elin arkasına saklanan politikacıyı ifade ediyor. Karikatürün altında yazan “elin adamı” ifadesi de hem vücudun organı eli hem de yabancı anlamında kullanılarak Batı ve özellikle ABD’nin zorlamasıyla gelen demokrasinin adamlarının artık saklandığını simgelediği değerlendirilmektedir. Modernleşme açısından Türkiye’nin artık ABD odaklı Batı medeniyetine yönünü çevirdiği dönemdir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türk-ABD ilişkilerinin gelişmesi, iki ülkenin politik olarak yaklaşması ve demokrasinin ABD eliyle geleceği gibi düşüncelerin yerini 1954 sonrası siyasi ve ekonomik zorlukların başgöstermesiyle eleştirilerin yoğunlaştığı dönemi göstermektedir. Aynı zamanda ekonomik ve siyasi sorunların ortaya çıkmasıyla demokrasiye ve demokrasi konusunda Türkiye’ye örnek olan ülkelere (ABD özelinde Batı demokrasisi) güvenin sarsıldığı bir dönemi de eleştirdiği değerlendirilmektedir.

İçeriksel analiz bulgularına bakıldığında ise birkaç önemli husus görülmektedir. 1954 yılı sonrası ekonomik sorunların baş gösterdiği, özellikle şehirlerde yaşamı olumsuz etkilediğini, yüksek enflasyonun Demokrat Parti'nin itibarını zayıflattığını ifade etmek gerekmektedir. İktidara gelme yolunda basını "özgür basın ortamı" vaadiyle kullanan DP, iktidarının son yıllarında kendisine muhalif olanlara karşı en acımasız şekilde antidemokratik yöntemleri uygulamıştır. Bu değişimde DP İktidarının ilk yıllarındaki ABD yardım ve desteğinin azalması da etkin olduğu değerlendirilmektedir. Özellikle eleştirel karikatürlerde bu hususun işlendiği görülmektedir. Ancak, uygulanan iktisat politikaları ve dış politika üslubunun değişmediği ifade edilebilir. Çavdar (1983), DP iktidarının uyguladığı borç ekonomisinin, Merkez Bankası'nın rezervlerini azalttığı, dış ticaretin düştüğü, ekonomik krizin baş gösterdiğini, devalüasyona uğrayan Türk parasının değerinin düştüğünü, DP içinde ve dışında muhalefetin kemikleşmesine ortam hazırladığını vurgulamaktadır. Karpaz (2010), tarım gelirleri vergiden ayrı tutulduğu için çiftçiler vergi ödememiş; vergi yükü sanayinin, işçinin, şehirlerdeki memurların üstüne bindiğini ifade etmektedir. Akşin (2021), Demokrat Parti Türk halkını "Yeter! Artık Söz Milleti!" sloganıyla seçimlerde ikna etmeyi başardığını, demokrasiyi gerçekleştireceğine dair söz verse de ilerleyen yıllarda demokrasi kavramının genelde sözde kaldığı görüldüğünü, özellikle 1954 seçimlerinden sonra, seçimlerden önce halka vaat ettiği demokratik atılımların tam tersi bir politika izlemeye başladığını belirtmektedir. Kuyuş (2010), 1957 seçimlerine seçmenin katılım oranı 1954 seçimlerine kıyasla daha düşük düzeyde gerçekleştiğini, seçim sistemin adaletsiz şekilde düzenlendiğini belirtmektedir. Kuyuş (2010) ayrıca, Başbakan Adnan Menderes'in kişiliğinin, DP'nin büyük oranda tek parti dönemindeki kişilerden oluşması, siyasi rekabet kültürünün henüz olgunlaşmamış olmasının çok partili siyasal yaşamı zorlaştırdığını ifade etmektedir. Kuyuş (2010), 1950'lerin ortasından itibaren muhalefetin antidemokratik biçimde bastırılmasının parti taraftarları arasında çatışma yaşanmasına sebep olduğu, ülkenin bir kardeş kavgasının eşiğine getirilmesi Milli Birlik Komitesi'nin 1960'ta askeri müdahale gerekçesini oluşturduğunu belirtmektedir. Olumsuz uygulamaların hem demokrasiye hem de demokrasiyi Türkiye'ye dayatan Batıya (özellikle ABD) güveni sarstığı değerlendirilmektedir.

4.3.8. Batı'ya Yönelik Eleştirel Karikatürlerin Analiz Bulguları

Dolmuş, 26 Nisan 1956

Dolmuş, 30 Haziran 1956

Dolmuş, 14 Temmuz 1956

İşlevsel analiz birkaç önemli bulguları ön plana çıkarmaktadır. Öncelikle, üç karikatürün de 1956 yılında Dolmuş Dergisi'nde yayımlanmış olduğunu ifade etmek gerekir. Üstteki karikatürde Amerikan Time Dergisi'nin Başbakan Menderes'i eleştiren "kazanın sebebi frensizlik" olduğu haberi veriliyor. Sol alttaki "geceleri Beyoğlu'nda dolaşamaz oldu" altıyazılı karikatürde Beyoğlu İstiklal Caddesi'ndeki film afişleri üzerinden Türkiye'nin durumu ve Amerikan etkisi görülüyor. Film afişlerinde, aşk-

entrika-cinayet filmi, kanun benim-büyük gangster filmi, sıra sende, kovboyun intikamı bu sinemeda, korkusuz kovboy büyük film, cinayet var, ya ölüsü ya dirisi yazıları ve İstiklal Caddesi tabelası görülüyor. Sağ alttaki üçüncü karikatürün üst kısmında köylü taklidi yapan bir milletvekilinin tiyatro sahnesindeki izleyicilere “efendim, tanınmış siyasetçilerimizden Bay Muharrem bize köylü ağzı ile taklitler yapacak” diye sunuluyor, karikatürün “Hürriyet Heykeli” yazan alttaki bölümünde ise demokrasi havarisi Amerika’nın Özgürlük Heykeli’nin bir afroamerikan kişiyi boğazını sıkarak havaya kaldırmış olduğu görülmektedir.

Sembolik analizler yapıldığında ise temel olarak şu bulgulara ulaşılmıştır. Üstteki karikatürde Amerikan Time Dergisi’nin Başbakan Menderes’i eleştiren” kazanın sebebi frensizlik” haberi veriliyor. Frensizlik, iktidarın yaptığı plansız programsız yaptığı işleri simgelemektedir. ABD yardımıyla yapılan karayollarında, ABD yardımlarıyla ilerleyen ABD yapımı kamyonun kaza yapması eleştiriliyor. Kaza yapan kamyon, Türkiye demokrasisini simgeliyor. Time Dergisi’nin haberinin uzman gözüyle verilmesi, uzmanın da Türkiye’ye demokrasiyi dayatan Sam Amca (ABD) olduğu simgeleniyor. Sol alttaki “geceleri Beyoğlu’nda dolaşamaz oldu” alt yazılı karikatürde Beyoğlu İstiklal Caddesi’ndeki film afişleri üzerinden Türkiye’nin durumu ve Amerikan etkisi görülüyor. Film afişlerinde, aşk-entrika-cinayet filmi, kanun benim-büyük gangster filmi, sıra sende, kovboyun intikamı bu sinemeda, korkusuz kovboy büyük film, cinayet var, ya ölüsü ya dirisi yazıları ve İstiklal Caddesi tabelası görülüyor. Tabelalardaki film adları aslında ABD’nin bağımlısı durumuna düşmüş Türkiye’nin durumunu simgeliyor. Afişlerdeki yazıların adı “bağımsızlık” anlamındaki İstiklal Caddesi’nde yazılmış olması da bağımlılığın ironisi olarak simgeleniyor. Sağ alttaki üçüncü karikatürün üst kısmında köylü taklidi yapan bir milletvekilinin tiyatro sahnesindeki izleyicilere “efendim, tanınmış siyasetçilerimizden Bay Muharrem bize köylü ağzı ile taklitler yapacak” diye sunuluyor. Samimiyetsiz propaganda yöntemlerini kullanarak köylülerin oyunu alan siyasetçiler eleştiriliyor. Karikatürün “Hürriyet Heykeli” yazan alttaki bölümünde ise demokrasi havarisi ABD’deki Özgürlük Heykeli’nin bir afroamerikan şahsı boğazından tutarak havaya kaldırmış olduğu görülmektedir. Burada hem ırk ayrımı hem de hürriyet kavramını kullanan ABD’nin, kişi ve ülkelerin özgürlüğünü elinden aldığı sembolize edilerek eleştirilmektedir. Modernleşme açısından değerlendirildiğinde İkinci Dünya Savaşı sonrası Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişmesi, iki ülkenin politik olarak yakınlaşması ve

demokrasinin ABD eliyle geleceği gibi düşüncelerin yerini 1954 sonrası siyasi ve ekonomik zorlukların başgöstermesiyle eleştirilerin yoğunlaştığı dönemi göstermektedir. Karikatürlerde, “Batı’nın zor zamanda yanımızda olmayacağının ve zorlukları kendi olanaklarımızla yenmemiz gerektiğini” kastettiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda kültür emperyalizmi doğrultusunda kültürel erozyona uğrayan, ABD bağımlısı bir Türkiye’nin ortaya çıktığı vurgulanmaktadır. Ekonomik ve siyasi sorunların ortaya çıkmasıyla demokrasiye ve demokrasi konusunda Türkiye’ye örnek olan ülkelere (ABD özelinde Batı demokrasisi) güvenin sarsıldığı bir dönemi de eleştirdiği değerlendirilmektedir.

İçeriksel analiz bulgularına bakıldığında ise birkaç önemli husus görülmektedir. İktidardaki Demokrat Parti’nin 1954 yılından itibaren ekonomik ve politik sorunların artması ve dış yardımların da azalmasının etkisiyle antidemokratik uygulamalarının arttığı görülmektedir. Antidemokratik uygulamalar özellikle 1957 seçimlerinde en üst düzeye çıkmıştır. 1960 yılına kadarki dönemde de antidemokratik uygulamalar artarak sürmüştür. Türkiye’ye demokrasiyi dayatan ABD’nin de yardımları azaltmasıyla ilk başlardaki olumlu hava yerini toplumdaki huzursuzluğun artmasına ve muhalefetin güçlenmesine bırakmıştır. 1956 yılında bu ortamda basılan karikatürler analiz edildiğinde, üstteki karikatürde Amerikan Time Dergisi’nin Başbakan Menderes’i eleştiren” kazanın sebebi frensizlik” haberi veriliyor. Frensizlik, iktidarın yaptığı plansız programsız yaptığı işleri simgelemektedir. ABD yardımıyla yapılan karayollarında, ABD yardımlarıyla ilerleyen ABD yapımı kamyonun kaza yapması eleştiriliyor. Sol alttaki “geceleri Beyoğlu’nda dolaşamaz oldu” alt yazılı karikatürde Beyoğlu İstiklal Caddesi’ndeki film afişleri üzerinden Türkiye’nin durumu ve Amerikan etkisi görülüyor. Film afişlerinde, aşk-entrika-cinayet filmi, kanun benim-büyük gangster filmi, sıra sende, kovboyun intikamı bu sinemada, korkusuz kovboy büyük film, cinayet var, ya ölüsü ya dirisi yazıları ve İstiklal Caddesi tabelası görülüyor. Tabelalardaki film adları aslında ABD’nin bağımlısı durumuna düşmüş Türkiye’nin durumunu simgeliyor. Sağ alttaki üçüncü karikatürün üst kısmında köylü taklidi yapan bir milletvekilinin tiyatro sahnesindeki izleyicilere “efendim, tanınmış siyasetçilerimizden Bay Muharrem bize köylü ağzı ile taklitler yapacak” diye sunuluyor. Samimiyetsiz propaganda yöntemlerini kullanarak köylülerin oyunu alan siyasetçiler eleştiriliyor. Karikatürün “Hürriyet Heykeli” yazar alttaki bölümünde ise demokrasi havarisi ABD’deki Özgürlük Heykeli’nin bir afroamerikan şahsı boğazından

tutarak havaya kaldırmış olduğu görülmektedir. Burada hem ırk ayrımı hem de hürriyet kavramını kullanan ABD'nin, kişi ve ülkelerin özgürlüğünü elinden aldığı sembolize edilerek eleştirilmektedir. Hem yurt içinde hem dışında gerçek demokrasinin yerini baskıların, zorlukların olduğu bir döneme girildiği, zor günlerin yaşandığını halkın zor durumda olduğu vurgulanmaktadır.

4.4. Karikatürler Üzerinden Siyasal ve Sosyal Değişimin Bulguları

Karikatürler üzerinden elde edilen bulgular, pullara oranla daha çeşitli ve çok katmanlı bir söylem sunduğu görülmektedir. İncelenen karikatürlerde, Türk–Amerikan ilişkilerinin hem olumlayıcı hem de eleştirel yönleriyle ele alındığı ifade edilebilir. Bu durum, karikatürlerin toplumsal algıyı ve kamuoyundaki tartışmaları yansıtmaya gücüne sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Olumlayıcı karikatürlerde ABD, modernleşmenin ve kalkınmanın simgesi olarak sunulurken eleştirel karikatürlerde bağımlılık, baskı veya ikiye bölünme temaları ön plana çıkarılmaktadır. Bu farklılık, dönemin siyasal havasının Türk–Amerikan ilişkilerine yönelik yıllar içindeki değişimi yansıtmaya açısından önemli bir tespit sunmaktadır. Toplumun tek tip bir yargıya sahip olmadığını, karikatürlerin bu yönüyle dönemin eleştirel düşüncelerini ortaya koymakta önemli görsel unsurlar olarak görülmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Karikatürlerde kullanılan abartılı figürler, metaforlar ve semboller, modernleşme sürecinin toplumsal yansımalarını ortaya koymaktadır. Özellikle Batılılaşma sürecinin getirdiği kültürel dönüşüm, bazı karikatürlerde mizahi ve eleştirel bir dille aktarılmıştır. Bu bulgular, modernleşme kuramının toplumsal düzeyde her zaman sorunsuz ve kabul gören bir süreç olmadığını göstermektedir.

İkinci Cihan Harbi'nin ardından SSCB'nin tehditlerine karşı ABD'nin desteğinin Türk halkı tarafından coşkuyla karşılandığı, Batı'nın dost olarak görüldüğü ve ABD odaklı Batı Bloku yanlısı politikasının başladığı, Missouri Zırhlısı'nın ziyaretinin bu dönemin başlangıcı olduğu görülmektedir. 1945 sonrası yeni dünya düzeninin oluştuğu, Soğuk Savaş dönemine girildiği ve bu dönemin aynı zamanda ABD'nin Akdeniz ve Ortadoğu'da Sovyetler Birliği'ne karşı faaliyetlerinin başladığı dönem olduğu ortaya çıkmaktadır. Oluşan iki kutuplu dünyanın, Batı-Doğu Bloku veya kapitalist/demokrat-komünist/sosyalist gibi adlandırmalar yapılsa da ABD ve Sovyetler Birliği'nin dünyayı bu yeni söylem ve yöntemlerle yönlendirdiği hatta sömürdüğü bir düzenin kurulduğu tespiti öne çıkmaktadır. Demokrasi, barış, özgürlük

sloganlarını kullanan büyük devletlerin aslında barış değil savaş istedikleri, savaşın büyük devletlerin işine geldiğini ve İkinci Cihan Harbi'nin ardından oluşan düzenin sadece Sovyet Rusya ve ABD'ne yaradığı, kendi ideolojileri doğrultusunda hareket ederek dünyayı sömürdükleri bulgularına ulaşılmıştır. Kore Savaşı'yla yönünü Batı'ya dönen ve Batı uygarlığını tanıyan Türkiye'nin Uzak Doğu ülkelerini, kültürünü medeniyetini tanıma ve aynı zamanda o bölgelerdeki uluslara Türk insanını, Türk kültürünü tanıtmaya fırsatı olduğu, Türklerin hem savaşçı hem de şefkatli bir ulus olduğunun tüm dünya tarafından anlaşıldığı tespit edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin ABD odaklı Batı medeniyetinin bir parçası olma yolunda ilerlediği, ancak modernleşmenin taklit yoluyla gerçekleşebileceği algısının toplumu ele geçirdiği, Türk-Amerikan ilişkilerinin ilk dönemdeki sıcak ilişkilerinin yerini 1954 sonrası siyasi ve ekonomik zorlukların başgöstermesiyle eleştirilerin yoğunlaştığı saptanmıştır.

Bu dönemdeki reklamlarda çok yoğun şekilde “ABD malı ise iyidir” anlayışının kullanıldığı, Batı (özellikle Amerikan) hayranlığının arttığı, Türk halkının kültür emperyalizmine maruz kaldığı bulgularına ulaşılmıştır.

Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişmesi, iki ülkenin politik olarak yakınlaşması ve demokrasinin ABD eliyle geleceği gibi düşüncelerin yerini, 1954 sonrası siyasi ve ekonomik zorlukların başgöstermesiyle iktidara eleştirilerin yoğunlaştığı, samimiyetsiz ikiyüzlü politikacıların yoğun olarak eleştirildiği, ekonomik ve siyasi sorunların ortaya çıkmasıyla demokrasiye ve demokrasi konusunda Türkiye'ye örnek olan ülkelere (ABD özelinde Batı demokrasisi) güvenin sarsıldığı değerlendirilmektedir. 1954 sonrası siyasi ve ekonomik zorlukların başgöstermesiyle eleştirilerin yoğunlaştığı dönemde, askeri, ekonomik ve dış politika alanlarında ABD bağımlılığının arttığı, kültür emperyalizminin etkisiyle kültürel yozlaşmanın arttığı tespit edilmiştir. Yine aynı dönemde “Batı'nın zor zamanda yanımızda olmayacağının ve zorlukları kendi olanaklarımızla yenmemiz gerektiği” fikrinin toplumda oluşmaya başladığı, toplumsal muhalefetin yükseldiği dönem olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

4.5. Bulguların Değerlendirilmesi

Bu araştırmada, 1946-1957 Döneminde Türk-ABD İlişkileriyle ilgili toplam altı pul serisi (toplam 16 pul) analiz edilmiştir. Analiz edilen pul serileri, Missouri'nin İstanbul'u Ziyareti, Kore Savaşları, NATO'nun Kuruluşunun 5. Yıldönümü, Sarıyar Barajı'nın Açılışı, Türk-Amerikan İş Birliğinin X. Yıldönümü ve. Benjamin Franklin'in

250. Doğum Yılı Pul Serileridir (İsfil, 2016). İncelenen altı pul serisindeki toplam 16 pulun hepsinin olumlayıcı nitelikte olduğu görülmektedir. Üç seriye ait 10 pulun siyasi (Missouri'nin İstanbul'u Ziyareti, Kore Savaşlarının Yıldönümü, NATO'nun Kuruluşunun 5. Yıldönümü), iki pul serisine ait dört pulun sosyal nitelikte (Sarıyar Barajı'nın Açılışı ve Benjamin Franklin'in 250. Doğum Yılı Pul Serileri) ve bir seriye ait (Türk-Amerikan İş Birliğinin X. Yıldönümü) iki pulun hem siyasi hem de sosyal nitelikte olduğu anlaşılmaktadır.

Bu araştırmada seçilen 26 karikatür sekiz temaya ayrılarak analiz edilmiştir. Analiz edilen temalar, Siyasi Sorunlarda Batı'nın Yardımına Gereksinim Duyulması İle İlgili Karikatürler (Missouri Zırhlısı'nın Ziyareti ve Boğazlar Sorunu), Büyük Devletlerin (ABD ve Sovyetler Birliği) Ekonomik Yardımları İle İlgili Karikatürler, Demokrasi, Barış, Özgürlük Sloganlarını Kullanan Büyük Devletler İle İlgili Karikatürler, Kore Savaşı İle İlgili Karikatür, Türkiye'deki Batı (Özellikle ABD) Hayranlığı İle İlgili Karikatürler, Karikatür Serisinde Reklam Olarak Resmedilen ABD Ürünlerinin (ABD Üretimi Olduğu İçin) Kaliteli Olduğu İmajının Kullanılması İle İlgili Karikatürler, İktidardaki Demokrat Parti'yle İlgili Karikatürler, Batı'ya Yönelik Eleştirel Karikatürler olarak gruplandırılmıştır. Analiz edilen sekiz temadaki toplam 26 karikatürün yedisinin siyasi, dokuzunun sosyal ve 10 adedinin hem siyasal hem sosyal temalara sahip olduğu görülmektedir. Yedi siyasal karikatürün dördünün olumlayıcı üçünün eleştirel, dokuz sosyal içerikli karikatürün beşinin olumlu dördünün eleştirel nitelikte olduğu görülmektedir. Toplam 10 adet hem siyasal hem sosyal içerikli karikatürün ikisinin olumlayıcı sekizinin eleştirel nitelikte olduğu değerlendirilmektedir. Toplam 11 olumlayıcı karikatürün üçü 1946, biri 1947, üçü 1949 ve dördünün 1950 yılına ait olduğu belirlenmiştir. Eleştirel 15 karikatürün dördünün 1946, ikisinin 1947, birinin 1949, üçünün 1956 ve beşinin 1957 yılına ait olduğu görülmektedir. İncelenen toplam 11 olumlayıcı karikatürün 1946-1950 döneminde olduğu, 1950 sonrası olumlayıcı örnek olmadığı görülmektedir. Eleştirel karikatürlerin her dönemde görülmekle birlikte 1956 ve 1957 yıllarında yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.

Çalışmanın bulguları kapsamında, 1946-1957 döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinin modernleşme kuramı çerçevesinde biçimlendiği sonucuna ulaşılmaktadır. Pullar ve karikatürlerin, bu sürecin hem resmi hem de toplumsal yönlerini ortaya koyan önemli görsel belgeler olarak öne çıktığı görülmektedir. Bulgular, modernleşmenin yalnızca devletin politik ve ideolojik bakış açısını yansıtmadığını aynı zamanda

toplumda her yönüyle tartışılan ve değişik biçimlerde algılanan bir değişim süreci olduğunu göstermektedir. Araştırmanın bu yönüyle, Türk–Amerikan ilişkilerinin kültürel ve ideolojik yönlerini yansıttığı ifade edilebilir. Bulgular, görsel söylem ve içerik analizi yöntemleri doğrultusunda tematik olarak sınıflandırılmış ve yorumlanmıştır. Elde edilen veriler, Türk–Amerikan ilişkilerinin siyasal ve sosyal boyutlarının kamuoyuna aktarma biçimlerini ortaya koymaktadır. Pullar ve karikatürler dönemin politik ve toplumsal değişim sürecinin birer yansıması olarak ele alınmış; bu materyaller aracılığıyla Türk–Amerikan ilişkilerinin düşünsel yapısı analiz edilmiştir. Verilerin yorumlanmasında, tarihsel bağlama dayalı yorumlar yapılmış, değerlendirmeler üretildiği dönemin şartlarında yapılmıştır. Bu yaklaşımda, nesnellik ve tarafsızlık ilkesine uygun bir analiz sunma hedeflenmektedir. Elde edilen bulgular, dönemin siyasal gelişmeleri ve alanyazında yer alan akademik çalışmalarla karşılaştırılarak yorumlanmıştır. Böylece araştırma, yalnızca görsel materyallerin çözümlenmesini yapmakla kalmamış aynı zamanda bu materyallerin tarihsel bağlamını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu yöntemsel yaklaşım, Türk–Amerikan ilişkilerinin modernleşme kuramı çerçevesinde nasıl temsil edildiğini ve temsillerin topluma nasıl aktarıldığını ortaya koymayı hedeflemektedir.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular, modernleşme kuramının görsel malzemelerde yoğun bir şekilde kullanıldığını göstermektedir. İncelenen pullar ve karikatürlerde; Batı'nın ilerleme ve gelişmenin kaynağı olarak sunulduğu, Türkiye'nin ise bu sürece katılması gereken bir unsur olarak sunulduğu görülmektedir. Bu söylemin, modernleşme kuramının ilerleme anlayışıyla uyumlu bir yapıda olduğu anlaşılmaktadır. Pullarda modernleşme söylemi daha resmî ve daha olumlu bir şekilde sunulurken, karikatürlerde bu söylemin kamuoyunda nasıl algılandığına dair simgeler bulunmaktadır. Bu durum, modernleşmenin politik bir süreç olmakla birlikte aynı zamanda toplumsal algıyı yansıtan bir tartışma alanı olduğunu göstermektedir. Görsel söylem analizinden elde edilen bulgular, Türk–Amerikan ilişkilerinin yalnızca politik bir süreç olmadığını, aynı zamanda ideolojik ve kültüre dayalı bir dönüşümün aracı olduğunu ortaya koymaktadır. Görseller aracılığıyla Batılı yaşam tarzı, değerler ve siyasal yönelimler meşrulaştırılmaya çalışıldığı bulgularına da ulaşılmıştır.

İçerik analizi sonucunda, incelenen görsel materyallerde özellikle bazı temel temalar saptanmıştır. Bu temalar arasında modernleşme, Amerikan kültürü/yaşam tarzı/rüyası, barış, dostluk, iş birliği, kalkınma, ittifak, Batılılaşma, demokrasi ve

bağımlılık bulunduğu ifade edilebilir. Özellikle pullarda dostluk, ittifak, modernleşme ve iş birliği temaları yoğun bir şekilde kullanılırken, karikatürlerde kültür emperyalizmi, bağımlılık ve eleştirel temaların daha yoğun olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu temalar incelendiğinde resmi söylemle toplumsal düşünce arasındaki ayrım açıkça görülmektedir. Pullar, devletin modernleşme ve düşünce yapısını olumlu bir biçimde sunarken; karikatürler, bu temaları daha eleştirel ve toplumun gerçek algılarını yansıtacak şekilde sunduğu ortaya çıkmaktadır. İçerik analizi kapsamındaki bulgulara, görsel malzemelerin yalnızca tarihsel süreci göstermediği buna ek olarak ilgili olaya yüklenen anlamları ve ideolojik değişimleri de yansıttığı görülmektedir. Bu tespit, pul ve karikatürleri tarihsel kaynak olarak öne çıkarmaktadır. Çalışmanın kapsadığı 1946-1957 dönemindeki karikatürler incelendiğinde, ülkelerin klişe biçimlerde çizildiği saptanmıştır. Bu şekildeki çizimlerin, ülkenin siyasi yapısını, milletlerarası algısını, tarihsel altyapısını bir simge ile anlatmak, hızlı bir şekilde fikrini aktarmak amacını taşıdığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda siyasi eleştiriye netleştirmek, önyargıları güçlendirmek, abartılı ve genelleşici şekillerle propaganda işlevi de gördüğü tespit edilmektedir. Yaygın örnekler olarak ABD'nin keçi sakallı, silindir şapkalı, sakallı US (Uncle Sam-Sam Amca), kovboy, hamburger, dolar işareti ile gösterildiği, büyüklük, güç, kapitalizm, demokrasi düşüncelerinin simgeleri olduğu görülmektedir. Rusya'nın şapkasında tek yıldız, iri yarı bir adam, ayı ve votka ile simgelendiği otoriter, güçlü ve soğuk bir yapıyı simgelediği görülmektedir. İngiltere'nin geniş yuvarlak silindirik şapkalı purolu centilmen, çay, baston ile simgelendiği ve aristokrat, diplomat ve gelenekçi düşüncelerin öne çıktığı görülmektedir. Fransa'nın yaşlı kadın, bıyıklı bereli bir adam, horoz, elinde baget olan bir sanatçı olarak simgelendiği sanatçı, romantik entelektüel ve otoriter yapısının öne çıkarıldığı görülmektedir. Almanya'nın kurukafa, disiplinli, ciddi asker simgeleriyle çizildiği militarizm, savaşta yenilmesi, düzen ve endüstriyel altyapı düşüncelerinin öne çıktığı görülmektedir. Türkiye'nin ise bıyıklı, fesli, çağdaş, ciddi asker, çay veya kahve içen bir kişi, döner, lokum ya da şiş kebab ile birlikte simgelendiği görülmektedir. Türkiye'nin gelenekçi, Batı ile Doğu arasındaki köprü olan kimliği ve tarihsel algısı düşüncelerinin öne çıktığı anlaşılmaktadır.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu çalışmada elde edilen veriler 1946–1957 yılları arasında Türkiye’de yaşanan sosyal ve siyasal değişimler ile aynı dönemde Türk–Amerikan ilişkilerinin gelişimi çerçevesinde tartışılmaktadır. Pullar ve karikatürler üzerinden elde edilen veriler, modernleşme kuramı bağlamında değerlendirilerek tarihsel süreçle ilişkilendirilmiştir. Böylece görsel materyallerin yalnızca dönemi yansıtan unsurlar değil, aynı zamanda dönemin ideolojik yönelimlerini ve bakış açısını şekillendiren araçlar olduğu ortaya konulmaktadır.

1946-1957 Döneminde Türk-ABD İlişkileriyle ilgili toplam altı pul serisi (toplam 16 pul) analiz edilmiştir. Analiz edilen pul serileri; Missouri’nin İstanbul’u Ziyareti, Kore Savaşlarının Yıldönümü, NATO’nun Kuruluşunun 5. Yıldönümü, Sarıyar Barajı’nın Açılışı, Türk-Amerikan İş Birliğinin X. Yıldönümü ve. Benjamin Franklin’in 250. Doğum Yılı Pul Serileridir (İsfila, 2016). İncelenen altı pul serisindeki toplam 16 pulun hepsinin olumlayıcı nitelikte olduğu görülmektedir. Üç seriye ait 10 pulun siyasi (Missouri’nin İstanbul’u Ziyareti, Kore Savaşlarının Yıldönümü, NATO’nun Kuruluşunun 5. Yıldönümü), iki pul serisine ait dört pulun sosyal nitelikte (Sarıyar Barajı’nın Açılışı ve Benjamin Franklin’in 250. Doğum Yılı Pul Serileri) ve bir seriye ait (Türk-Amerikan İş Birliğinin X. Yıldönümü) iki pulun hem siyasi hem de sosyal nitelikte olduğu yorumlanmıştır.

Çalışma sonunda belirlenen sekiz konuda toplam 26 karikatür analiz edilmiştir. Analiz edilen gruplar; Siyasi Sorunlarda Batı’nın Yardımına Gereksinim Duyulması İle İlgili Karikatürler (Missouri Zırhlısı’nın Ziyareti ve Boğazlar Sorunu), Büyük Devletlerin (ABD ve Sovyetler Birliği) Ekonomik Yardımları İle İlgili Karikatürler, Demokrasi, Barış, Özgürlük Sloganlarını Kullanan Büyük Devletler İle İlgili Karikatürler, Kore Savaşı İle İlgili Karikatür, Türkiye’deki Batı (Özellikle ABD) Hayranlığı İle İlgili Karikatürler, Karikatür Serisinde Reklam Olarak Resmedilen ABD Ürünlerinin (ABD Üretimi Olduğu İçin) Kaliteli Olduğu İmajının Kullanılması İle İlgili Karikatürler, İktidardaki Demokrat Parti’yle İlgili Karikatürler, Batı’ya Yönelik Eleştirel Karikatürler olarak belirlenmiştir. İncelenen sekiz temadaki toplam 26 karikatürün yedisinin siyasi, dokuzunun sosyal ve 10 adedinin hem siyasal hem sosyal mesaj içerdiği görülmektedir. Yedi siyasal karikatürün dördünün olumlayıcı üçünün

eleştirel, dokuz sosyal içerikli karikatürün beşinin olumlu dördünün eleştirel nitelikte olduğu görülmektedir. Toplam 10 adet hem siyasal hem sosyal içerikli karikatürün ikisinin olumlayıcı sekizinin eleştirel nitelikte olduğu değerlendirilmektedir. Toplam 11 olumlayıcı karikatürün üçü 1946, biri 1947, üçü 1949 ve dördünün 1950 yılına ait olduğu belirlenmiştir. Eleştirel 15 karikatürün dördünün 1946, ikisinin 1947, birinin 1949, üçünün 1956 ve beşinin 1957 yılına ait olduğu görülmektedir. İncelenen toplam 11 olumlayıcı karikatürün 1946 -1950 döneminde olduğu, 1950 sonrası olumlayıcı örnek olmadığı görülmemektedir. Eleştirel karikatürlerin her dönemde görülmekle birlikte 1956 ve 1957 yıllarında yoğunlaştığı saptanmıştır.

Bu çalışmada, incelenen 1946-1957 dönemine ait pullar ve karikatürler, modernleşme kuramı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Veriler, görsel söylem ve içerik analizi yöntemleri doğrultusunda tematik olarak sınıflandırılmış ve yorumlanmıştır. Elde edilen veriler, Türk–Amerikan ilişkilerinin siyasal ve sosyal boyutlarının kamuoyuna aktarma biçimlerini ortaya koymaktadır. Pullar ve karikatürler dönemin politik ve toplumsal değişim sürecinin birer yansıması olarak ele alınmış; bu materyaller aracılığıyla Türk-ABD ilişkilerinin düşünsel yapısı analiz edilmiştir. Verilerin yorumlanmasında, tarihsel bağlama dayalı yorumlar yapılmış, değerlendirmeler üretildiği dönemin şartlarında yapılmıştır. Bu yaklaşımda, nesnellik ve tarafsızlık ilkesine uygun bir analiz sunma hedeflenmektedir. Elde edilen bulgular, dönemin siyasal gelişmeleri ve alanyazında yer alan akademik çalışmalarla karşılaştırılarak yorumlanmıştır. Böylece araştırma, yalnızca görsel materyallerin çözümlenmesini yapmakla kalmamış aynı zamanda bu materyallerin tarihsel bağlamını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu yöntemsel yaklaşım, Türk–Amerikan ilişkilerinin modernleşme kuramı çerçevesinde nasıl temsil edildiğini ve temsillerin topluma nasıl aktarıldığını ortaya koymayı hedeflemektedir.

Görsel söylem analizi, Türk–Amerikan ilişkilerinin yalnızca resmi belgelerle değil görsel kültür aracılığıyla da aktarıldığını ortaya koymaktadır. Pullar aracılığıyla sunulan idealize edilmiş ilişki modeli, devletin dış politikasının toplumsal düzeyde kabul görmesini hedeflemektedir. Karikatürler ise bu resmi düşünce yapısını sorgulayan alternatif bir söylem alanı oluşturmaktadır. İçerik analizi sonucunda, incelenen görsel materyallerde özellikle bazı temel temalar saptanmıştır. Bu temalar arasında modernleşme, Amerikan kültürü/yaşam tarzı/rüyası, barış, dostluk, iş birliği, kalkınma, ittifak, Batılılaşma, demokrasi ve bağımlılık bulunduğu ifade edilebilir. Özellikle

pullarda dostluk, ittifak, modernleşme ve iş birliği temaları yoğun bir şekilde kullanılırken, karikatürlerde kültür emperyalizmi, bağımlılık ve eleştirel temaların daha yoğun olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu temalar incelendiğinde resmi söylemle toplumsal düşünce arasındaki ayrım açıkça görülmektedir. Pullar, devletin modernleşme ve düşünce yapısını olumlu bir biçimde sunarken; karikatürler, bu temaları daha eleştirel ve toplumun gerçek algılarını yansıtacak şekilde sunduğu ortaya çıkmaktadır. İçerik analizi kapsamındaki bulgularda, görsel malzemelerin yalnızca tarihsel süreci göstermediği buna ek olarak ilgili olaya yüklenen anlamları ve ideolojik değişimleri de yansıttığı görülmektedir. Bu tespit, pul ve karikatürleri tarihsel kaynak olarak öne çıkarmaktadır.

Çalışmanın kapsadığı 1946-1957 dönemindeki karikatürler incelendiğinde, ülkelerin klişe biçimlerde çizildiği saptanmıştır. Bu şekildeki çizimlerin, ülkenin siyasi yapısını, milletlerarası algısını, tarihsel altyapısını bir simge ile anlatmak, hızlı bir şekilde fikrini aktarmak amacını taşıdığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda siyasi eleştiriye netleştirmek, önyargıları güçlendirmek, abartılı ve genelleyici şekillerle propaganda işlevi de gördüğü tespit edilmektedir. Yaygın örnekler olarak ABD'nin keçi sakallı, silindir şapkalı, sakallı US (Uncle Sam-Sam Amca), kovboy, hamburger, dolar işareti ile gösterildiği, büyüklük, güç, kapitalizm, demokrasi düşüncelerinin simgeleri olduğu görülmektedir. Rusya'nın şapkasında tek yıldız, iri yarı bir adam, ayı ve votka ile simgelendiği otoriter, güçlü ve soğuk bir yapıyı simgelediği görülmektedir. İngiltere'nin geniş yuvarlak silindirik şapkalı purolu centilmen, çay, baston ile simgelendiği ve aristokrat, diplomat ve gelenekçi düşüncelerin öne çıktığı görülmektedir. Fransa'nın yaşlı kadın, bıyıklı bereli bir adam, horoz, elinde baget olan bir sanatçı olarak simgelendiği sanatçı, romantik entelektüel ve otoriter yapısının öne çıkarıldığı görülmektedir. Almanya'nın kurukafa, disiplinli, ciddi asker simgeleriyle çizildiği militarizm, savaşta yenilmesi, düzen ve endüstriyel altyapı düşüncelerinin öne çıktığı görülmektedir. Türkiye'nin ise bıyıklı, fesli, çağdaş, ciddi asker, çay veya kahve içen bir kişi, döner, lokum ya da şiş kebab ile birlikte simgelendiği görülmektedir. Türkiye'nin gelenekçi, Batı ile Doğu arasındaki köprü olan kimliği ve tarihsel algısı düşüncelerinin öne çıktığı anlaşılmaktadır.

5.1. 1946-1957 Döneminde Türk-Amerikan İlişkilerinin Sosyal Boyutlarının Analizinde Pulların ve Karikatürlerin Yeri

Çalışmada incelenen pullar, 1946-1957 dönemindeki siyasal dönüşüm sürecinin resmî düzeyde nasıl sunulduğuna dair önemli ipuçları vermektedir. Pullarda yer alan görsel ve simgesel anlatımlar, Türkiye'nin Batı dünyasıyla uyumlu, işbirlikçi ve modern bir siyasal yapı inşa ettiği algısını güçlendirmektedir. Bu sembolik gösterme biçimi, devletin siyasal meşruiyetini uluslararası düzlemde olduğu kadar iç kamuoyunda da pekiştirmeyi amaçladığını göstermektedir.

Çalışmada incelenen karikatürler, bu sosyal değişimi görsel ve eleştirel yansımalarını ortaya koymaktadır. Karikatürlerde, Batılılaşma sürecinin toplumsal hayatta yarattığı değişimler çoğu zaman mizahi ve ironik bir dille aktarılmıştır. Bu durum, modernleşmenin toplumsal düzeyde her zaman sorunsuz bir biçimde içselleştirilmediğini göstermektedir. Toplumsal alanda bu değişimin sorunsuz bir şekilde karşılanmadığı görülmektedir. İncelenen karikatürler, modernleşme sürecinin yarattığı sosyal gerilimleri, kültürel değişimi ve Batılılaşmaya yönelik eleştirileri ortaya koymaktadır. Bu bağlamda karikatürler, resmî söylemin dışındaki toplumsal algıların ve eleştirilerin tarihsel bir yansıması olarak ifade edilebilir. Karikatürler üzerinden elde edilen bulgular, pullara oranla daha çeşitli ve çok katmanlı bir söylem sunduğu görülmektedir. İncelenen karikatürlerde, Türk–Amerikan ilişkilerinin hem olumlayıcı hem de eleştirel yönleriyle ele alındığı ifade edilebilir. Bu durum, karikatürlerin toplumsal algıyı ve kamuoyundaki tartışmaları yansıtmaya gücüne sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Olumlayıcı karikatürlerde ABD, modernleşmenin ve kalkınmanın simgesi olarak sunulurken eleştirel karikatürlerde bağımlılık, baskı veya ikiye yüzlülük temaları ön plana çıkarılmaktadır. Bu farklılık, dönemin siyasal havasının Türk–Amerikan ilişkilerine yönelik yıllar içindeki değişimi yansıtmaya açısından önemli bir tespit sunmaktadır. Toplumun tek tip bir yargıya sahip olmadığını, karikatürlerin bu yönüyle dönemin eleştirel düşüncelerini ortaya koymakta önemli görsel unsurlar olarak görülmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Karikatürlerde kullanılan abartılı figürler, metaforlar ve semboller, modernleşme sürecinin toplumsal yansımalarını ortaya koymaktadır. Özellikle Batılılaşma sürecinin getirdiği kültürel dönüşüm, bazı karikatürlerde mizahi ve eleştirel bir dille aktarılmıştır. Bu bulgular, modernleşme kuramının toplumsal düzeyde her zaman sorunsuz ve kabul gören bir süreç olmadığını göstermektedir.

Çalışmada incelenen karikatürlerde, Amerikan kültürünün toplumsal yaşama etkisi çoğu zaman mizahi ve eleştirel bir dille ele alınmıştır. Bu karikatürlerde, Batı kaynaklı kültürel unsurlar bazen modernleşmenin sembolü olarak sunulurken, bazen de geleneksel değerlerle çatışan, kültür yozlaşmasının unsurları olarak betimlenmiştir. Bu durum, toplumsal algının homojen olmadığını ortaya koymaktadır. Sosyal yaşamda gözlemlenen bu değişim, gündelik pratiklerden kültürel tercihlere kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Karikatürlerde yer alan figürler ve semboller, Amerikan etkisinin toplumsal kimlik üzerindeki yansımalarını görünür kılmaktadır. Bu yansımalar, modernleşme sürecinin yalnızca siyasal bir proje olmadığını, aynı zamanda toplumsal bir dönüşüm süreci olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Türk–Amerikan ilişkileri, sosyal yaşamda hem bir değişim dinamiği hem de tartışma alanı yaratmıştır. Karikatürlerdeki eleştirel söylemler, toplumun bu sürece edilgen bir biçimde katılmadığını tersine modernleşme sürecini sorgulayan bir tutumda olduklarını ortaya koymaktadır.

Sosyal değişimin en belirgin alanlarından biri, kültürel değerler ve yaşam tarzıdır. Batı'ya yönelim, yalnızca siyasal bir tercih değil, aynı zamanda toplumsal bir dönüşüm süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Karikatürlerde sıkça rastlanan figürler ve semboller, bu kültürel değişimin yarattığı kimlik tartışmalarını ve değer çatışmalarını ortaya koymaktadır. Bu bulgular, 1946–1957 döneminde Türkiye’de yaşanan sosyal değişimin, devletin resmî modernleşme söylemiyle her zaman örtüşmediğini göstermektedir. Sosyal alandaki dönüşümün, modernleşme kuramının öngördüğü doğrusal ilerleme anlayışının ötesinde, çatışmalı ve çok katmanlı bir süreç olduğu değerlendirilmektedir. 1946–1957 dönemi, Türkiye’de yalnızca siyasal yapının değil, toplumsal yaşamın da önemli ölçüde dönüşüme uğradığı bir süreçtir. Siyasal alanda yaşanan değişimler, sosyal yapı üzerinde doğrudan ve dolaylı etkiler yaratmış; modernleşme süreci gündelik yaşam pratiklerinden kültürel değerlere kadar geniş bir alanda hissedilmiştir.

DP İktidarı’nın yönetimde olduğu 1950-1960 arasındaki dönem, Türkiye’deki kentleşme sürecinin hızlandığı ve sosyal problemlerin arttığı bir dönem olarak ifade edilebilir. Bu dönemin önemli sosyal problemleri beraberinde getirdiği söylenebilir. Çok partili yaşamın başlaması, endüstrileşme çalışmaları ve tarımda makineleşme hamleleri gibi gelişmeler, kırsal kesimden şehirlere doğru büyük bir nüfusun gelip yerleşmesine neden olmuştur. Başta İstanbul olmak üzere büyük kentler, plansız büyük

göç hareketlerinin sonucu yerleşim, işsizlik, altyapı ve birçok sosyal problemler ortaya çıkmıştır. Türkiye’deki modernleşme sürecinin kentleşme süreciyle paralel bir değişim gösterdiği meydana çıkmaktadır. Sorunların etkisiyle bu değişimin eşitsiz ve dengesiz bir nitelikte olduğu da görülmektedir. Kentlerdeki en önemli sorunlardan biri olan yerleşim sorunu beraberinde gecekondulaşma problemini de ortaya çıkarmıştır. Şehre yerleşmeye gelen yeni insanların yerleşim gereksinimi, plansız ve denetimsiz bir çözümü gecekondulaşmada gördükleri, kısa vadeli çözümün günümüze kadar uzanan büyük sorunları ortaya çıkardığı da görülmektedir. Plansız yapılaşmanın simgesi olan gecekondulaşmanın, yalnızca fiziksel bir yerleşim problemi olmadığı aynı zamanda toplumsal izolasyon, fakirlik ve şehre uyum sağlayamama gibi problemleri de barındırdığı görülmektedir. Şehirle köylerinin arasında kalan bireylerin yüzleştiği toplumsal sorunları da ifade ettiği değerlendirilmektedir. Plansız ve dengesiz şehirleşmenin ortaya çıkardığı bu durumun, şehirleşmenin modernleşme idealiyle örtüşmeyen yönlerini de meydana çıkardığı ifade edilmelidir. 1950’li yıllardaki dengesiz kentleşmenin getirdiği sorunların dönemin edebiyatına da kuvvetli bir şekilde yansıdığı görülmektedir. Dönemin edebi eserlerinde realist toplumcu edebiyat anlayışı görülmekte, yapıtlarda şehrin zor koşullarına uyum sağlamaya çalışan insanların yaşadığı sorunlar, zorluklar ve sosyal yabancılaşma temalarının yoğun bir şekilde işlendiği görülmektedir. Dönemin edebi eserlerinde, kentlerin sunduğu vaat ve imkanların yüzleşilen gerçeklikle arasındaki çelişkiyi gözler önüne sermesi sıklıkla işlendiği görülmektedir. Kentleşme sorunlarını ortaya koyan Kemal Tahir, Orhan Kemal ve Aziz Nesin gibi yazarların yapıtlarında şehrin arka mahallelerini barındıran gecekondulaşma bölgeleri ve buralarda yaşayan bireylerin günlük hayatları gerçekçi bir biçimle işlendiği meydana çıkmaktadır. Kemal’in (1998) *Eskici ve Oğulları* romanındaki gibi bu yapıtlarda kent, çoğunlukla ümitlerin törpülandığı, eşitsiz bir yapının ortaya çıktığı bir ortam olarak tanımlanmaktadır (Kemal,1998). Bu anlayışın sonucunda edebiyatın, kentleşmenin ortaya çıkardığı problemlerle yaşamaya çalışan bireylerin yaşamını ortaya koyduğu, şehirlerdeki değişimin etkisiyle dönüşen modernleşmeyi öne çıkaran bir şekle büründüğü ifade edilebilir. 1950’li yıllardaki kentleşme sürecinin toplumsal bir değişimin yanında dönemin edebiyatını da etkilediği görülmektedir. Sosyal eleştiriyi konu alan bir modernleşme sürecinde, sosyo-ekonomik sorunlarla yüz yüze kalan bireylerin problemlerinin edebiyat vasıtasıyla ortaya konduğu

bulgularına ulaşılmıştır. Gecekondu sorunu irdelendiğinde, modernleşme olgusunun toplumun tüm katmanlarına eşit oranda yansımadağı görölmektedir.

1950’li yılların, Türkiye’de sadece şehirlerde değil kırsal kesimde de sosyal ve iktisadi sorunların ortaya çıktığı dönem olduğı görölmektedir. Kırsal kesimde özellikle tarımda makineleşmenin artmasının üretim biçimini değıştirdiğı fakat bu artışın kırsal kesimde yaşayan bireylerin yaşamını olumlu yönde etkilemediğı ortaya çıkmaktadır. Refah düzeyinin artmadığını gören kırsal kesimdeki nüfusun şehre yönelmesinin ana nedenleri olarak toprak dağılımındaki adaletsizlik, tarımda makineleşmenin getirdiğı işsizlik, ağalık sisteminin baskısı ifade edilebilir. Kırsal kesimdeki sorunlar sadece ekonomik problemler olmadığı, altyapı, sağlık ve eğitimdeki eksikliklerin hayatı daha zor hale getirdiğı görölmektedir. Modernleşme nimetlerinin vaat edildiğı bireylerin, imkanlardan adaletli bir biçimde yararlanamadıkları, söylemlerin gerçeklerle pek de bağdaşmadığı ortaya çıktığı bir dönem olduğı ifade edilebilir. Bu durumun, modernleşme sürecindeki merkez-çevre farklılığını artırdığı da söylenebilir. 1950’li yıllardaki kırsal kesimi konu alan edebiyatta köy romanlarının öne çıktığı görölmektedir. Kırsal hayatın problemleri realist ve eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmış, köy roman ve öyküleriyle dönemin sosyal yapısı ortaya konmuş ve dönemin anlaşılması açısından önemli bir kaynak sunmaktadır. Dönemin yapıtlarında köy, çoğunlukla fakir, yoksun, çaresiz ve ezilen insanların mekanı olarak işlenmektedir. Dönemin öne çıkan kırsal kesimin yazarları olarak Fakir Baykurt Yaşar Kemal ve Mahmut Makal olarak ifade edilebilir. Konu olarak, köy hayatındaki adaletsizlikleri, ağalık düzenini ve devlet köylü ilişkilerindeki problemleri ortaya koymaktadır. Bu eserlerde, köylünün modernleşme sürecinde dışlanması, çok partili demokrasinin yüzeysel olarak ve kendi çıkarı doğrultusunda kullanan politikacıların uyguladığı iki yüzlü siyaseti, edebiyatın gücüyle ortaya koydukları görölmektedir. Bu anlamda edebiyat, kırsal kesimin sorunlarını ortaya koyan çığılık olarak değıerlendirilebilir. Sonuç olarak Makal’ın (2010) Bizim Köy örneğinde olduğı gibi 1950’li yıllarda kırsal kesimin problemleri edebiyat vasıtasıyla toplumsal belleğı aktarılmıştır (Makal, 2010). Köy edebiyatı, modernleşmenin kırsal kesimdeki sınırlı ve problemleri etkilerini ortaya koyarak dönemin toplumsal yapısının eleştirel bir şekilde yansıtmakta ve günümüze kadar uzanmasına olanak sağladığı ifade edilebilir. Bu anlamda dönemin edebi eserlerinin, tarihi ve toplumsal analizler için tamamlayıcı nitelikte önemli kaynaklar olduğı değıerlendirilmektedir.

1946-1957 arasındaki dönemde modernleşme kavramının genelde kültürel yozlaşma, tüketim kültürü ve geleneksel değerlerin zayıflaması eleştirileriyle birlikte kullanıldığı görülmektedir. Tartışmanın Türkiye’de farklı dünyada farklı biçimde etkilediği farklı dinamikleri meydana çıkardığı değerlendirilmektedir. 1950’lerin Batı’da, savaşın ardından refahın artmasıyla kültürel değişimin yükseldiği, bununla birlikte kültürel yozlaşma eleştirilerinin arttığı yıllar olduğu ortaya çıkmaktadır. Tüketim kültürünün dünyaya egemen olduğu, kültürün tüketilen bir şeye dönüştüğü, kitle iletişiminin popüler kültürle standartlaştığı, yeni moda yaşam tarzlarının yükselip geleneksel aile ve ahlak kurallarıyla çatıştığı, Frankfurt Okulu’nun kültür endüstrisinin sanatı metalaştırdığını savunduğu bir dönem olarak öne çıktığı şeklinde ifade edilebilir. Türkiye’ye yönelik kültür emperyalizmi politikalarının sosyal değişimi tetiklediği ve kültürel yozlaşma tartışmalarını beraberinde getirdiği görülmektedir. Köyden kente göçün artmasıyla plansız ve düzensiz şehirleşmenin getirdiği ekonomik ve sosyal sorunların arttığı ve farklılaştığı anlaşılmaktadır. Halkın, geleneksel hayat biçimiyle şehir yaşamı arasında uyum sorunu yaşadığı görülmektedir. Özellikle ABD eksenli Batı kültürüne yönelişle giyim, müzik, yaşam tarzı, sinema ve dilde Batı etkisinin arttığı, geleneksel kültürden uzaklaşıldığı tartışmalarını beraberinde getirdiği meydana çıkmaktadır. Demokrat Parti iktidarında ABD etkisiyle uygulanan liberal ekonomi ve dışa açılımın kültürel değişimi hızlandırdığı değerlendirilmektedir. Yüksek kültüre karşı popüler müzik ve eğlence tarzının egemen olduğu kültürün yükselişi gözlenmiş, bu dönüşümün sonraki dönemlerde arabesk kültürün altyapısını oluşturduğu değerlendirilmektedir. Bu dönemin hem geleneksel değerlerin zayıfladığı hem de kültürel çeşitlenmenin, çoğulcu, liberal ve özgürlükçü söylemlerin arttığı bir dönem olduğu ifade edilebilir.

1950’ler, aynı zamanda Türkiye’de kolej sisteminin uygulanmaya başladığı dönem olduğu söylenebilir. Bu sürecin, uygulanan ABD odaklı Batı siyasetinin bir sonucu olarak hem eğitimde hem de ilişkilerde yaşanan dönüşümlerle ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır. Soğuk Savaş şartlarının etkisiyle NATO’ya girilmesi, uygulanan politikaların sonucunda yabancı dil bilen modern insan kavramının ortaya çıktığı, bu nedenle ülkedeki en yaygın yabancı dil olan Fransızcanın yerini ABD’nin dili İngilizcenin aldığı görülmektedir. Kolej sisteminin Fullbright Antlaşması uyarınca kurulduğu, Türkiye’nin modernleşme ve Batılılaşma sürecinin bir parçası olduğu ifade edilmektedir. Batı standartlarında eğitim alan bireyler yetiştirmek hedefiyle ilk olarak

1955 yılında Maarif Kolejleri'nin açıldığı, fırsat eşitsizliğini körüklediği gerekçesiyle eleştirildiği, Sinanoğlu'nun (2015) vurguladığı gibi yabancı dilin öne çıkarılıp eğitimin düzeyini yeterince yükseltmediği, elit yapısı nedeniyle istenen hedefe ulaşamadığı gibi eleştirileri de beraberinde getirdiği görülmektedir (Sinanoğlu, 2015).

Bu dönemdeki reklamlarda çok yoğun şekilde “ABD malı ise iyidir” anlayışının kullanıldığı, Batı (özellikle Amerikan) hayranlığının arttığı, Türk halkının kültür emperyalizmine maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. 1946-1957 yılları arasındaki dönemde Amerikan mallarının reklamlarda Türk halkına hem kültürel hem ekonomik özellikleriyle sunulduğu görülmektedir. İkinci Cihan Harbi'nin ardından gelişen Türkiye-ABD ilişkileri sonucu Amerikan ürünleri ve yaşam biçimiyle tanışan Türk halkına Amerikan mallarının pazarlanmaya başladığı görülmektedir. 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti'nin uyguladığı liberal sistemin serbest piyasa ve tüketim kültürünü güçlendirdiği söylenebilir. Birçok alanda Türkiye'ye giren ABD mallarının özellikle, konserve yiyecekler, margarin, hazır içecekler gibi gıda maddeleri, radyo, buzdolabı, çamaşır makinesi, elektrikli süpürge gibi ev aletleri, uçak yolculuğu, traktör, otomotiv ve akaryakıt gibi ulaşım ile ilgili araçlar, sabun, diş macunu, tıraş malzemeleri gibi temizlik ürünleri, pratik ve modern vurgulu hazır giyim tekstil ürünleri olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Reklamların temel özelliklerinin, modernlik, ilerleme, çağdaş yaşam, Amerikan rüyası/standardı, bilimsellik, mutlu aile tablosu, hız, konfor, temizlik olduğu tespit edilmektedir. Kullanılan iletişim araçları olarak, gazete, dergi (Akbaba, Resimli Ay, Amerikan Life Dergisini çağrıştıran Hayat, vb.), afişler ve ilan panoları, radyo reklamları, sinema öncesi kısa reklam filmlerinin öne çıktığı görülmektedir. Reklamların tüketim alışkanlıklarını değiştirmeye yönelik olduğu, “Amerikan malı ise kalitelidir” imajını vermeyi hedeflediği, reklam dili ve biçimi ile Türkiye’de Amerikan tipi reklamcılığın temelini attığı değerlendirilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Truman Doktrini ve Marshall Yardımı çerçevesinde Türkiye’deki okullarda yapılan yardımların özellik arz ettiği değerlendirilmektedir. Soğuk Savaş siyasetinin sonucu olarak ABD’nin, Sovyetler Birliği’ni çevrelemek ve Türkiye’yi Batı Bloku’nda tutmak amacının öne çıktığı söylenebilir. Okullarda yapılan yardımın hem eğitim yoluyla maddi destek sağlamak hem de Batı yanlısı bir sosyal yapı oluşturmak amaçlı olduğu görülmektedir. Bu dönemde okullarda en çok süt tozu, peynir, margarin, un, buğday ve konservelelerin dağıtıldığı ifade edilebilir. Görünürdeki hedefin öğrencilere beslenme yardımı, okullaşma oranını artırma ve Amerikan imajını

güçlendirmek olduğu belirtilse de bağımlılığı artırdığı, yerli üretimi ve geleneksel alışkanlıklara zarar verdiği eleştirilerine de maruz kaldığını belirtmek gerekir. Bunların yanı sıra yalnızca insani bir yardım olmadığı, politik, ideolojik ve ekonomik bir araç olarak bu yardımların kullanıldığı, toplumu değiştirip dönüştürdüğü, dışa bağımlı politikanın bir parçası olduğu eleştirilerini de beraberinde getirdiğini eklemek gerekir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası alınan yardımların sadece ekonomik alanda kalmadığı kültür emperyalizmi eleştirilerini de beraberinde getirdiği görülmektedir. Kültür emperyalizmi kavramı, eğitim, hayat tarzı, tüketim alışkanlıklarının medya yoluyla yönlendirmelerle baskın hale gelmesi şeklinde ifade edilebilir. Fulbright bursları ile ABD'ne gönderilen öğrenciler sayesinde ABD eğitim modeli ve İngilizce eğitiminin yaygınlaştığı, yaşamın birçok alanında Amerikan sisteminin örnek alındığı, popüler kültürün ve Amerikan tipi medyanın yaygınlaştığı, sinemalarda Hollywood filmlerinin hakim olduğu, Amerikan tarzı hayat biçimi, müzik ve giyimin yaygınlaşıp Amerikan rüyası imajının oluşturulduğu eleştirileri ortaya çıkmaktadır. Tüketim kültürünün yaygınlaştığı, Amerikan ürünleri ve markalarının prestij göstergesi durumuna geldiği, hazır yiyecek olan fast-foodun yayıldığı, kapitalist tüketim biçiminin arttığı görülmektedir. Kültür emperyalizmi kapsamında askeri bağımlılığın ve toplumsal dönüşümlerin arttığı, askeri üslerdeki personelin Amerikan yaşam biçimini görünür olmasını sağladığı ve bu sayede sosyal yapıyı etkilediği eleştirileri ortaya çıkmaktadır. Olumlu yönleri olarak da Batı medeniyetine eklenmenin hızlandığı, modernleşme ve teknik bilginin arttığı, eğitim ve bilim alanında gelişmelere olanak verdiği ifade edilebilir. Bu dönemin, geleneksel kültürel değerleri aşındırdığı, kültürel yozlaşma ve bağımlılık yarattığı eleştirileriyle kültür emperyalizmi tartışmalarının odağında olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin, Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde aldığı ABD yardımları aynı zamanda eleştirel tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Alınan yardımların Türkiye'nin ekonomik planlamasında önemli bir değişime neden olduğu görülmektedir. Yardımların, tarımın makineleşmesi, ulaştırma altyapısının geliştirilmesi ve dış ticaretin serbestleştirilmesi alanlarında önceliklendirildiği, liberal özellikli olduğu ve devletçi anlayışı ikinci plana attığı görülmektedir. Bu politika değişimi nedeniyle 1930'larda devlet ve özel şahısların kurduğu birçok fabrikanın rekabet gücünü yitirdiği, işlevsiz olduğu gerekçesiyle kapatıldığı veya dönüştürüldüğü söylenebilir. 1946 sonrası dönemde Türkiye'de bazı sanayi tesislerinin kapatılması ya da işlevsizleşmesi, ülkenin

Batı Bloku'na entegre olma sürecinin ekonomik bir sonucu olarak ifade edilebilir. ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardımların kısa vadede yararı olsa da uzun vadede yerli endüstrileşme çabalarını, modernleşme hamlelerini olumsuz yönde etkilediği ve dışa bağımlılığı artırdığı ortaya çıkmaktadır (Pamuk, 2007).

Türk-ABD ilişkilerinin sosyal yaşama etkisi, özellikle kültürel etkileşim ve yaşam tarzı üzerinden kendini gösterdiği söylenebilir. ABD ile kurulan yakın ilişkiler, Batılı yaşam biçimlerinin ve tüketim alışkanlıklarının Türkiye'de daha görünür hâle gelmesine katkı sağlamıştır. Bu durum, modernleşme kuramının kültürel boyutunun toplumsal düzeyde nasıl ortaya çıktığının bir göstergesi olmaktadır.

5.2. 1946-1957 Döneminde Türk-Amerikan İlişkilerinin Siyasal Boyutlarının Analizinde Pulların ve Karikatürlerin Yeri

1946 sonrası dönem, Türkiye'de politik ve sosyal yapının önemli ölçüde değişime uğradığı bir süreç olarak ifade edilebilir. İkinci Cihan Harbi'nin ardından oluşan yeni dünya düzeni, Türkiye'yi hem iç hem de dış siyasette değişikliğe zorladığı görülmektedir. Bu dönemde çok partili hayata geçiş, demokratikleşme söylemi ve Batı ile bütünleşme çabaları, Türkiye'nin politik yönelimini belirleyen temel unsurlar olmuştur. 1946-1957 yılları, Türk-ABD ilişkilerinin hızla geliştiği ve kurumsallaştığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Acar (2020), Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte Türkiye, güvenlik kaygıları ve ideolojik yönelimler doğrultusunda ABD'ye yanaştığını belirtmektedir. Bu süreçte, Marshall Planı, Truman Doktrini ve NATO üyeliği gibi gelişmelerin ilişkileri geliştirdiği görülmektedir.

Türk-Amerikan ilişkileri, 1946-1957 döneminde Türkiye'nin siyasal yönelimleri üzerinde doğrudan etkili olduğu söylenebilir. ABD ile kurulan stratejik iş birliği, Türkiye'nin dış politikasını olduğu kadar iç siyasal yapısını da etkilemiştir. Bu süreçte demokratikleşme, özgürlük ve Batı değerleri, siyasal söylemin temel unsurları hâline gelmiştir. Pullar üzerinden elde edilen bulgular, bu siyasal yönelimin resmî düzeyde nasıl meşrulaştırıldığını göstermektedir. Pullarda, Türk-Amerikan ilişkileri demokrasi, güvenlik ve kalkınma kavramlarıyla ilişkilendirilmiş; devletin Batı ile kurduğu ilişkiler modern bir siyasal yapı oluşturmanın gereği olarak sunulmuştur. Bu sembolleştirme biçimi, siyasal değişimin ideolojik temelini kuvvetlendirmiştir. Pullarda ve resmî söylemde, demokrasi ve özgürlük kavramlarının olumlu ve idealize edilmiş bir biçimde temsil edildiği görülmektedir. Bu temsil, Türk demokrasisinin Batı tipi bir

model doğrultusunda şekillendiği algısını güçlendirmiştir. Modernleşme kuramının normatif yaklaşımı, bu süreçte belirleyici olmuştur.

Karikatürlerde ise siyasal yaşama ilişkin daha eleştirel bir tutum dikkat çekmektedir. Bazı karikatürlerde, ABD ile kurulan ilişkilerin siyasal karar alma süreçlerini etkilediğine ve ulusal bağımsızlık tartışmalarını gündeme getirdiğine dair göndermeler bulunmaktadır. Bu durum, siyasal yaşamda Türk– Amerikan ilişkilerinin sorgulanan bir yapıda olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu veriler, Türk– Amerikan ilişkilerinin siyasal yaşama etkisinin tek yönlü olmadığını ortaya koymaktadır. Resmî söylemde iş birliği ve güvenlik ön plandayken, toplumsal düzeyde bu ilişkilerin siyasal bağımlılık ve kültür yozlaşması üzerindeki etkileri tartışma konusu olmuştur. Karikatürlerde ise Türk demokrasisine ilişkin daha eleştirel bir bakış açısı dikkat çekmektedir. Bazı karikatürlerde, demokratikleşmenin yüzeysel kaldığı ya da dış etkilerle yönlendirildiği yönünde eleştiriler yer almaktadır. Bu durum, demokrasinin toplumsal düzeyde tartışmalı bir kavram hâline geldiğini göstermektedir.

1946–1957 dönemi, Türk– Amerikan ilişkilerinin yalnızca dış politika alanında değil, Türkiye’nin sosyal ve siyasal yapısında da belirleyici etkiler yarattığı bir süreçtir. Bu dönemde kurulan yakın ilişkiler, modernleşme kuramı çerçevesinde Türkiye’nin Batı’ya yöneliminin hem ideolojik hem de pratik bir aracı olarak işlev görmüştür. Pullar ve karikatürler üzerinden elde edilen bulgular, bu etkinin toplumsal ve siyasal düzeylerde nasıl sembolleştirildiğini ve algılandığını ortaya koymaktadır. Siyasal değişimin bir diğer önemli boyutu, güvenlik ve savunma politikalarında yaşanan değişim olarak ortaya çıkmaktadır. Soğuk Savaş döneminde Türkiye’nin ABD ile geliştirdiği askerî ve stratejik iş birliği, siyasal yönelimin temel belirleyicilerinden biri olmuştur. Bu durum, siyasal karar alma süreçlerinin büyük ölçüde Batı odaklı bir güvenlik anlayışında biçimlendiği şeklinde ifade edilebilir. Bu bağlamda siyasal değişim, modernleşme kuramının devlet merkezli yaklaşımıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Devlet, modernleşmenin taşıyıcısı ve yönlendiricisi olarak konumlandırılmış, siyasal yenilikler ve dış politika tercihleri, modern bir ulus-devlet oluşturulmasının gereği olarak sunulmuştur.

1946 sonrası dönem, Türkiye’de politik yapının yeniden şekillendiği ve devletin hem iç hem de dış siyasette yeni yönelimler benimsediği bir dönem olarak ortaya çıkmaktadır. İkinci Dünya Harbi sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu uluslararası sistem, Türkiye’yi Batı Bloku içerisinde konumlanmaya yöneltmiş, bu tercih, siyasal yapının

yeniden düzenlenmesinde belirleyici olmuştur. Bu dönemde siyasal değişim, yalnızca kurumlar düzeyinde değil aynı zamanda ideolojik söylemler ve yönetim anlayışı bakımından da kendini göstermiştir. Çok partili hayata geçişin, bu siyasal dönüşümün en belirgin göstergelerinden biri olduğu ifade edilebilir. 1946 yılında başlayan çok partili siyasal yaşam, demokrasi ve özgürlük söylemlerinin ön plana çıkmasına imkan vermiştir. Kılıç (2017), bu sürecin, yalnızca iç dinamiklerle açıklanamayacak ölçüde, uluslararası yeni dünya düzeniyle yakından ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Özellikle ABD ile kurulan yakın ilişkiler, demokratikleşme söyleminin dış politikayla iç içe geçtiğini göstermektedir.

Türk–Amerikan ilişkilerinin gelişmesi, iki ülkenin politik olarak yakınlaşması ve demokrasinin ABD eliyle geleceği gibi düşüncelerin yerini, 1954 sonrası siyasi ve ekonomik zorlukların ortaya çıkmasıyla iktidara eleştirilerin yoğunlaştığı, samimiyezsiz ikiyüzlü politikacıların yoğun olarak eleştirildiği, ekonomik ve siyasi sorunların ortaya çıkmasıyla demokrasiye ve demokrasi konusunda Türkiye’ye örnek olan ülkelere (ABD özelinde Batı demokrasisi) güvenin sarsıldığı değerlendirilmektedir. 1954 sonrası siyasi ve ekonomik zorlukların baş göstermesiyle eleştirilerin yoğunlaştığı dönemde, askeri, ekonomik ve dış politika alanlarında ABD bağımlılığının arttığı, kültür emperyalizminin etkisiyle kültürel yozlaşmanın arttığı tespit edilmiştir. Yine aynı dönemde “Batı’nın zor zamanda yanımızda olmayacağının ve zorlukları kendi olanaklarımızla yenmemiz gerektiği” fikrinin toplumda oluşmaya başladığı, toplumsal muhalefetin yükseldiği dönem olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

İkinci Cihan Harbi’nin ardından SSCB’nin tehditlerine karşı ABD’nin desteğinin Türk halkı tarafından coşkuyla karşılandığı, Batı’nın dost olarak görüldüğü ve ABD odaklı Batı Bloku yanlısı politikasının başladığı, Missouri Zırhlısı’nın ziyaretinin bu dönemin başlangıcı olduğu görülmektedir. 1945 sonrası yeni dünya düzeninin oluştuğu, Soğuk Savaş dönemine girildiği ve bu dönemin aynı zamanda ABD’nin Akdeniz ve Ortadoğu’da Sovyetler Birliği’ne karşı faaliyetlerinin başladığı dönem olduğu ortaya çıkmaktadır. Oluşan iki kutuplu dünyanın, Batı-Doğu Bloku veya kapitalist/demokrat-komünist/sosyalist gibi adlandırmalar yapılsa da ABD ve Sovyetler Birliği’nin dünyayı bu yeni söylem ve yöntemlerle yönlendirdiği hatta sömürdüğü bir düzenin kurulduğu tespiti öne çıkmaktadır. Demokrasi, barış, özgürlük sloganlarını kullanan büyük devletlerin aslında barış değil savaş istedikleri, savaşın büyük devletlerin işine geldiğini ve İkinci Cihan Harbi’nin ardından oluşan düzenin sadece

Sovyet Rusya ve ABD'ne yaradığı, kendi ideolojileri doğrultusunda hareket ederek dünyayı sömürdükleri bulgularına ulaşılmıştır. Kore Savaşı'yla; yönünü Batı'ya dönen ve Batı uygarlığını tanıyan Türkiye'nin Uzak Doğu ülkelerini, kültürünü medeniyetini tanıma ve aynı zamanda o bölgelerdeki uluslara Türk insanını, Türk kültürünü tanıtmaya fırsatı olduğu, Türklerin hem savaşçı hem de şefkatli bir ulus olduğunun tüm dünya tarafından anlaşıldığı tespit edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin ABD odaklı Batı medeniyetinin bir parçası olma yolunda ilerlediği, ancak modernleşmenin taklit yoluyla gerçekleşebileceği algısının toplumu ele geçirdiği, Türk–Amerikan ilişkilerinin ilk dönemdeki sıcak ilişkilerinin yerini 1954 sonrası siyasi ve ekonomik zorlukların baş göstermesiyle eleştirilerin yoğunlaştığı saptanmıştır.

İkinci Cihan Harbi'nin ardından oluşan yeni dünya düzeninde, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nin tehditleri nedeniyle Batı Bloku'na yöneldiği ve iç politikada demokratikleşme hamlelerini hızlandırdığı görülmektedir. Türkiye'nin çok partili sisteme geçiş sürecinin hem iç dinamiklerin hem de Batı dünyasına eklemlenme düşüncelerinin sonucunda ortaya çıktığı değerlendirilmektedir. 1950 seçimleriyle Demokrat Parti'nin (DP) iktidara gelmesinin, Batı'da olumlu karşılandığı Türkiye'nin demokratik tarafta yer aldığının belirtisi olarak görüldüğü ifade edilebilir. Bu dönemde komünizmin yayılmasını engellemek, ekonomik yapıyı güçlendirmek, tarımda makineleşme ve karayollarının geliştirilmesi gibi söylemlerle ilişkilerin arttığı görülmektedir. Bu yardımların DP'nin ekonomik siyasetini ve kırsal tabanını kuvvetlendirmede etkili olduğu değerlendirilmektedir. Askeri alanda Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıyla ABD ile ilişkilerin kurumsallaştığı, ordunun ABD modeline göre yeniden yapılandırıldığı görülmektedir. Dış siyasette bağımlılık eleştirilerinin yükseldiğini de ifade etmek gerekmektedir. Dönemin demokratikleşme çabalarının, çok partili yaşamın kuvvetlenmesi, düzenli olarak seçimlerin yapılması, ilk yıllarda basın ve siyasi özgürlüğün sağlanması yönünde olumlu sonuçları görülmektedir. Olumsuz yönleri olarak da ABD desteğiyle güçlenen DP'nin 1954'ten sonra sorunların artmasıyla otoriterleşmesi, basın ve siyasi haklar konusunda baskıcı yöntemler uygulaması, ABD'nin demokratik yapıya destek olmakla birlikte derinleşmesinde seyirci kalması eleştirilerini ifade etmek gerekmektedir (Aktaş, 2006).

Türkiye'nin, SSCB'nin komşusu olması nedeniyle jeopolitik öneminin arttığı ve bu önemin ABD politikalarını yönlendirdiği görülmektedir. 1948'deki Marshall Planı ile alınan yardımlar sadece ekonomik alanla sınırlı kalmayıp iç politikayı da etkilediği

ifade edilebilir. Yardımlar, devletin modernleşme projelerini finanse ederken aynı zamanda Batı yanlısı siyasetin uygulanmasını desteklemektedir. Bu nedenle 1950 seçimlerinde iktidara gelen DP'nin iktidara gelmesinde ABD'nin dolaylı etkisinin olduğu tartışmalarını da berberinde getirmiştir. ABD destekli DP'nin liberal ekonomik politikalarını güçlendirdiği, Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Türkiye'de kendi çıkarları doğrultusunda bir hükümetin işbaşında olmasını tercih ettiği ve bu nedenle DP'nin Batı ile yakınlaşmasına zemin hazırladığı yorumları ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya girmesi de ABD'nin Türkiye üzerindeki etkisini ve askeri alanda bağımlılığı artırdığı iddia edilmektedir. Bu durumun iç siyasette ABD eksenli politikayı zorunlu bir hale getirdiği belirtilebilir. Liberal sistemi uygulayan Demokrat Parti'nin uygulamalarında, ABD etkisinin arttığı, bu etkinin sadece ekonomik ve askeri alanda değil politik alanlarda da görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Tek parti sonrası ABD destekli DP politikalarının, Türkiye'yi ABD bağımlısı yaptığı ve bazı siyasi kararların dış baskılarla alındığı eleştirilerini de beraberinde getirdiği görülmektedir. ABD'nin Türkiye'nin iç siyasetini yönlendirdiği, ekonomik yardımlar ve güvenlik konularındaki iş birliğinin ideolojik yönelimlerle iç politikayı etkilediği eleştirilerini de ortaya çıkarmaktadır (Birinci, 2007).

Türk-ABD ilişkilerinin Türk demokrasisi üzerindeki etkisi, bu dönemin en tartışmalı konularından biridir. Çok partili hayata geçiş süreci, demokratikleşme söylemiyle birlikte ABD ile kurulan ilişkiler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Demokratikleşme, Batı dünyasıyla bütünleşmenin bir göstergesi olarak sunulmuştur. Bu bağlamda Türk-ABD ilişkileri, Türk demokrasisinin gelişiminde hem destekleyici hem de sorgulanan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Görsel materyallerin, demokrasinin yalnızca siyasal bir yapı değil, aynı zamanda ideolojik ve toplumsal bir söylem olarak oluşturulduğu ifade edilebilir (Doğramacı, H.G.,1998).

5.3. 1946-1957 Döneminde Türk- ABD İlişkilerinin Türk Modernleşmesi ve Demokratik Yaşamındaki Yeri

Çalışmada, 1946-1957 döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinin modernleşme kuramı çerçevesinde biçimlendiği sonucuna ulaşılmaktadır. Pullar ve karikatürlerin, bu sürecin hem resmi hem de toplumsal yönlerini ortaya koyan önemli görsel belgeler olarak öne çıktığı görülmektedir. Veriler, modernleşmenin yalnızca devletin politik ve ideolojik bakış açısını yansıtmadığını aynı zamanda toplumda her yönüyle tartışılan ve

değişik biçimlerde algılanan bir değişim süreci olduğunu göstermektedir. Araştırmanın bu yönüyle, Türk–Amerikan ilişkilerinin kültürel ve ideolojik yönlerini yansıttığı ifade edilebilir. Araştırmadan elde edilen veriler, modernleşme kuramının Türkiye’deki uygulamasının büyük ölçüde ABD ekseninde Batı ile kurulan ilişkiler üzerinden biçimlendiğini göstermektedir. Pullar ve karikatürler, bu sürecin görsel düzeyde nasıl sembolleştirildiğini ve topluma nasıl aktarıldığını ortaya koymaktadır. Modernleşme söylemi, resmî görsel araçlarda ilerleme ve kalkınma gibi kavramlarla sunulurken; toplumsal düzeyde bu söylemin sorgulayıcı ve eleştirel biçimlerde algılandığı ortaya konmaktadır. Bu sonuç, modernleşme kuramının homojen ve evrensel bir süreç olarak algılanmasının tarihsel gerçeklikle her zaman örtüşmediğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma, 1946–1957 yılları arasındaki dönemde Türkiye’deki toplumsal ve politik dönüşümün ve Türk–Amerikan ilişkilerinin, görsel kültür aracılığıyla nasıl oluşturulduğunu ve tartışıldığını ortaya koymaktadır.

Çalışmada, modernleşme kuramının görsel malzemelerde yoğun bir şekilde kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen pullar ve karikatürlerde; Batı’nın ilerleme ve gelişmenin kaynağı olarak sunulduğu, Türkiye’nin ise bu sürece katılması gereken bir unsur olarak sunulduğu görülmektedir. Bu söylemin, modernleşme kuramının ilerleme anlayışıyla uyumlu bir yapıda olduğu anlaşılmaktadır. Pullarda modernleşme söylemi daha resmî ve daha olumlu bir şekilde sunulurken, karikatürlerde bu söylemin kamuoyunda nasıl algılandığına dair simgeler bulunmaktadır. Bu durum, modernleşmenin politik bir süreç olmakla birlikte aynı zamanda toplumsal algıyı yansıtan bir tartışma alanı olduğunu göstermektedir. Görsel söylem analizinden elde edilen bulgular, Türk–Amerikan ilişkilerinin yalnızca politik bir süreç olmadığını, aynı zamanda ideolojik ve kültüre dayalı bir dönüşümün aracı olduğunu ortaya koymaktadır. Görseller aracılığıyla Batılı yaşam tarzı, değerler ve siyasal yönelimler meşrulaştırılmaya çalışıldığı sonucuna da ulaşılmıştır. Bu çalışmada modernleşme kavramının tarihsel akış içinde anlamının dönüşüme uğradığı, zamana ve mekana göre farklı biçimde ilerlediği sonucuna ulaşılmıştır.

Modernleşme, modernlik ve modernite kavramlarının ayrı kavramlar olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Göle (2010), modernlik ve modernleşmenin temelde farklılıklar gösterdiğini belirterek, modernliğin evrenselliği içerdiği ortaya koymaktadır. Göle’ye (2010) göre, modernleşme farklı yerde ve farklı zamanlarda farklı yolların izlendiğini ifade etmektedir. Modernlik evrenselken, modernleşmenin daha yerel bir dokuya sahip

olduğu görülmektedir. Farklı bir bakış açısına sahip olan Jack Goody ise Tarih Hırsızlığı adlı yapıtında “Tarih hırsızlığının” Batı tarafından ele geçiriliş anlamına geldiğini savunduğu görülmektedir. Avrupa tarafından kendi normlarının kamusallaştırıp diğer toplumlara dayatıldığını eleştirel şekilde ortaya koymaktadır. Avrupa Rönesansı dışında diğer kültürlerin de uygarlıklara katkısı olduğu, uygarlığın sadece Avrupa’ya mal edilemeyeceğini ifade etmektedir. Goody (2025), Avrupalı bakış açısına karşı çıkarak Avrupa dışındaki dünyayı sarsarak onları köklerinden kopardığını savunmaktadır. Avrupalı bakış açısına sahip anlayış tarafından, son beş yüzyıldır Avrupa Tarihi’nin dünya tarihi olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Çalışmada, Türk Modernleşmesinin Tanzimatla birlikte ortaya çıktığı, Batı’ya uyum sağlama hedefiyle yola çıkıldığını, işin özünden sapılarak taklit yoluyla yapılmaya çalışılan yenileşme hareketlerin bu yüzden yeterince başarıyı sağlamadığı verilerine ulaşılmıştır. Garplılaşıma veya Batılılaşma adı verilen bu çalışmaların Cumhuriyetle birlikte “çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma” olarak tanımlandığı görülmektedir. Atatürk’ün Cumhurbaşkanı olduğu 1923-1938 arasındaki yıllarda kadın haklarının modernleşmenin ana unsurlarından biri olarak görüldüğünü belirtmek gerekmektedir. 1935 yılında dünyada ilk kez kadın konulu “Kadınlar Kongresi Pul Serisi” Türkiye Cumhuriyeti tarafından dolaşıma sokulmuş ve dünyaya Türkiye Cumhuriyeti’nin modernleşme çabalarının önemli bir tanıtımı olmuştur (Şanlıer, 2024).

İncelenen pullarda, siyasal değişim sürecinin olumlayıcı ve modernleşme söylemiyle sembolleştirildiği görülmektedir. Devletin resmî ideolojik araçları arasında yer alan pulların, modernleşmenin kaçınılmaz ve gerekli bir süreç olduğu algısını pekiştirdiği ifade edilebilir. Bu durumun, modernleşme kuramının çizgisel ilerleme anlayışıyla örtüştüğü görülmektedir. Türkiye’nin, bu görsel söylemde geleneksel yapıdan modern yapıya doğru ilerleyen bir yapıda konumlandırıldığı ifade edilebilir. Araştırmada incelenen pullar, Türk–Amerikan ilişkilerinin resmî düzeyde dostluk, iş birliği ve demokrasi söylemi üzerinden sunulduğunu göstermektedir. Bu görsel materyallerde ABD, modernleşmenin ve kalkınmanın destekleyicisi güçlü bir dost olarak sembolleştirilmiştir. Bu sembolleştirme biçimi, modernleşme kuramının ABD odaklı Batı merkezli yaklaşımını yansıtan önemli bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Karikatürlerde ise Türk–Amerikan ilişkilerine yönelik daha sorgulayıcı ve eleştirel bir söylem dikkat çekmektedir. Cantek’e göre (2024) bazı karikatürlerde ABD ile kurulan ilişkiler modernleşmenin bir gereği olarak sunulurken, bazı örneklerde bu ilişkilerin

bağımlılık yarattığına dair eleştiriler ön plana çıkmaktadır. Bu veriler, Türk–Amerikan ilişkilerinin modernleşme sürecinde yalnızca bir dış politika tercihi olmadığını aynı zamanda düşünsel ve kültürel bir yönelim olarak topluma sunulduğunu göstermektedir. Görsel malzemelerin, bu yönelimin hem destekleyici hem de eleştirel boyutlarını ortaya koyarak dönemin bakış açısına yönelik önemli veriler ortaya koyduğu görülmektedir.

Araştırmada, pullar aracılığıyla topluma yansıyan resmî modernleşme söylemi ile karikatürlerdeki eleştirel modernleşme söylemi arasında bir karşıtlık (paradoks) ve gerilim olduğu görülmüştür. ABD öncülüğündeki Batı'nın etkisiyle geçilen çok partili demokratik sistemin ilk yıllarındaki ABD sempati ve desteğinin özellikle ekonomik ve siyasi zorlukların baş gösterdiği 1954 yılından itibaren azaldığı hatta ABD ve demokrasi karşıtlığına dönüştüğü de saptanmıştır. Köyden kente göçün arttığı, demiryollarının yerini karayollarının aldığı, demokrasi söylemlerinin zamanla etkisini yitirdiği, zengin yoksul ayrımının arttığı, toplumsal ayrışmanın yükseldiği, cumhuriyet devrimlerinin yavaşladığı, Batılı bakış açısının benimsendiği görülmektedir.

Toplumsal algı açısından bakıldığında, modernleşme sürecinin farklı kesimler tarafından farklı biçimlerde algılandığı görülmektedir. Bazı karikatürler, Batılılaşmayı ilerleme ve çağdaşlaşma olarak sunarken bazıları bu sürecin geleneksel değerleri zayıflattığı yönünde eleştiriler içermektedir. Bu çeşitlilik, sosyal değişimin homojen bir yapıya sahip olmadığını ortaya koymaktadır. 1946–1957 döneminde Türkiye’de yaşanan sosyal değişim, yalnızca siyasal yapıyla sınırlı kalmadığı, gündelik yaşam, kültürel değerler ve toplumsal ilişkiler üzerinde de etkili olduğu görülmektedir. Karikatürlerde yoğunlukla karşılaşılan sembolik anlatımlar, Batı etkisinin toplumsal yaşamda yarattığı değişimi mizahi ve eleştirel bir dille ortaya koymaktadır. Bu durum, modernleşme sürecinin toplumsal düzeyde çok katmanlı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, Türkiye’de modernleşmenin yalnızca devlet eliyle yürütülen bir proje olmadığını; aynı zamanda toplumun farklı kesimleri tarafından farklı şekillerde algılanan ve tartışılan bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Pullar ve karikatürler arasındaki söylem farkı, bu çok boyutlu dönüşümün görsel düzeydeki en belirgin göstergelerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu araştırmada pullar ve karikatürler üzerinden elde edilen analiz bulguları, modernleşme kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, Türkiye’nin 1946–1957 dönemindeki değişim sürecinin yalnızca yapısal değil, aynı zamanda ideolojik ve söylemsel bir boyuta sahip olduğu görülmektedir. Görsel materyaller, modernleşmenin

soyut bir kuramsal süreç olmaktan çıkıp, topluma belirli imgeler ve simgeler aracılığıyla aktarılan bir anlatı hâline getirildiğini göstermektedir. Modernleşme kuramının temel varsayımlarından biri olan Batı merkezli ilerleme anlayışı, incelenen görsel materyallerde açık biçimde ortaya konmaktadır. Pullarda Türkiye, Batı dünyasıyla bütünleşme yolunda ilerleyen bir üye olarak sunulurken; ABD, modernleşmenin yönlendirici ve destekleyici unsuru olarak konumlandırılmıştır. Bu temsil biçimi, modernleşmenin evrensel ve kaçınılmaz bir süreç olduğu yönündeki kuramsal kabulü örtüşmektedir. Karikatürler üzerinden elde edilen bulgular ise modernleşme kuramının bu normatif ve çizgisel yaklaşımına eleştirel bir boyut kazandırmaktadır. Karikatürlerde modernleşme, her zaman ilerleme ve kalkınma ile özdeşleştirilmemekte; aksine, kültürel yabancılaşma, yozlaşma, bağımlılık ve kimlik sorunları gibi temalarla birlikte ele alınmaktadır. Bu durum, modernleşme kuramına yöneltelen eleştirilerle paralellik göstermektedir.

Kuramsal açıdan değerlendirildiğinde, analiz bulguları modernleşmenin tek yönlü ve homojen bir süreç olmadığını, aksine çok katmanlı ve çatışmalı bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Pullar, modernleşmenin devlet eliyle yürütülen resmî ve idealize edilmiş yönünü temsil ederken; karikatürler, bu sürecin toplumsal düzeyde nasıl sorgulandığını ve yeniden anlamlandırıldığını göstermektedir. Bu bağlamda görsel materyaller, modernleşme sürecinin yalnızca sonuçlarını değil, aynı zamanda nasıl meşrulaştırıldığını ve nasıl içselleştirilmeye çalışıldığını da ortaya koymaktadır. Görsel söylem, modernleşmenin toplumsal kabulünü sağlamak amacıyla kullanılan önemli bir ideolojik araç olarak işlev görmektedir. Bu durum, modernleşme kuramının kültürel ve söylemsel boyutunun tarihsel analizler açısından ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, 1946-1957 dönemi Türk Amerikan ilişkilerini, modernleşme kuramı ekseninde pul ve karikatürler gibi görsel kaynaklar üzerinden analiz etmeyi amaçlamıştır. Çalışmanın temel hedefi, söz konusu dönemde Türkiye’de yaşanan sosyal ve siyasal değişimin, görsel söylem aracılığıyla nasıl temsil edildiğini ve bu temsillerin modernleşme sürecini nasıl etkilediğini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda elde edilen bulgular, tarihsel, politik, toplumsal ve kültürel boyutlarıyla değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda, Türk–Amerikan ilişkilerinin yalnızca resmi bir çerçevede şekillenmediği aynı zamanda ideolojik ve kültürel bir modernleşme anlatısı üzerinden kamuoyuna aktarıldığı saptanmıştır. Özellikle pulların taşıdığı resmi söylem, Türkiye’nin Batı dünyasına eklemlenmesini modernleşme, iş birliği, demokrasi, kalkınma ve çağdaşlaşma kavramlarıyla değerlendirilmiştir. Bu durum, modernleşme kuramının devlet merkezli ve normatif yaklaşımıyla büyük ölçüde örtüşmektedir.

6.1. Sonuç

Bu çalışmada, 1946-1957 Döneminde Türk-ABD İlişkileriyle ilgili toplam altı pul serisi (toplam 16 pul) analiz edilmiştir. Analiz edilen pul serileri, Missouri’nin İstanbul’u Ziyareti, Kore Savaşları, NATO’nun Kuruluşunun 5. Yıldönümü, Sarıyar Barajı’nın Açılışı, Türk-Amerikan İş Birliğinin X. Yıldönümü ve. Benjamin Franklin’in 250. Doğum Yılı Pul Serileridir (İsfil, 2016). İncelenen altı pul serisindeki toplam 16 pulun hepsinin olumlayıcı nitelikte olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada seçilen 26 karikatür sekiz temaya ayrılarak incelenmiştir. Analiz edilen temalar, Siyasi Sorunlarda Batı’nın Yardımına Gereksinim Duyulması İle İlgili Karikatürler (Missiouri Zırhlısı’nın Ziyareti ve Boğazlar Sorunu), Büyük Devletlerin (ABD ve Sovyetler Birliği) Ekonomik Yardımları İle İlgili Karikatürler, Demokrasi, Barış, Özgürlük Sloganlarını Kullanan Büyük Devletler İle İlgili Karikatürler, Kore Savaşı İle İlgili Karikatür, Türkiye’deki Batı (Özellikle ABD) Hayranlığı İle İlgili Karikatürler, Karikatür Serisinde Reklam Olarak Resmedilen ABD Ürünlerinin (ABD Üretimi Olduğu İçin) Kaliteli Olduğu İmajının Kullanılması İle İlgili Karikatürler, İktidardaki Demokrat Parti’yle İlgili Karikatürler, Batı’ya Yönelik Eleştirel Karikatürler

olarak gruplandırılmıştır. Analiz edilen 11 olumlayıcı karikatürün üçü 1946, biri 1947, üçü 1949 ve dördünün 1950 yılına ait olduğu belirlenmiştir. Eleştirel 15 karikatürün dördünün 1946, ikisinin 1947, birinin 1949, üçünün 1956 ve beşinin 1957 yılına ait olduğu görülmektedir. İncelenen toplam 11 olumlayıcı karikatürün 1946-1950 döneminde olduğu, 1950 sonrası olumlayıcı örnek olmadığı, eleştirel karikatürlerin her dönemde görülmekle birlikte 1956 ve 1957 yıllarında yoğunlaştığı sonucuna varılmıştır.

Bu çalışmada modernleşme kavramının tarihsel akış içinde anlamının dönüştürme uğradığı, zamana ve mekana göre farklı biçimde ilerlediği sonucuna ulaşılmıştır. Modernleşme, modernlik ve modernite kavramlarının ayrı kavramlar olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Çalışmada, Türk Modernleşmesinin Tanzimatla birlikte ortaya çıktığı, Batı'ya uyum sağlama hedefiyle yola çıkıldığını, işin özünden sapılarak taklit yoluyla yapılmaya çalışılan yenileşme hareketlerin bu yüzden yeterince başarıyı sağlamadığı anlaşılmaktadır. Garplılaşma veya Batılılaşma adı verilen bu çalışmaların Cumhuriyetle birlikte “çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma” olarak tanımlandığı görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin devrimler yoluyla Batı modernleşmesiyle barışık ve bilimin gerektirdiği yoldan giderek Erken Cumhuriyet Döneminde etkin çabalara girdiği ve oldukça başarılı sonuçlar aldığı ortaya konmuştur. Atatürk'ün Cumhurbaşkanı olduğu 1923-1938 yılları arasında kadın haklarının modernleşmenin ana unsurlarından biri olarak görüldüğünü belirtmek gerekmektedir. 1935 yılında dünyada ilk kez kadın konulu “Kadınlar Kongresi Pul Serisi” Türkiye Cumhuriyeti tarafından dolaşıma sokulmuş ve dünyaya Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme çabalarının önemli bir tanıtımı olmuştur.

Pullar devletin meşruiyetini sağlayan simgelerden biri olarak yurt içi ve yurt dışına iletişim aracıdır, üzerindeki yazı ve görseller mesaj içerir. Filatelik malzemelerden olan posta pulları bir devletin tarihini simgelemektedir. Toplumdaki değişimler pullar üzerinden anlaşılabilir ancak resmi söylemi yansıtmamasından dolayı eleştirel örnekleri barındırmadığı görülmektedir. İncelenen pul serilerinde ise Türk–Amerikan ilişkilerinin resmi ideoloji ve olumlayıcı bir söylem üzerinden sembolleştirildiği görülmektedir. Pullar, devletin ideolojik duruşunu yansıtan resmî belgeler niteliği taşıdığından, bu görsellerde iki ülke arasındaki ilişkilerin dostluk, iş birliği ve ittifaklar çerçevesinde sunulduğu saptanmıştır. İkinci Dünya Harbi'nin ardından Türkiye'nin Batı'ya yüzünü çevirdiği yeni politik anlayışının pullar vasıtasıyla görsel simgeler, figürler kullanılarak kamuoyuna aktarıldığı tespit edilmiştir.

Eleştirel bakış açısını çalışmanın diğer unsuru karikatürler sağlamaktadır. Karikatürlerin analizi sonucu elde edilen bulgulara, resmi ideolojinin toplumda sorgulanmadan veya eleştirilmeden kabul edilmediğini ortaya koymaktadır. Karikatürlerde, Batılılaşma ve Amerikancılık bazen modernleşme ile eşanlamli olarak gösterilirken bazen de bağımlılık, kültürel yozlaşma ve siyasal baskı eleştirileriyle birlikte sunulmaktadır. Bu sonuçlar, modernleşmenin Türkiye’de çok katmanlı ve sorgulanan bir süreçten geçtiğini göstermektedir. Araştırmada, 1946–1957 arası Türkiye’de yaşanan dönüşümün büyük ölçüde dış siyaset ve İkinci Cihan Harbi’nin ardından ortaya çıkan iki kutuplu sistemle ilintili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ABD ile kurulan yakın ilişkilerin demokrasi söyleminin güçlenmesinde etkili olmakla birlikte Türk demokrasisinin niteliği ve bağımsızlığına ilişkin tartışmaları da beraberinde getirdiği karikatürlerde sıkça işlendiği görülmektedir. Bu çerçevede Türk–Amerikan ilişkileri, Türk demokrasisinin gelişiminde hem yönlendirici hem de eleştirilen bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Olumlayıcı karikatürlerde ABD’nin, modernleşmenin ve kalkınmanın sembolü olarak gösterilirken eleştirel karikatürlerde ise bağımlılık, baskı veya ikiyüzlülük temaları ön plana çıkarıldığı bulgularına ulaşılmıştır. Bu farklılığın, dönemin siyasal havasının Türk–Amerikan ilişkilerine yönelik yıllar içindeki değişimi yansıtması açısından önemli bir tespit sunduğu, toplumun tek tip bir yargıya sahip olmadığı, karikatürlerin bu yönüyle dönemin eleştirel düşüncelerini ortaya koymakta önemli görsel unsurlar olarak görülmesi gerektiğini ortaya çıkardığı saptanmıştır.

Kurulduğu günden sonra tarafsızlık politikasını benimseyen Türkiye Cumhuriyeti bu politika sayesinde İkinci Dünya Savaşı’na girmemiş ancak ekonomik açıdan olumsuz şekilde etkilenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonunda iki kutuplu dünya oluşmuş, savaşın sonunda Türkiye’ye tehditler yönelten Sovyetler Birliğine karşı Türkiye Batı Blokuna yönelmiştir. Sovyet Rusya’nın tehditlerinin olduğu dönemde ABD’nin Missouri Zırhlısının Türkiye’yi ziyareti Türk halkı tarafından coşkuyla karşılanmış, Batılı dostlarının yanında yüzünü Batı’ya dönmüştür. Aynı zamanda Soğuk Savaş’ın başladığı dönemdir. Yüzünü Batıya çeviren Türkiye artık her alanda ABD odaklı Batı medeniyetinin bir parçası olduğu düşüncesindedir. İktidardaki DP, iktidarının ilk üç yılında hem ABD kaynaklı dış borçları alması hem de demokratik uygulamalarıyla başarılı bir görüntü çizmiştir. Ancak Truman Doktrini ve Marshall Yardımının 1953 yılında sona ermesiyle başlayan projelerin yavaşlaması, ekonomik sorunlar ortaya çıkmış ve 1954 yılından itibaren toplumsal muhalefet artmaya

başlamıştır. DP, ekonomik ve siyasal sorunlara karşı antidemokratik yöntemlere başvurmuş, seçim sistemini değiştirerek baskıcı bir yönetim uygulamaya başlamıştır. Kore Savaşı'na TBMM onayı almadan katılmış, NATO'ya üye olmuş, ABD dış politikasına paralel bir politika uygulanmıştır. Bu dönemde yardım adıyla alınan borçlar askeri, siyasi ve ekonomik açıdan Türkiye'yi ABD bağımlısı yaptığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu dönemde reklamlarda ABD ile her türlü ürün en iyi ürün olarak yoğun biçimde kullanılmıştır. Türk halkının Amerikan rüyası söylemleriyle kültür emperyalizmine maruz kaldığı görülmektedir. Demokrasi ve milli irade söylemleriyle iktidara gelen Demokrat Parti, sorunlar karşısında antidemokratik uygulamalara yönelmiş hem içeride hem de dışarıdaki desteği azalmaya başlamıştır. 1954 sonrası ABD iktidara desteğini azaltmış hatta açıkça eleştirmiştir. Buna karşılık olarak antidemokratik uygulamalar artarak sürmüştür. Yönünü Batı'ya dönen Türk halkı, zor durumda kaldığında Batı'nın pek de yardım etmeyeceğini gördüğü karikatürlerde sıkça işlenmiştir. Demokrasiyi Türkiye'ye getiren Batı'ya (iktidardaki DP'nin antidemokratik uygulamalarının da etkisiyle) güvenin sarsıldığı, söylemlerin artık inanılır olmaktan çıktığı bir döneme girilmiştir. Modernleşme yolunda ilerleyen Türkiye, inişli çıkışlı politikalarla gelmiş, jeopolitik konumuna benzer biçimde Doğu ile Batı arasında kaldığı sonuçlarına ulaşmıştır.

1946-1957 dönemindeki karikatürlerde klişe çizimlerin ağırlıklı olarak kullanıldığı, devletlerin politik konumuna göre çizimlerdeki figürlerin farklı şekilde simgelandığı sonucuna varılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası sadece Türkiye değil dünyanın birçok bölgesinde Amerikan hayranlığının ortaya çıktığı, bu sonuçlardan birinin de fumettiler olduğu ortaya konmaktadır. İtalya'da basılan ve ABD'nin bağımsızlığı dönemini işleyen “fumetti” adı verilen çizgi romanların İtalya'da basıldığı sonrasında Türkiye'de kopyalanarak satıldığı, Amerikan hegemonyasına hizmet ettiği eleştirilerini de beraberinde getirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Dönemin iktidarı DP'nin, fumettilere “halkı oyalayıp eğlendirdiği ve muhalif görüşleri törpülediği” gibi düşüncelerle hoşgörü gösterdiği yorumlarına da ulaşılmıştır. 1945 sonrası gelişen Türk-ABD ilişkilerini yansıtan karikatürlerde – Markopaşa gibi az sayıdaki muhalif dışında- dostluk, iş birliği, askeri ittifak vb. gibi olumlayıcı kavramların öne çıktığı görülmektedir. Ancak 1954 sonrası ortaya çıkan ekonomik ve siyasal sorunlarla birlikte baskıcı bir yönetim uygulayan iktidardaki DP'ye ve demokrasiyi Türkiye'ye getirdiği düşünülen ABD karşıtı hareketlerin arttığı ortaya çıktığı ve karikatürlerde bu durumun

yoğun biçimde işlendiği görülmektedir. 1950’li yılların aynı zamanda köy ve kentlerde siyasal ve sosyal dönüşümün olduğu yıllar olduğu, plansız uygulamaların beraberinde sorunları getirdiği ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde, köyden kente göçün arttığı, demiryollarının yerini karayollarının aldığı, demokrasi söylemlerinin zamanla etkisini yitirdiği, zengin yoksul ayrımının arttığı, toplumsal ayrışmanın yükseldiği, cumhuriyet devrimlerinin yavaşladığı, Batılı bakış açısının benimsendiği görülmektedir.

Çalışmada, 1946–1957 döneminde Türk–Amerikan ilişkilerinin modernleşme kuramı çerçevesinde biçimlendiği sonucuna ulaşılmaktadır. Pullar ve karikatürlerin, bu sürecin hem resmi hem de toplumsal yönlerini ortaya koyan önemli görsel belgeler olarak öne çıktığı görülmektedir. Veriler, modernleşmenin yalnızca devletin politik ve ideolojik bakış açısını yansıtmadığını aynı zamanda toplumda her yönüyle tartışılan ve değişik biçimlerde algılanan bir değişim süreci olduğunu göstermektedir. Araştırmanın bu yönüyle, Türk–Amerikan ilişkilerinin kültürel ve ideolojik yönlerini yansıttığı ifade edilebilir. Araştırmadan elde edilen veriler, modernleşme kuramının Türkiye’deki uygulamasının büyük ölçüde ABD ekseninde Batı ile kurulan ilişkiler üzerinden biçimlendiğini göstermektedir. Pullar ve karikatürler, bu sürecin görsel düzeyde nasıl sembolleştirildiğini ve topluma nasıl aktarıldığını ortaya koymaktadır. Modernleşme söylemi, resmî görsel araçlarda ilerleme ve kalkınma gibi kavramlarla sunulurken; toplumsal düzeyde bu söylemin sorgulayıcı ve eleştirel biçimlerde algılandığı ortaya konmaktadır. Bu sonuç, modernleşme kuramının homojen ve evrensel bir süreç olarak algılanmasının tarihsel gerçeklikle her zaman örtüşmediğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma, 1946–1957 yılları arasındaki dönemde Türkiye’deki toplumsal ve politik dönüşümün ve Türk–Amerikan ilişkilerinin, görsel kültür aracılığıyla nasıl oluşturulduğunu ve tartışıldığını ortaya koymaktadır.

Çalışmada, modernleşme kuramının görsel malzemelerde yoğun bir şekilde kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen pullar ve karikatürlerde; Batı’nın ilerleme ve gelişmenin kaynağı olarak sunulduğu, Türkiye’nin ise bu sürece katılması gereken bir unsur olarak sunulduğu görülmektedir. Bu söylemin, modernleşme kuramının ilerleme anlayışıyla uyumlu bir yapıda olduğu anlaşılmaktadır. Pullarda modernleşme söylemi daha resmî ve daha olumlu bir şekilde sunulurken, karikatürlerde bu söylemin kamuoyunda nasıl algılandığına dair simgeler bulunmaktadır. Bu durum, modernleşmenin politik bir süreç olmakla birlikte aynı zamanda toplumsal algıyı yansıtan bir tartışma alanı olduğunu göstermektedir. Görsel söylem analizinden elde

edilen bulgular, Türk–Amerikan ilişkilerinin yalnızca politik bir süreç olmadığını, aynı zamanda ideolojik ve kültüre dayalı bir dönüşümün aracı olduğunu ortaya koymaktadır. Görseller aracılığıyla Batılı yaşam tarzı, değerler ve siyasal yönelimler meşrulaştırılmaya çalışıldığı sonucuna da ulaşılmıştır.

İncelenen pullarda, siyasal değişim sürecinin olumlayıcı ve modernleşme söylemiyle sembolleştirildiği görülmektedir. Devletin resmî ideolojik araçları arasında yer alan pulların, modernleşmenin kaçınılmaz ve gerekli bir süreç olduğu algısını pekiştirdiği ifade edilebilir. Bu durumun, modernleşme kuramının çizgisel ilerleme anlayışıyla örtüştüğü görülmektedir. Türkiye’nin, bu görsel söylemde geleneksel yapıdan modern yapıya doğru ilerleyen bir yapıda konumlandırıldığı ifade edilebilir. Araştırmada incelenen pullar, Türk–Amerikan ilişkilerinin resmî düzeyde dostluk, iş birliği ve demokrasi söylemi üzerinden sunulduğunu göstermektedir. Bu görsel materyallerde ABD, modernleşmenin ve kalkınmanın destekleyicisi güçlü bir dost olarak sembolleştirilmiştir. Bu sembolleştirme biçimi, modernleşme kuramının ABD odaklı Batı merkezli yaklaşımını yansıtan önemli bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Karikatürlerde ise Türk–Amerikan ilişkilerine yönelik daha sorgulayıcı ve eleştirel bir söylem dikkat çekmektedir. Bazı karikatürlerde ABD ile kurulan ilişkiler modernleşmenin bir gereği olarak sunulurken, bazı örneklerde bu ilişkilerin bağımlılık yarattığına dair eleştiriler ön plana çıkmaktadır. Bu durum, kamuoyunun tek yönlü bir algıya sahip olmadığını göstermektedir. Bu sonuçlar, Türk–Amerikan ilişkilerinin modernleşme sürecinde yalnızca bir dış politika tercihi olmadığını aynı zamanda düşünsel ve kültürel bir yönelim olarak topluma sunulduğunu göstermektedir. Görsel malzemelerin, bu yönelimin hem destekleyici hem de eleştirel boyutlarını ortaya koyarak dönemin bakış açısına yönelik önemli veriler ortaya koyduğu görülmektedir.

Araştırmada, pullar aracılığıyla topluma yansıyan resmî modernleşme söylemi ile karikatürlerdeki eleştirel modernleşme söylemi arasında bir karşıtlık (paradoks) ve gerilim olduğu görülmüştür. ABD öncülüğündeki Batı’nın etkisiyle geçilen çok partili demokratik sistemin ilk yıllarındaki ABD sempati ve desteğinin özellikle ekonomik ve siyasi zorlukların baş gösterdiği 1954 yılından itibaren azaldığı hatta ABD ve demokrasi karşıtlığına dönüştüğü de saptanmıştır. Toplumsal algı açısından bakıldığında, modernleşme sürecinin farklı kesimler tarafından farklı biçimlerde algılandığı görülmektedir. Bazı karikatürler, Batılılaşmayı ilerleme ve çağdaşlaşma olarak sunarken bazıları bu sürecin geleneksel değerleri zayıflattığı yönünde eleştiriler içermektedir. Bu

çeşitlilik, sosyal değişimin homojen bir yapıya sahip olmadığını ortaya koymaktadır. 1946–1957 döneminde Türkiye’de yaşanan sosyal değişim, yalnızca siyasal yapıyla sınırlı kalmadığı, gündelik yaşam, kültürel değerler ve toplumsal ilişkiler üzerinde de etkili olduğu görülmektedir. Karikatürlerde yoğunlukla karşılaşılan sembolik anlatımlar, Batı etkisinin toplumsal yaşamda yarattığı değişimi mizahi ve eleştirel bir dille ortaya koymaktadır. Bu durum, modernleşme sürecinin toplumsal düzeyde çok katmanlı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, Türkiye’de modernleşmenin yalnızca devlet eliyle yürütülen bir proje olmadığını; aynı zamanda toplumun farklı kesimleri tarafından farklı şekillerde algılanan ve tartışılan bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Pullar ve karikatürler arasındaki söylem farkı, bu çok boyutlu dönüşümün görsel düzeydeki en belirgin göstergelerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Modernleşme kuramı açısından değerlendirildiğinde, modernleşmenin yalnızca ekonomik ve kurumsal değişimlerle sınırlı olmadığı, görsel söylem ve kültürel semboller vasıtasıyla kamuoyuna aktarılan ideolojik bir süreç olduğu sonucuna varılmıştır. Pullar ve karikatürler, modernleşme sürecinde önemli birer araç olarak kullanılmış bu yönüyle yapılacak çalışmalar için değerli verilere sahip olduğu görülmektedir. Bu çalışma, görsel malzemelerin tarih araştırmalarında kullanılmasının, politik ve sosyal değişimlerin analizinde önemli kaynaklar sağladığını göstermektedir. Pul ve karikatürlerin birlikte analiz edilmesi hem devletin resmi söylemini hem de toplumun algısını ortaya koyarak farklılıkların net olarak görülmesine ve modernleşme sürecinin daha iyi anlaşılmasına olanak sağlamıştır. Bu araştırma, Türk–Amerikan ilişkilerinin 1946–1957 dönemindeki Türkiye’nin modernleşme sürecini, görsel kültür ve tarihsel yapı içerisinde analiz ederek alanyazına özgün bir katkı sunduğu değerlendirilmektedir. Elde edilen sonuçlar, modernleşme kuramının Türkiye’de eleştirel bir bakış açısıyla yeniden değerlendirilmesine olanak tanımakta aynı zamanda görsel tarih çalışmalarının önemini vurgulamaktadır.

Elde edilen sonuçlar, modernleşmenin tek yönlü ve homojen bir süreç olmadığını, aksine çok katmanlı ve çatışmalı bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Pullar, modernleşmenin devlet eliyle yürütülen resmî ve idealize edilmiş yönünü temsil ederken; karikatürler, bu sürecin toplumsal düzeyde nasıl sorgulandığını ve yeniden anlamlandırıldığını göstermektedir. Bu bağlamda görsel materyaller, modernleşme sürecinin yalnızca sonuçlarını değil, aynı zamanda nasıl meşrulaştırıldığını ve nasıl içselleştirilmeye çalışıldığını da ortaya koymaktadır. Görsel söylem, modernleşmenin

toplumsal kabulünü sağlamak amacıyla kullanılan önemli bir ideolojik araç olarak işlev görmektedir. Bu durum, modernleşme kuramının kültürel ve söylemsel boyutunun tarihsel analizler açısından ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

DP İktidarı'nın yönetimde olduğu 1950-1960 arasındaki dönem, Türkiye'deki kentleşme sürecinin hızlandığı ve sosyal problemlerin arttığı bir dönem olarak ifade edilebilir. Dönemin edebi eserlerinde, kentlerin sunduğu vaat ve imkanların yüzleşilen gerçeklikle arasındaki çelişkiyi gözler önüne sermesi sıklıkla işlendiği görülmektedir. Kentleşme sorunlarını ortaya koyan Kemal Tahir, Orhan Kemal ve Aziz Nesin gibi yazarların yapıtlarında şehrin arka mahallelerini barındıran gecekondu bölgeleri ve buralarda yaşayan bireylerin günlük hayatları gerçekçi bir biçimle işlendiği meydana çıkmaktadır. Bu yapıtlarda kent, çoğunlukla ümitlerin törpülediği, eşitsiz bir yapının ortaya çıktığı bir ortam olarak tanımlanmaktadır. Bu anlayışın sonucunda edebiyatın, kentleşmenin ortaya çıkardığı problemlerle yaşamaya çalışan bireylerin yaşamını ortaya koyduğu, şehirlerdeki değişimin etkisiyle dönüşen modernleşmeyi öne çıkaran bir şekle büründüğü bulgularına ulaşılmıştır. 1950'li yılların, Türkiye'de sadece şehirlerde değil kırsal kesimde de sosyal ve iktisadi sorunların ortaya çıktığı dönem olduğu görülmektedir. Kırsal kesimde özellikle tarımda makineleşmenin artmasının üretim biçimini değiştirdiği fakat bu artışın kırsal kesimde yaşayan bireylerin yaşamını olumlu yönde etkilemediği ortaya çıkmaktadır. Refah düzeyinin artmadığını gören kırsal kesimdeki nüfusun şehre yönelmesinin ana nedenleri olarak toprak dağılımındaki adaletsizlik, tarımda makineleşmenin getirdiği işsizlik, ağalık sisteminin baskısı ifade edilebilir. 1950'li yıllardaki kırsal kesimi konu alan edebiyatta köy romanlarının öne çıktığı görülmektedir. Kırsal hayatın problemleri realist ve eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmış, köy roman ve öyküleriyle dönemin sosyal yapısı ortaya konmuş ve dönemin anlaşılması açısından önemli bir kaynak sunmaktadır. Dönemin öne çıkan kırsal kesimin yazarları olarak Fakir Baykurt, Yaşar Kemal ve Mahmut Makal olarak ifade edilebilir. Konu olarak, köy hayatındaki adaletsizlikleri, ağalık düzenini ve devlet köylü ilişkilerindeki problemleri ortaya koyduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Sonuç olarak, analiz bulgularının kuramsal değerlendirmesi, Türkiye'de modernleşmenin 1946–1957 döneminde büyük ölçüde Batı, özelde ise ABD ile kurulan ilişkiler üzerinden biçimlendiği ifade edilebilir. Ancak bu süreç, karikatürlerde görüldüğü üzere, toplum tarafından her zaman sorgusuz kabul edilmemiştir. Bu durum, modernleşmenin Türkiye bağlamında hem benimsenen hem de tartışılan bir süreç

olduğunu göstermektedir. Bu kuramsal değerlendirme, çalışmanın modernleşme literatürüne tarihsel ve görsel temelli bir katkı sunmasını sağlamakta; pullar ve karikatürlerin modernleşme sürecinin anlaşılmasında önemli tarihsel kaynaklar olduğunu ortaya koymaktadır.

6.2. Öneriler

Bu çalışma Türk modernleşmesi ve demokratikleşmesi ile Soğuk Savaş dönemi siyasi tarihi literatürüne, görsel kültür analizi yöntemini getirerek farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Gelecek çalışmalar için öneriler aşağıdaki maddelerde ifade edilmiştir.

Benzer bir çalışmanın, Türk-Sovyetler/Rusya ilişkileri, Türk-Avrupa (Hollanda-Almanya) ilişkileri gibi alanlarda siyasal ve sosyal çalışmaların yapılabileceği ve bu bağlamda Türk modernleşme süreci toplumsal dönüşüm açısından değerlendirilebilir. Türk-ABD ilişkilerini yansıtan farklı görseller; çizgi filmler, sosyal medya platformları, sinema ve sanat eserlerinde Türk modernleşmesinin sosyal, siyasal ve ayrıca kültürel boyutları ele alınabilir. Uluslararası görsel temsillerde Türk algısının incelenmesine yönelik çalışmalar artırılabilir.

KAYNAKÇA

- Aktulum, K. (2013). *Folklor ve metinlerarasılık*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Acar, H. (2020). Türk siyasi hayatında demokratikleşme sürecinin iktisadi tarıma etkisi (1950–1960). *Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Akın, M. (2021), *Türkiye’de modernleşme-din, siyaset ve toplumsal değişme*. Ankara: Türkiye Notları Yayınları.
- Akşin, S. (2021), *Kısa 20. yüzyıl tarihi*. İstanbul: T.İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aktaş, M. (2006). *1950–1960 Demokrat Parti dönemi Türk–Sovyet ilişkilerinde ABD faktörü*. İstanbul: Şema Yayınları.
- Arıtürk, C., (2023). *Kadınlar kongresi*. (2023, 16 Kasım) Siirt Gazetesi, s.5.
- Armaoğlu, F. (2018). *20. yüzyıl siyasi tarihi*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Armaoğlu, F. (2021). *Türk-Amerikan ilişkileri*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Armaoğlu, F. (2018). *Türk dış politikası tarihi*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Armaoğlu, F. (2017). *Türk siyasi tarihi*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Atılğan, M. (2004). *Pul ve pulculuk*. İstanbul: PTT Yayınevi.
- Aydın, E. (2013). Kimlik ve hafıza mekânı olarak Twitter. *Yeni Medya Çalışmaları 1.Ulusal Kongresi Kitabı*, 690–701. https://ekitap.alternatifbilisim.org/files/yeni_medya_calismalari1_kongre_kitabi.pdf. Erişim tarihi:12.12.2025.
- Balcıoğlu, S. (1983). *Cumhuriyet dönemi Türk karikatürü (1923- 1983)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Balcıoğlu, S. ve Öngören, F. (1973). *50 yılın Türk karikatürü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Barthes, R. (1977). *Image-music-text*. Fontana Press.
- Barthes, R. (1998). *Çağdaş söylenler*. (T. Yücel, Çev.) . İstanbul: Metis Yayınları.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve müphemlik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi
- Bauman, Z. (2023). *Akışkan modernite*. İstanbul: Tellekt Yayınevi.
- Baykurt, F.(2015). *Yılanların öcü*. İstanbul. Literatür Yayınevi.
- Berger, J. (2004). *Görme biçimleri*. (Y. Salman, Çev.) . İstanbul: Metis Yayınları.
- Berkes, N. (2000). *Türkiye’de Çağdaşlaşma olgusu*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Birinci, B. (2007). *The Marshall plan in Turkey* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Bryant, J. (1989). *Stamp and coin collecting*. (T. Inge ed.) Boston: Handbook of American Popular

Culture, 2nd ed., Vol. 3., 1329-1365, Greenwood Press.

Cantek, L. (2009). *Akbaba mizah dergisi (1922-1977) örneğinde Türkiye’de medya, siyaset ve toplumsal yaşamın dönüşümü*. 107K461 no’lu TÜBİTAK-SOBAG proje raporu. Ankara.

Cantek, L. (2015). *Markopaşa, bir mizah ve muhalefet efsanesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Cantek, L. (2024). *Türkiye’de çizgi roman*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Cantek, L. (1996). *Çizgili hayat kılavuzu*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Cem, İ. (1989). *Türkiye’de geri kalmışlığın tarihi*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Child, J. (2003). Researching the politics and history of Latin American postage stamps at the American Philatelic Society Research Library. New York: *Philatelic Literature Review*, 52(1), 5063.

Creswell, W. J. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Creswell, W. J. (2017). *Araştırma deseni*. Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.

Çapanoğlu, M.S.(1970). *Basın tarihimizde mizah dergileri*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

Çeviker, T. (1986). *Gelişim Sürecinde Türk karikatürü, tanzimat ve istibdat dönemi*. İstanbul: Adam Yayınları.

Çeviker, T. (1988). *Gelişim sürecinde Türk karikatürü-II. Meşrutiyet dönemi*. İstanbul: Adam Yayınları.

Çeviker, T. (2004). *Ana çizgileriyle Osmanlı karikatürü*. İstanbul: Toplumsal Tarih.

Demir, Ö. (1998). *Sosyal bilimler sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları.

Demir, T. (1998). *Kurtuluş savaşımızın mektup zarflarındaki sesi, Ankara Hükümeti posta pulları*. Ankara: Vadi Yayınları.

Deringil, S. (2013). *Simgeden millete: II. Abdülhamid’den Mustafa Kemal’e devlet ve millet*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Deringil, S. (2014). *İktidarın sembolleri ve ideoloji: II. Abdülhamit dönemi*. İstanbul: Doğan Kitap.

Doğramacı, H. G. (1998). *Demokrat parti dönemi Türk-Amerikan ilişkileri (1949-1960)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Drucker, P. (1993). *Yeni gerçekler*. (B. Karanakçı, Çev.). İstanbul: T.İş Bankası Yayınları.

- Düzenli, F. (2011). *Geleneksel Türk ailesindeki dönüşümün sosyal politikaya etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Düzenli, Ş., ve Kavuran, T. (2005). Cumhuriyet konulu anma serisi posta pulları kataloğu (1933-1993) ve grafik çözümlmeleri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (2).
- Elal, B. (2018). *1945-1961 Dönemi posta pullarında propaganda ve ulusal kimlik: değişimler, süreklilikler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Elliott, R. G. (2010). Philatelic propaganda: a case study - border changes in Eastern Europe, 1938–1941. *Smithsonian Contributions to History and Technology*, Number: 55, 59-69.
- Emiroğlu, H. (2006). Uluslararası siyasal örgütlenme modeli oluşumunun tarihsel süreci ve Birleşmiş Milletler örgütü (1941-1990). İstanbul: *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2(04), 103-136.
- Erkmen, A. (2020). Türkiye'nin NATO üyeliği ve üyeliğin TBMM'de kabulü. Kahramanmaraş: *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 10241049.
- Eroğlu, F. (2021) *Discourse and social change*. Polity Press.
- Fairclough, N. (1992) Yunus Nadi. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı.
- Fiske, J. (1996). *İletişim çalışmalarına giriş*. İletişim Yayınları.
- Gencer, M. (2009). *Genç Osmanlı imparatorluğunun modernleşmesi çerçevesinde kimlik sorunsalı*. Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Gezgin, S. (2015). *Türkiye sözlü basın tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Üçüncü yol, sosyal demokrasinin yeniden dirilimi*. İstanbul: Birey Yayınevi.
- Giddens, A. (2022). *Mahremiyetin dönüşümü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Giddens, A. (2021). *Modernliğin sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Global Anabaptist Mennonite. (2017). Postage stamps http://www.gameo.org/index.php?title=Postage_Stamps (e.t. 27.04.2017). Erişim tarihi:10.12.2025.
- Glorifying Emancipated Woman Weeekly Dergisi*, 2015, 6 Ocak sayısı.Erişim tarihi:14.11.2025.
- Goody, J. (2025). *Tarih hırsızlığı*. İstanbul: T.İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gökalp, Z. (2005a). *Türkçülüğün esasları*. İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.

- Göle, N. (1994). *Seküler ve dinsel aşınan sınırlar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N. (2002) *Melez desenler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N. (2010) Melez Desenler: İslam ve modernlik üzerine, s. 162. e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 Sayı: III Nisan.Erişim tarihi:13.11.2025.
- Göle, N. (2011). *Mahremin göçü*. İstanbul: Hayy kitap .
- Göle, N. (2019). *Modern mahrem*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Güllüoğlu, Ö. (2012). *Görsel metin çözümlemeleri*. İstanbul: Ütopya Yayınları.
- Güzel, M. V. (2021). Eisenhower doktrininin Demokrat Parti dönemi Türk dış politikasına etkileri. İstanbul: *Atatürk Yolu Dergisi*.
- Güzhan, S. (2014). Posta ve pulun tarihçesi. <https://www.kadikoyfilateli.org/posta-ve-pulun-tarhes>. Erişim tarihi:16.11.2025
- Hall,S.(1997). *The work of represantation*. In S. Hall(Ed.), *Represantation :Cultural represantations and signifying practices (pp.13-74)*.Sage.
- Hoyo, H. (2010). Posting nationalism postage stamps as carriers of nationalist messages. (Beyond Imagined Uniqueness: *Nationalisms in Contemporary Perspectives*. 67-92. Cambridge Scholars Publ.
- Hürriyet. (2025). Türkiye'nin askeri vaziyeti. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/Turkiyenin-askeri-vaziyeti-40021597>. Erişim tarihi:15.12.2025
- İnuğur, N. (2005). *Basın ve yayın tarihi*. Ankara: Der Yayınları
- İsfila. (2016). *2015 Türk pulları kataloğu*. İstanbul: GD Matbaacılık.
- Işık, Ş. (2005). *Türkiye'de kentleşme ve kentleşme modelleri*. İzmir: Ege Yayıncılık.
- İzzet, M. (1928). *Yeni içtimaiyat dersleri*. Ankara: Devlet Matbaası
- Kabacalı, A. (1990). *Başlangıçtan günümüze Türkiye'de basın sansürü*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1997). *Türk milli kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kahraman, G. (1998). *Türk pullarında kadın figürlerinin grafik düzeni (1950'den günümüze)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kalafat, H. (1996), *Çizgili hayat kılavuzu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karakaş, M. (1998). *Batı gelişme modeli ve batı dışı toplum olmanın ötekiliği*. İstanbul: Yeni Türkiye Yayınevi.
- Karakaş, S., Anameriç, H. ve Rukancı, F (2011). *Pullarda İstanbul*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Karpat, K. (2007). *Türkiye’de siyasal sistemin evrimi 1876-1980*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kasapoğlu, A. (1999). *60 yıllık gelenek*. İstanbul: Ümit Ofset Yayıncılık.
- Kavaklı Nurhan, (2005). *Bir gazetenin tarihi*. İstanbul: YKY.
- Kayalı, K. (1989). Niyazi Berkes’in tarihsel ve sosyolojik çalışmalarının Türk düşünce yaşamı üzerindeki etkileri. İstanbul: *Argos*, Şubat, 1989, No:6
- Kemal, Y. (2010). *İnce Memed*. İstanbul. YKY.
- Kılıç, K. (2017). *1945–1960 Yıllarında Türkiye’de Amerika imgesi (Amerikalılaştan Türkiye)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kılınçkaya, M. D. (2013). *Marshall planı ve milli prodüktivite merkezinin kuruluşu*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Kış, S. (2015). Pul para oldu Osmanlı devleti hazinesine kaynak arayışında antika posta pulları. İstanbul: *Turkish Studies*, 10(9), 321-340.
- Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı’dan 21. yüzyıla basın tarihi*. Artı Yayınları.
- Kongar, E. (2006). *Türkiye’nin toplumsal yapısı*. Remzi Kitabevi.
- Kress, G.&van Leuwen, T. (2006). *Reading images: The grammar of visual design (2nd ed.)*. Rothledge.
- Kuyaş, A. (2010). *Karikatürkiye I: Tek parti ve Demokrat Parti dönemi 1923-1960*. (T. Çeviker, Der.). İstanbul: NTV Yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Sağlam Yayıncılık.
- Kymlicka, W. (2006). *Çağdaş siyaset felsefesine giriş*. (E. Kılıç, Çev.), 2. Baskı, İstanbul : Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Locke, J. (1986). *Uygar yönetim üstüne iki incelemeden seçme parçalar, Batı’da siyasal düşünceler tarihi-2: Yeni Çağ, Seçilmiş Yazılar*, (Der: ve Çev: M. Tunçay). Ankara: Teori Yayınları
- Lu, Xin-An (2001). Dazhai: imagistic rhetoric as a cultural instrument. New York: *America Communication Journal*, 5(1).
- Makal, M. (2010). *Bizim köy*. İstanbul: Literatür Yayınevi.
- Mardin, Ş. (1973). *Din ve ideoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2001). *Türk modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2009). *Siyasal ve sosyal bilimler*. İstanbul: İletişim Yayınları

- Mat, G. (2021). *12. Uluslararası kadınlar birliği kongresi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Meydan, S. (2024). *13 Mart Kadınlar Halk Fırkası'ndan Türk Kadınlar Birliği'ne*, (2020,13 Mart) Cumhuriyet, s.2.
- Meydan, S. (2020). *Ataşark Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi*. (2020, 17 Ağustos) Sözcü, s.2
- Meriç, C. (1974). *Umrandan uygarlığa*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Meriç, C. (2025). *Kırk ambar*. İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2025). *Kültürden irfana*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Michel 2019. *Pul kataloğu*. Michel Briefmarken Katalog. Berlin.
- MSX Labs. (t.y.). Türk posta pulları tarihi. Alındığı adres: <https://www.msxlabs.org/forum/turkiye-cumhuriyeti/9583-turk-posta-pullari-tarihi.html>. Erişim tarihi:15.12.2025
- Nesin, A. (2010). *Sizin memlekette eşek yok mu?* İstanbul: Nesin Yayınevi .
- Nisan,F.,ve Şeker, N.T. (2012). *Medyatik Mizahın Panoraması*. Ankara: Repro Matbaacılık.
- Onay, İ. (2012). Eski Türk toplumunda aile düzeni ve bunun dini, siyasi hayata yansımaları. İstanbul: *The Journal of Academic Social Science Studies*. (5/6), s.347-357.
- Ortaylı, İ. (2008). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Öğütçü, O.K. (1998). *Eskici ve oğulları*. İstanbul: Nuhun Gemisi Yayınları.
- Ökten, N. (2002). 1935 İstanbul Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi. İstanbul: *Tarih ve Toplum Dergisi*, Mart.
- Öngören, F. (1984). *Türk mizah ve karikatürü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öngören, Ferit. (1998) *Cumhuriyet'in 75. yılında Türk mizah ve hicvi*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Özçelik, M. (2010). *İkinci Dünya Savaşı'nda Türk dış politikası*. İstanbul: Sosyal Bilimler Yayınları.
- Özdemirci, A. (2004). *Popüler kültür, tüketim psikolojisi ve imaj yönetimi: Türkiye (1950-1980)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Özdil, Y. (2018). *Mustafa Kemal*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.

- Özer, A. (1985). *Karikatürün reklamlarda kullanımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Özer, A. (1994). *İletişimin çizgi dili karikatür*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2007). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*. T.İş Bankası Yayınları
- Parla, J. (2012). *Efendilik, şarkiyatçılık, kölelik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parla, A. (2023). *Kırılğan umut*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pitkin, H. F. (2014). *Temsil kavramı*. (S. Erkoç, Çev.). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Pulhan, A.N.(1963). *Pulhan Türk pulları kataloğu*. İstanbul: Pulhan Matbaası.
- Pulhan, A.N. (1968). *Türk pulları kataloğu*. İstanbul: Pulhan Matbaası.
- Pulko, (2006). *Osmanlı imparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti pulları kataloğu*. İstanbul: Kansu Matbaası.
- Raento, P. ve Brunn, S. D. (2005). *Visualizing Finland: postage stamps as political messengers*. Helsinki: Geografiska Annaler Series B: Human Geography.
- Rawls, J. (2007). *Siyasal liberalizm*. (M. F. Bilgin, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Said, W.E. (2021). *Şarkiyatçılık*. (B. Yıldırım, Çev.) İstanbul: Metis Yayınevi.
- Sarınay, Y. (1994). *Türk milliyetçiliğinin tarihi gelişimi ve Türk ocakları*. İstanbul: Ötüken Yayınları
- Selçuk, T. (1998). *Grafik mizah*. (T. Çeviker, Der.) İstanbul: İris Yayıncılık
- Şaylan, G. (2005). *Değişim, küreselleşme ve devletin yeni işlevi*. İstanbul: İmge Yayınevi.
- Sarup, M. (2023). *Post-yapısalcılık ve postmodernizm*. (A. Güçlü, Çev.) Pharmakon Yayınevi.
- Scott Pul Kataloğu (2019). *Pul kataloğu*. New York: Scott Publishing Company.
- Selçuk, T. (1998). *Grafik mizah*. (T. Çeviker, Der.) İstanbul: İris Yayıncılık.
- Sinanoğlu, O. (2015). *Bye bye Türkçe*. İstanbul: Bilim Gönül Yayınevi.
- Sönmezoğlu F. (2015). *İki savaş sırası ve arasında Türk dış politikası 1914-1945*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2016). *Soğuk savaş döneminde Türk dış politikası 1945-1991*. İstanbul: Der Yayınları.

- Şanlıer, S., (2024). *16 Nisan 1935 Akşam, Kurun ve Cumhuriyet Gazeteleri 12. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi Haberleri*. İstanbul.
- Şapolyo, E.B. (1971). *Türk gazeteciliği tarihi*. İstanbul: Güven Matbaası.
- Saskal, O. (1978). Karikatürün dili. <http://www.atilaozerkarikaturevi.com/1989/05/bir-iletisim>.Erişim tarihi:14.12.2025
- Tahir, K. (2021). *Rahmet yolları kesti*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, A.E. (2001). *İçerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Toker, M. V. (2013). Pul tasarımıındaki algı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Arel Üniversitesi,İstanbul.
- Topuz, H. (2023). *II. Mahmut'tan holdinglere Türk basın tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Toygar, K. (1982). Türkiye posta pullarında halk kültürü (folklor). *Türk Folkloru, Sayı: 37*, 10-12.
- Türk Posta Pulları Tarihi <https://www.msxlabs.org/forum/turkiye-cumhuriyeti/9583-turk-posta-pullari-tarihi.html#ixzz8bT67ilPB>.Erişim tarihi:14.11.2025
- Uğraş, Ö.S. (2000). *Türkiye'de modernleşme, din siyaset ve toplumsal değişme*. Ankara: Türkiye Notları Yayınları, 1. Baskı, s. 249, Ankara –ISBN: 978-605-7489-52-4.
- Weber, M. (1999). *Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu*. (Z. Gürata, Çev.) Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Yazıcı, K. (2010). Sosyal bilgilerde eğitimsel bir araç olarak posta pullarının kullanımı. İstanbul: *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(1), 321-346.
- Yıldırım, S. (2004). *1950 seçimleri ve propaganda*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, (6), 131-157.
- Yılmaz, A. (2001). *Çağdaş siyasal akımlar: Modern demokraside yeni arayışlar*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Yvert Et Tellier Catalogue. (1982) *Pul kataloğu*, Paris: Catalogue De Timbres-Poste